

ТЕМИРКУЛ ҮМӨТАЛИЕВ

Тандалмалар

2 ТОМДУК
ЫРЛАР ЖАНА ПОЭМАЛАР
1-ТОМ

ФРУНЗЕ
«АДАБИЯТ»
1989

ББК 84 Ки 7-5
У 52

Редакциялык коллегия: С. Жусуев башкы редактор,
Ж. Абдыкалыков, М. Борбугулов, А. Өмүрканов,
Т. Самудинов.
Көркөмдөгөн А. Байбөрүев

Үмөталиев Темиркул.

У 52 Тандалмалар: 2 томдук: Ырлар ж-а поэмалар
/Редкол.: С. Жусуев (башкы ред.); Көркөмдөгөн
А. Байбөрүев. — Ф.: Адабият, 1989.
1-т.—1989,—288 б.: фото.

ISBN 5-660-00143-2

Кыргыз ССРинин эл акыны, республикабыздын Токтогул атындагы мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты Т. Үмөталиевдин бул чыгармалар жыйнагынын биринчи томуна 1932-1950-жылдарда жазган ырлары менен поэмалары кирген. Анда негизинен коллективдештирүү, тап күрөшү, Улуу Ата Мекендик согуш мезгилиндеги совет элинин эрдиги чагылдырылат.

4702300200-184
У _____ 57_89
М 455 (11)—89

ББК 84 Ки 7-5

В первый том собрания сочинений народного поэта Киргизской ССР, лауреата Госпремии им. Токтогула Т. Үмөталиева включены стихи и поэмы, написанные в период с 1932 по 1950 год. В них отражаются коллективизация, классовая борьба, Великая Отечественная война советского народа против немецко-фашистских захватчиков.

ISBN 5-660-00143-2
© «Адабият» басмасы, 1989.

ПАРТИЯ СЕН

Курсак ачса ичүүгө аш жетпеген,
Кулунчактан куруган жетим элем.
Жетимдиктен куткарып, бапес менен
Эркелеткен энемдей, партия сен!
Жат бирөөнүн койлорун кайтарып мен,
Жылаңаяк тоо-ташта жүрөр элем.
Койчулуктан куткарып, жөлөп-сүйөп,
Эркин жолго чыгарган, партия сен!
Ташыркаган кулундай бүжүрөгөн,
Басалбаган алы жок начар элем.
Талаасында бакыттын чабыттадым,
Канат берген кубаттуу, партия сен!
Жүрүп дайым тескейде күн тийбеген,
Ак, караны көрбөгөн сокур элем.
Бүт дүйнөнү келтирип көз алдыма,
Баарын даана көрсөттүң, партия сен.
Чынар турса, эрбейген шыбакка тең,
Көрүнбөгөн чокусу — жапыс элем.
Көккө чейин көтөрүп көңүлүмдү,
Бийик тоодой өстүрдүң, партия сен.
Араң чыккан кирилдеп үнүм менен,
Жок кудайга датымды айтар элем.
Жанган оттой асманга жалбырттадым,
Өкүм, өткүр үн бердиң, партия сен.
Алма бышса, шагына кол жетпеген,
Жел дыр этсе жыгылган күчсүз элем.
Каршы келсе кас душман, талкалаган
Кубат бердиң, күч бердиң, партия сен.
Сен чыгарган бак тоонун бийигинен,
Эркин чыккан шаңкылдап үнүм менен
Алкыш айтам өзүңө, бир өзүңө.
Сени сүйгөн, берилген жүрөгүмөн!
Даңктана бер ааламга, партия сен,
Туу түбүндө ар дайым жүрөйүн мен.
Бүгүнкүдөй миң жылдар уккүм келет
Жаңы, жаңы илимди бир өзүңдөн!

ЛЕНИН БИЗДИН АТАБЫЗ

Кучактатып мойнунан,
Алма берип колунан,
Эркелетти атабыз,
Эркин өсүп жатабыз.
Жайнап жашыл гүлдөйбүз,
Кайгы-капа билбейбиз.
Ойнойбуз да, жыргайбыз,
Жыргал ырын ырдайбыз.

Ырыска батып жатабыз,
Ленин — биздин атабыз.
Портретин көтөрүп
Көчөлөрдөн өтөлүк.

МОСКВА

Сен гана бак-таалайдын бешигисиң,
Баарыбыз: орус, кыргыз — сенин күчүң.
Алдында дарбазаңдын агыздык кан
Душманга бактыбызды бербес үчүн.
Узанып өз колунан жеңиш берген
Атактуу зор устанын дүкөнү — сен,
Берлинде, Порт-Артурда илинген туу,
Кубантып эр жүрөгүн сенде бүткөн.
Канчалык аккан менен түгөнбөгөн
Шаттыктын, кубанычтын булагы — сен.
Согуштан жары кайткан колуктунун
Күлкүсү Ала-Тоого сенден келген.
Баланын атасына эркелеген,
Карынын: «Кубанычым уулум!» деген
Булутсуз жаркыраган ачык күнү,
Айлуу түн, атыр жели баары сенден.
Армансыз сени көргөн, сенде жүргөн,
Кем болбойт өмүр бою сени сүйгөн.
Көчөңдө зор Лениндин күмбөзү бар
Дүйнөгө жарык берип күндөй тийген.
Сен гана бак-таалайдын бешигисиң,
Баарыбыз: орус, кыргыз — сенин күчүң.
Олтурат Кремлде акылмандар
Узанып — бакыт жасап бүт эл үчүн!

ФРУНЗЕ ШААРЫ —МЕНИН ШААРЫМ

Сенсиң менин бешигим жумшак, кенен,
Сага бөлөп терметкен кыргыз энем.
Алдан күткөн таалайды жыттандырып
Ороп-чулгап көп гүлгө: «Өскүн!» деген.
Мен таалайлуу, өзүңдөй гүл шаары бар,
Сен укмуш шаар, көргөндүн көөнүн ачаар.
Бак ичинде заңкайган сен чоң ак үй,
Сени мактайт багыңдан учпай куштар.
Аппак жайлар асмандан түшкөн куттай,
Ильич чырак балбылдап сар жылдыздай,
Суктантасың күн сайын ушул мени
Көз алдымда бой жеткен сулуу кыздай.
Кечегиден үй бүгүн бийигирек
Бараткандай күн санап көктү тиреп.

Бүгүн көчө өзгөчө гүл оронгон,
Өткөн күндөн көп жаңы, кененирек.
Короо сайын багы бар алма бышкан,
Атыр жыты аңкыган көрсөң тыштан.
Короо сайын багы бар гүл ачылган,
Кулак тунат сайраган сан миң куштан.
Эриш-аркак өтүшкөн нечен-нечен,
Таш күзгүдөй туптунук таза көчөң.
Селки салган килемдей кең жайылган,
Ары-бери ар күнү сергип өтөм.
Тиги турган — ак кайың мен олтурткан,
Эми жетпейт башына таш ыргытсам.
Ушул кайың сыяктуу көтөрүлүп,
Тез өзгөрүп, тез өстүң, сүйгөн калаам.
Келин кирген ак үйдөй барктуу шаарым,
Баатыр учкан чоң үйдөй даңктуу шаарым.
Жатка кыйбас, өзгөгө ыраа көрбөс,
Энем берген канпеттей таттуу шаарым.
Көк шибердүү кең төрдөй салкын шаарым,
Өз энемдей жүрөккө жакын шаарым.
Турган жайы ысмындай Фрунзе эрдин
Чаң жукпаган таптаза алтын шаарым.
Жашара бер, Фрунзе, гүл оронуп,
Сайрай берсин багыңа булбул конуп.
Бак ичинде олтурган сен бир сулуу,
Мен ашыгың канбаган кумар болуп.

БАКЫТКА

Сен жел болсоң соккон жайкы,
Желди кармап минермин.
Сен ай болсоң асмандагы,
Айды жетип илермин.
Сен жок болсоң тынбайт санаам,
Издеп жокту табармын.
Сен от болсоң жалбырттаган,
Отко түшө калармын.
Бирок барсың жанымда
Эмгек кылып төксөм тер.
Менден кетпей дайыма
Нуруңду чач, жарык бер.
Октябрдын таңында
Турган элбиз оңунан,
Алганбыз сени биз анда
Улуу Ленин колунан.
Ким иштесе, ошонун
Энчисине тийгенсиң.

Эмгек кылган кишиге
Көңүлүңдү ийгенсиң.

ЫРЫС ЖАНА МЕЙНЕТ

Адашпагын жолуңдан,
Ырыс деген томолук:
Кокус түшсө колуңдан,
Карматпай качар тоголоп.
Жолобогун жанына,
Мейнет деген жапжалпак:
Кокус минсе далыңа,
Жабышар түшпөй ал салпак.
Өзүң барып жабышкын,
Барбаганга ким бермек.
Сен илгертен таанышсың,
Ырыстын алды — «ак эмгек!»
Зергек болгун ар качан,
Кимге керек аңкоолук.
Мен бир жолу чын айтсам —
Мейнеттин аты «жалкоолук».
Эмгек менен жаркырайт
Таң аткандай бардык жак.
Чекеңден тер тамчылайт,
Гүлдөсүн, өссүн алма бак.

УЙКУ

Көнүп алсаң уйкуга:
Күн батпастан жатарсын,
Уйку таттуу деп жүрүп,
Ачуу даамын татарсың.
Кыныгып алсаң уйкуга:
Алдамчыдай азгырар,
Арактан бетер мас кылар,
Алар күнү жазгырар.
Жатыркарсың эмгектен,
Далай иштен каларсың.
Аз иштеген азга тең,
Акыны да аз аларсың.
Үйдө даяр тургандай,
Оюнчук сурар балдарың.
Аны сатып бералбай,
Ары карар алганың.
Кылычын кармап кыш келсе:
Акчаң жетпес кийимге,
Чырак жанбай, от күйбөй,
Үйүң окшор ийинге.

УБАКЫТ КЫМБАТ

Жер кетсе кайра аларбыз,
Үй күйсө кайра жабарбыз.
Убакыт өтсө бекерге,
Аны кайдан табарбыз?
Мал кемисе көбөйөр,
Дан кетсе колдон кайра өнөр,
Бошко кеткен убакыт
Эмне менен төлөнөр?
Сурап көр билген карыңан,
Убакыт кымбат баарынан,
Бирин-эки малыңан,
Алтын, күмүш — зарыңан.
Убакыт бошко кетпесин,
Өмүрүң бекер өтпөсүн,
Мүнөт сайын иштеп кал,
Колуңдан дарак көктөсүн!

АЛТЫН КҮЗ

Келди сулуу алтын күз,
Илгертен бизге көөнү түз,
Жамбы сары алтындай
Жалбырак учкан күпкүндүз.
Көчөгө суу чачкандай,
Саратан ысык качкандай...
Кандай жакшы сезилет,
Көңүлдү бирөө ачкандай!
Бүткөн боюң тердебейт,
Жууган жакаң кирдебейт.
Бактыга март салкын күз
Пахтаң бышты тергин дейт.
Иштеп калган жыргалда,
Алтын күз күлүп турганда
Кереги тиет — ташып ал,
Калбасын саман кырманда.

ЖАЗ

Айтуу кыйын мүнөзүн,
Тартуу кыйын сүрөтүн,
Сулуулуктун энеси
Төрөгөндөй бир өзүн!
Жаркырады мына жаз,
Сураганга табылбас.
Келиштирип сыпатын
Мактайын дейм, сөзүм аз.
Шаттык кошуп шаттыкка,
Жаштык кошуп жаштыкка,

Көк ирең ала келиптир
Себилген күздө аштыкка.
Жетишсин деп муратка,
Калбасын деп уятка
Жаш баладай жаркылдайт
Кубат кошуп кубатка.
Жашыл тоону жамынып,
Издегени табылып,
Туш келди жаз биздерге,
Тостук эле камынып,
Күткөнү жаздын биздерден:
Куттуктайлы иш менен!
Иш калбасын бир дагы
Ушул жазда бүтпөгөн.
Айтуу кыйын мүнөзүн,
Тартуу кыйын сүрөтүн,
Сүлүүлүктүн энеси
Төрөгөнбү бир өзүн!?
Жаздай сулуу болобу,
Жадырап-жайнап тололу,
Жаз — чынары эмгектин,
Бутагы сайын конолу.
Тракторду минели,
Данды бузуп кирели.
Кубангандан жер күлсүн
Жаздай жаркып иреңи.

ЖАЗГЫ ЖЕЛ

Ой, жазгы жел, жазгы жел,
Сергитесиң мени сен.
Унутулат заматта
Убайым-капа баары тең.
Кайдан согуп жатасың!
Хрусталдай тазасың!
Дилгирим, жыпар сепкендей
Көңүлүмдү ачасың.
Артыкча көркөм жазында,
Ак мөңгү бар башыңда,
Тоодон согуп жүрбөгүн,
Акагы бар ташыңда!
Жароокер карап айылдан,
Жаш бозой жылкы кайырган
Дөңдөн согуп жүрбөгүн
Колхоздун малы жайылган?
Көргөндүн көөнү кубанган,
Көк шибер жазда буралган.

Капталдан согуп жүрбөгүн
Кара көз барып суу алган?

ТРАКТОРЧУ ЖАРКЫНБАЙ

Көбүрөөк айда, Жаркынбай,
Кылчактабай, тартынбай,
Күчтүү сезгин өзүңдү
Минген болот атыңдай.
Терең айда, Жаркынбай,
Калбасын мала тартылбай.
Өңүнө чыксын айдоо жер
Жаз күнүндөй жаркылдай.
Ажырыктар жулунсун,
Зыяндуу чөптөр курусун.
Эңишке түшкөн балбандай —
Трактор минип турушуң!
Айдагын ала таштабай,
Тегиз жүр үтүк баскандай.
Майда болсун топурак
Тегирменге тарткандай.
Айдоону жакшы, тез бүтсөң,
Артык жумуш иштесең,
Эл алдында болорсуң
Бедели бар эрге тең.
Күрөшкөндү жыккандай,
Согушта жеңип чыккандай
Сүйүнгөндөн айтарсың:
— Жеңиштүү бүткөн иш кандай!..

ҮРӨНЧҮНҮН ЫРЫ

Аппактыгы күрүчтөй,
Асылдыгы күмүштөй
Ак буудайым көп болсун,
Кампаларга жык толсун.
Ак буудайдын үрөнүн
Ардагымдай көрөмүн.
Алты ай бою сактадым,
Алтындай көрүп чачпадым.
Тегирменге тартпадым,
Базар баага сатпадым.
Кароол карап — там сактап,
Дагы септим ардактап.
Келемишке жедирбей,
Кал түшүптүр дедирбей
Тазаладым, карадым,
Ээ болууга жарадым.

Жаз келди, мына, себемин,
Жерге карыз беремин.
Жер жебейт менин акымды,
Жер билет досту, жакынды.
Кышты-кыштай сактаган,
«Кысталыш» кезде сатпаган
Берметтей таза үрөнүм,
Сенсииз ооруйт жүрөгүм.
Көгөрүп жерден өнгөнчө,
Өнгөнүңдү көргөнчө
Уктабасмын жакшылап,
Уйкумду бузган барчылап.
Он беш эсе артылып,
Күнү-түнү тартылып,
Кайра келсең жайында
Мурун турган жайыңа:
Жай табар менин көңүлүм —
Жайылгандай өңүрүм,
Гүл ачкандай өрүгүм,
Узаргандай өмүрүм!
Аппактыгы күрүчтөй,
Асылдыгы күмүштөй
Менин сепкен үрөнүм,
Сенсиң менин жүрөгүм!

ТОКОЙ

Таластын бою чер токой,
Агарып туташ кайыңдай.
Бир туруп тигип койгондой,
Көрүнөт түштүк багындай.
Кыргоол жүнүн сапырган,
Коён, түлкү жарышкан,
Көзүн тойгон карасаң,
Карасаң байкап алыстан.
Токою ушул Таластын
Жаштардын жүрчү жайындай,
Каныкей менен Манастын
Гүл отурткан сайындай.
Мекениндей сүйүүнүн,
Конушундай жаштыктын,
Булагындай күлкүнүн,
Бул токойго ашыкмын!
Аралай чуркап жүрүүгө
Болсом кана жаш бала.
Коругула күнүгө,
Сындыртпай чырпык башкага.
ЖҮЗҮМ

Кыздар тизген берметтей
Сулуулугу башкача.
Жеп турсаң үзүп эрмектей
Таттуулугу башкача.
Ар бири бир бармактай,
Жакыт таштай таптаза.
Баласындай ардактай
Багбан карап бакпаса,
Кайдан бышсың жериңе?
Алкыш, алкыш багбанга! —
Бал кошуп аккан териңе,
Бактан жүзүм алганга!
Баракелде дейинчи
Багына бир барганда.

ЖАЙКЫ КЕЧ

Күн ылдыйлап кырдан ашып баратат,
Уясына дем алгысы келгендей,
Ысыгы жок начар гана нур чачат,
Бүгүн кечке кыйла мейнет көргөндөй.
Таң-азандан шүүдүрүмдөн артылып,
Аксоктонун боюн жазып жүрдү эле,
Гүлкайырга күмүш сөйкө тагынтып,
Мээрин төгүп эгин жайды сүйдү эле.
Бутактатып жүрөт эле пахтаны,
Ар кай жерге ким эккен деп сербейтип.
Көрүп жүргөн короодогу бакчаны,
Бадыраңга кулак берип делдейтип.
Жүргөн эле көлөкөгө качырып,
Сайгактатып жайыттагы уйларды.
Баары тегиз карайын деп шашылып,
Ысык терге киринтти эле кыйланы.
Токсон түркүн боёк сүртүп бетине,
Сулуу кыздай жасап далай гүлдөрдү,
Кырдан ашты күн жамынып кетүүгө,
Ай, жылдызга табыш кылып дүйнөнү.
Ыргалышат ак теректер окшошуп,
Томсоргонсуйт жер көлөкө жамынып.
Үн чыгарат салкын булак коштошуп:
«Эгин жайга баратам» деп чамынып.

КЫШКЫ ТҮН

Кышкы түн, кычыраган аяз турат,
Карт аяз айланага бийлик кылат.
Ак кайың бутактарын салбыратып,
Алдына башын иет, мойнун сунат.

Астында калың кардын тоо тунжурап,
Аязга кулдук урат, турат муздап,
Дайраны тык токтоткон муз кучактап,
Көл дагы толкуну жок жатат уктап:
Тоготпой кышкы түндү жаңы кыштак —
Ыктуу эл кирпичтерин койгон мыктап,
Жаркырайт ар бир үйдүн терезеси,
Үй ичин күндүзгүдөй жарык каптап.
Тоготпойт карт аязды киши гана —
Алдында китеби бар куунак бала,
Олтурат бөлмөсүндө жазгы гүлдөй,
Камынып эртең болчу сабагына.
Баш ийбейт аяздын ал бийлигине,
Ал окуйт билим кошуп билимине.
Аяздан, кышкы түндөн куткарсам дейт,
Оюнда: кайың, тоо суу — бүткүл дүйнө!

КАЗАК ЭЛИНЕ

Өргөөнү чечсе бир чечкен,
Өзөн бойлоп бир кечкен,
Келин, кызы сырдашып,
Биздин сүйүү бир дешкен.
Калың элге ырдашып,
Токтогул, Жамбыл бирге өскөн.
Байчечектей жарашкан,
Башынан айыл жанашкан,
Бир атадан тарашкан,
Бир туугандай санашкан,
Дайым коңшу элбиз да
Бир-бирине карашкан.
Качырып чыккан камандай,
Эки жагын каранбай,
Каптап фашист келгенде,
Бирге турдук аянбай,—
Иш болбосун түшүндүк
Бир-бирине таянбай.
Уктабадык, түн каттык,
Уунун даамын бир таттык,
Жанаша казып окопту,
Жоо жолун тосуп бир жаттык.
Ажалдан ак көз душманды
Бирге мээлеп, бирге аттык.
Ар-намысын бербеген,
Атактуу орус шер менен
Качыратып капкасын,
Берлинге бирге кирген тең —

Баатырларды берген сен,
Боордош казак — тууган эл.
Сары арка гүлдөп, жашыл төр,
Гүлдүү бак болду кумдуу жер.
Багыңды коргоп жоо сайган
Балдарыңдын күнүн көр!
Ленин тиккен чоң үйдө
Өсүп, өнүп жашай бер.

ТААЛАЙЫ ЗОР ЭЛ БИЗДЕ

Таңдагы чолпон жылдыздай
Күлүңдөп текши караган.
Тарыхка күмөн кылгызбай
Керемет ишке жараган:
Жолбашчы чыкты элимден,
Карааны тоодой көрүнгөн.
Кызыл тууну көтөрүп,
Жеңиштерге баштаган.
Көтөргөнү эл жүгү,
Кыстоо кезде шашпаган,
Колбашчы чыкты элимден,
Качырган жоосун жемирген.
Унутулуп эски өткөн
Телегейи текши өскөн,
Уулдун көрүп убайын,
Куунак өмүр өткөзгөн:
Эл болдук текши жыргаган,
Жыргал ырын ырдаган.
Көргөзүп иште керемет,
Кыз, жигит орден алышып,
Кубанып кайра келишет
Кремлге барышып,
Улуу-кичүү карашат,
Улуу-кичүү баары шат.
Бирин көрүп, он беши
Өрнөк-үлгү алышат.
Кызып жумуш мелдеши,
Зор майданда жарышат!
Бирин-бири сүрөшөт,
Эл бакты үчүн күрөшөт!
Жолбашчысы өзүнөн
Таалайы зор эл бизде.
Колбашчысы өзүнөн
Майтарылбас эл бизде.
Сайра, булбул, эл көркүн,
Сайра гүлдүү жер көркүн!

ЭЛДИН КҮНҮ

Компартия — элдин күнү,
Эл үчүн тийген күн-түнү!
Көргөзүп жарык турмушту,
Жайнатты бакты, гүлдөрдү.
Арттагы кыргыз эл болду,
Алдыңкыга тең болду.
Келечеги жаркырап,
Бак-таалайы кең болду.
Тянь-Шань күлдү асмандан,
Алтын күн нурун чачкандан,
Өңүнө чыкты кара жер,
Шаңдуу ыр чыкты жаштардан.
Илимдүү чыкты кыргыздан
Кабары бар жылдыздан,
Көрбөгөндү көргөзүп,
Укпаганды угузган!
Инженер чыкты кен тапкан,
Асканы бузуп жол чапкан.
Заводдо болот эритет
Кечеги кыргыз кой баккан.
Компартия — элдин күнү
Эл үчүн тийип күн-түнү,
Көргөзүп жарык турмушту,
Жайнатты бакты, гүлдөрдү.

ЛЕНИНДИН УЛУУ ИШИ ҮЧҮН

Сөз үк, элим акындан,
Сүйүн, элим — кыргызым! —
Барган сайын жакындан
Балбылдайт чолпон жылдызың.
Бактыбыз биздин чоң экен
Ала-Тоо, Алай — баарынан,
Куунак күнгө чал жеткен,
Кутулуп кайгы-зарынан.
Окшойт сулуу кыз гүлгө,
Сүйүү, теңдик табылган.
Жыргап өмүр сүрүүгө
Улуу жол даңгыр чабылган.
Жаркылдап күлөт жаш бөбөк,
Бүт өмүрү бактылуу.
Куунап ойноп жүргөн көп,
Кайгы ордуна каткыруу!
Каткырып катуу күлгүлө,
Келин, кыз, жигит — курдаштар! —
Гүлдөй жайнап жүргүлө,
Бир максаттуу сырдаштар.

Уулу, кызы элимдин
Депутатка катталды.
Даңктуу аты келиндин
Бардык ойго жатталды.
Аяшпады жүрөгүн
Алардын баары биз үчүн,
Алар иштейт күнү-түн
Лениндик улуу иш үчүн!

МАВЗОЛЕЙ

Жазуу бар маңдайында «Ленин» деген,
Жалпак үй жакшынакай коңур таштан,
Сыртында Кремлдин турат экен,
Ушул го ай-ааламдын көңүлүн тарткан!
Шашамын бир көрсөм деп чыдамсыз мен,
Бир жактан жүгүрүк ой кетпей баштан.
Күнү-түнү көз айырбай карайт белем
Биз тургай мелтиреген бийик асман!..
Ар күнү миң-сан киши кирип көрөт,
Мавзолей! Ленин ушул үйдө жатат.
Кээ бирөө көздөн жылуу жашын төгөт,
Заматта он миң түркүн ойго батат...
«Бак берген баарыбызга ушул,— дешет,—
Илими азыр дагы жарык чачат».
Өлгөндү тирилтер күн качан жетет?
Жабык сыр, адам муну качан ачат?

БИЗДИН ТААЛАЙ

Чөлдө дарак көгөрсө,
Суу жиберген партия,
Саратан жайда жаз келсе,
Баары сенден, партия.
Сыркоо жүрөк айыкса,
Даба сенден, партия.
Тумчуккан кайра эс алса,
Аба сенден, партия.
Бактар көйрөң, жыт аңкыйт,
Гүл берген сенсиң, партия.
Шакта булбул миң таңшыйт,
Үн берген сенсиң, партия.
Түн ичинде жер жарык,
Ай чыгарган партия.
Жылдызы жарык балалык
Сенсиз кайдан, партия.
Чабыттап учкан шумкарга
Канат берген партия,

Өнөрпоз өскөн жаштарга
Талант берген партия.
Тийген күнү элимдин,
Сен бар, ачык көңүлүм.
Биздин таалай — партия,
Сенсиң бизге тийген күн!

СУРАНУУ

Өзүм сүйүп, өзүм кирген партия,
Берчи мага кыйын-кыйын тапшырма.
Көптөн калбай алга карай тартайын,
Барбы мага жүк салынган араба.
Менин сөзүм — айтпаган сөз талаага,
Мен кичине, чабал киши... караба,
Алыс жолдо «чарчадымды» айтпайын,
Берчи мага жүгү залкар араба.

АРМАНЫҢ ЖОК

Арманың жок, кыргызым,
Айдай жарык турмушуң.
Асманыңда жымыңдайт
Алтын сары жылдызың.
Арманың жок, кыргыз эл:
Өрүшүң кең, конуш кең,
Өз тизгиниң өзүңдө,
Өз үйүң бар, укук тең.
Арманың жок, курдаштар,
Агаң улуу орус бар,
Кыйын-кыстоо күн болсо
Кайрылышар-болушар.
Арманың жок, курбулар:
Батпаган каухар күнүң бар,—
Лениндин шаңдуу туусу бар,
Желбиреши нур чачар!
Арманың жок, карындаш,
Таалайың зор, өзүң жаш,
Токсон жаша, жүз жаша,
Толгон ай жүзүң айныбас.

БИРИНЧИ МАЙ

Салам айтам, куттуктайм, биринчи май,
Жаркылдашың баатырдын кылычындай.
Неге мынча жер-дүйнө гүлгө чөккөн,
Жарын тосуп жасанган сулуу кыздай.
Суктандырат Ала-Тоо неге мындай —
Каухар менен алмаздан жүк жыйгандай.

Нарын кирип, Чүй ташып толкундаймын,
Сүйүү күүсү аргенден угулгандай.
Жан бүткөндү сүйүнттү жаркырап жаз,
Жан бүткөндүн баары жаш, бактыга мас.
Билекке күч, жүрөккө кайрат жый деп,
Эмгек менен күрөштөн арып-талбас.
Биринчи май, келипсиң күлүп күндөй,
Жаркырайсың түштүктүн күндүзүндөй,
Кубантканың жоокердин жеңишиндей,
Ысытканың жаштардын сүйүүсүндөй!
Куттуктайбыз, май, сени көтөрүп туу,
Күч үстүндө күч кошуп, ташып кел суу.
Жаздын, гүлдүн жаштыктын майрамы сен,
Гүл оронуп турушуң кубанычтуу!

СССР — дүйнө күзгүсү

Октябрда жарк этип таң,
Кызыл туулар илинди шаң!
Керексиз эски ташталган,
Жаңы заман башталган!
Качан мындай күн болгон?!
Биздин элдин башына
Кетпес дөөлөт, бак конгон!
Уксун бүткүл жер жүзү:
Октябрда төрөлгөн
СССР — дүйнө күзгүсү!
Жумушчу таптын тиреги,
Жумурай-журттун тилеги!
Октябрь — бакыт булагы,
Жактырат элдин жүрөгү!

СУРОО ЖАНА ЖООП

— Тайгак жолдон баскан ким?
Тар кыядан ашкан ким?
Көч баштап кыйын кезеңден,
Чоң суудан кечүү тапкан ким?
Жан барбаган жерлерге
Жолду даңгыр чапкан ким?
Көз жеткис бийик коргондун
Эшигин бизге ачкан ким?
Баарыбызды кур койбой
Бакыт нурун чачкан ким?
— Армиясы Лениндин
Жеңилүүнү билбеген, —
Партиясы Лениндин
Ширетилген эл менен!

АЛТЫН САРАЙ, ГҮЛ БАКЧА

Атам өлгөн, апам бар, бала кезим,
«Нан!» деп ыйлайм, толо элек акыл-эсим,
«Жок» деп айтса, ыйлабай токтой калам,
Болсо керек көп эмес бир аз эсим.
Чырак май жок, бир күнү эрте жатып,
Жомок айтты апакем башты чатып.
Көпкө чейин тыңшадым уктабастан,
Кызыгына сөздөрдүн улам батып...
— Акылга бай Арзымат, малга жарды,
«Ашыкмын — деп, — кызыңа», — ханга барды.
Калыңына сурады хан нысапсыз
Алтын сарай, гүл бакча, канча малды.
Жок болсо да колунда бир улагы:
— Болот, — деди Арзымат, — мунун баары. —
Түнү менен иш бүтүп таң каларлык,
Эртең менен хан турса — баары жаңы.
Алтын сарай орногон бир башкача,
Бекемдиги бузулгус сел каптаса.
Алды-артында ар түркүн гүл ачылган,
Жарашарлык бир тургай миң мактаса.
Эшигинде жанаша эки чынар,
Булбулдары сайраса кулак тунар —
Бириники бирине учуп өтөт,
Карап турсаң бир башка канат кумар.
Күндө жаткан саргайып күм баскан чөл
Бүгүн болуп жанаша эки айдың көл.
Бириники бирине ыргып өтүп,
Жылтылдашат балыктар ташташып төл!
Атаандашып бүткөндөй айдың көлгө,
Шагын ийип ар түркүн байлап мөмө,
Таң каларлык бак турат бир бөтөнчө,
Бал аарылар кучактап гүлүн өбө...
Семиз койлор ыксырайт короо толгон,
Мүйүздөрүн аркайтат уйлар жондон.
Күтүрөшөт жылкылар өрүшүндө,
Ким, кай жактан келтирип үйрүп койгон?
«Дуба менен Арзымат иштеген» деп,
Айтар эле апакем ушуну көп.
Мунун өзү турмушта болбос дегем,
Кийин ойлоп оокаттын кайгысын жеп.
Андан бери бир канча жылдар өттү,
Булут өңдүү таралып кайгы кетти.
Өз эмгегин ыр кылып эл ырдаган
Эмгекчиге бак күлгөн заман жетти.
Москвадан мен көрдүм бир сонун бак,
Көчүп келип калгандай башка бир жак...

Тамшандырып каратат көргөндөрдү,
Кереметпи азыркы биз турган чак!
Нечен сонун бул бакта, баарын көрдүм,
Бир букасы бир кырдай малын көрдүм.
Арпа, сулу, ак буудай, күрүч, таруу,
Тоодой, тоодой үйүлгөн данын көрдүм.
Алма, жүзүм, апельсин жеп түгөткүс,
Таттуу шире Соң-Көлдөй ичип бүткүс.
Пахта жатат бир жакта мунарланып,
Төбөсүнө канаттуу учуп жеткис.
Ар кай жерден асманга суу атылып,
Ар жеринде ар түрдүү гүл ачылып,
Түнү, күнү билинбей бирдей жарык,
Көз уялтат туш-тушка нур чачылып.
Теңдеш таппайм ырдоого салыштырып,
Ойду тартат өзүнө кумар кылып.
Булбул таңшып, жаткандай ыр жаңырып,
Кыздар бийлеп, бой балкыйт күү тартылып.
Ак сарайлар ар жерде көркөм ашкан,
Дубалдары ар башка кымбат таштан.
Айнек төшөп койгондой жердин бети,
Сөз жетишпейт мактоого бүт бир баштан...
Ойлоносүң мынчаны тапкан кайдан,
Болбос муну таң калап карабаган.
Дубасы жок жомокто айтылгандай,
Колу менен эл өзү жасап алган!

ТӨӨ-КЫР

Ал кезде эч амал жок шордуу менде,
Он төрт жыл мындан мурун ушул жерде
Жарылып согончогу, жылаңаяк
Баскамын курсагымды тосуп желге.
Куурагам Ормотойдун коюн жайып,
Жетимдик — бар болгону мендеги айып.
Жолдошум — четин таяк колумдагы,
Бутума кирип тикен жолумдагы.
Сыздаткан карып жанды мойнумду өйкөп
Көтөргөн бир жүк отун жонумдагы...
Отургам калдайган бир жалпак ташка,
Ыйлагам шишгиче көздү жашка.
Соороткон жан болбоду келип мени,
Ал түрсүн шамал улуп эликтеди.
Өрөпкүп ого бетер күчөп мен да,
Көздөрүм таш төккөндөн эрикпеди.
Сылады маңдайымдан бирөө келип,
Толкуду кубангандан көңүл эрип.

Кой кетти айыл жакка, отун калды,
Келген жан мени Ак-Сууга алып барды:
Адашып тумандарда жүрүптүрмүн
Көрбөстөн эчак мурун аткан таңды.
Окудум, ошол бойдон келгеним жок,
Төө-Кырдын муң коктусун көргөнүм жок.
Он төрт жыл келбей кетип, азыр келип,
Кубандым Төө-Кырымдын түрүн көрүп.
Керилип коңур тартып жаткан экен,
Колхоздун койлоруна жайыт берип,
Аралап өттүм иштин жайын билип,
Минбеген бай Ормотой жорго минип.
Карашты туш тараптан тоолор таанып,
Бетимден өптү шамал токтой калып.
Азапта жүргөн жерди жыргап көрүп,
Кубандым бүткүл денем оттой жанып.
Жүрөктүн кан токтотуп, көз жумулбай
Мен үчүн тийгени ушул күн менен ай!

АСМАНДА

Асманда — самолёттун бортунда да
Ырдадым партияны салып үнгө.
Ак шумкар ак булутта баратканда
Бактымды теңештирдим күлгөн күнгө!

КҮЧ БИРДИКТЕ

Илгери, эчак өткөн бир заманда
Чокусу көк тиреген Тянь-Шанда
Жашаптыр бир акылман тогуз уулдуу,
Тогузу тогуз азап шордуу жанга.
Карашып тогуз уулу тогуз жакты,
Тоосунан ынтымаксыз суулар акты.
Ар күнү үрпөйүшүп үй алдында,
Урушкан тооктордой чукулдашты.
— Мен жайгам кече күнү козуларды,
Аңырдай ачасыңар оозуңарды.
Түрүңөр итий болгон балага окшош,
Айткыла чыныңарды — соосуңарбы?
— Мен бүгүн отун алып келдим кырдан.
— Сен өзүң мышыктайсың сүт аңдыган.
— Сен соргок, жеп койдунбу мага койбой,
Канакей, кызыл уйдун каймагынан?
— Сен неге жабышасың ач кенедей?
Ары тур, чоң атадай жемелебей!
— Сен өзүң журтта калган чүпүрөксүң,
Жөн отур, колдоруңду серелебей.

Кыйкырат улам бири үнүн баспай,
Талашат айран-сүттү кырк күн ачтай.
Алышат бирин-бири кекиртектен,
Муштумдар түйүлүшөт катуу таштай.
Угушпай кой дегенди урат болбой,
Чокушуп жүнүн жулган короздордой,
Тытышат бири-биринин көйнөктөрүн
Же жака, же жеңинен тамтык койбой.
Кичүүсүн уруп коёт чоңураагы,
Алсызын жулуп басат тыңыраагы.
Тартылган дүрбөлөңдө керней окшоп,
Угулат кичүүсүнүн чаңырганы.
Кан агат мурундардан, кыпкызыл кан...
Томпоюп чекелери, бет айрылган.
Компоюп көтөрүлөт көп урганы,
Согушта өч алгандай душманынан.
Талаага бири барса кой артынан,
Анысы үйдөгүдөн болот жаман.
Сабашат жолун тосуп бай балдары,
Ийинден тарып кетет көргөн заман.
Ышкынга бара калса мөңгү астына,
Же бири төшкө чыкса жоогазынга,
Кийиздей томолотуп бай балдары,
Кордукту көрсөтүшөт анысына.
Ышкынын манап уулу тартып алат,
Башына кара түндөй мүшкүл салат.
Алдырган оозундагы кырмычыгын
Каргадай ыза болот, куру калат.
Курусун, ошондо да билишпеди,
Биригип бир туугандай жүрүшпөдү.
Ал турсун табалашып бирин-бири,
Бир-бирин көргөн жерде күлүшпөдү.
Атасы акыл айтты — угушпады.
Бир да күн чатагы жок түрүшпады.
Жоо келип согушкандай алыс жерден
Сөз болду туугандардын урушканы.
Ак басып сакал-мурутун акылмандын,
Сездирди кайгы менен картайганын.
Жүдөттү эл көзүнчө күчтүү намыс,
Аябай кантет байкуш өз балдарын.
Аралап ыргайларды колот өрдөй,
Бир күнү тоого барды түш көргөндөй.
Жасады чыбык кыркып элүү сабоо,
Жүн сабап кийиз жасар күз келгендей.
Кагайтты бириндетип жайып күнгө,
Шашылды кыйналчудай калып түнгө.

Боолоду бирге таңып сабоолорду,
Көтөрүп үйгө келди кеч киргенде.
Чакырды тогуз уулун жумуш бардай,
Тогузу түгөл келди бири калбай.
Атасы атып келип тоодон элик,
Этине келгиле деп чакыргандай.
Жаңжалдуу үй курусун кейпи суук:
Көрүнөт бокочодой кереге-уук.
Күч алат көңүлсүздүк көргөн сайын,
Түн түшүп келаткандай кечке жуук.
Акылман тегерете тиктеп баарын,
Сынады жат кишидей өз балдарын.
Ким билет ойлодубу: «акылсыздар
Мушташып карматат деп адаттарын».
Отуртту тогузун тең кыдырата,
Сүйлөдү балдарына ак чач ата:
— Жүк баскан төөдөн бетер, картайганда
Дүйнөгө келгениме болдум капа.
Акылдуу чыкпадыңар башкалардай,
Акылды айтып келдим арбай-талбай,
Айтканды укпадыңар дүлөйлөрчө,
Ойлодум бир кызык иш аргам калбай.
Түшүнсө бул ишимди ар бир балам,
Айыгар эмдегендей жүрөк жарам.
Кетсеңер мурункудай укпай сөздү,
Кубанбай капа бойдон көргө барам.
Таңылган элүү сабоо ушул турган,
Боолугун чечпей туруп ортосунан,
Кагайган бир чыбыкты сындыргандай,
Барын бир ушул бойдон бүт сындырган:
Сый алат өз колумдан азыр менин,
Жарыгын ай-жылдыздын бүт беремин.
Жыргалын жер үстүнүн аябаймын,
Алмадай карматамын тилегенин.
Көрүштү кармалашып топ ыргайды,
Топ ыргай тоодон бекем күч түрбайбы!
Баарынын күчү жетпей сындырууга,
Айтышты: «сыйлыкты ойлоо — куру кайгы»
Акылман бир жылмайып мурутунан,
Сабоону алды кайра өзү таңган.
Боолугун чечип туруп бирден берип,
Суранды таштай каткан балдарынан:
— Канаке, сынар экен эми кандай?
Барыңар сындыргыла куру калбай
Балдары бычыратты чыбыктарды,
Сабоодо көптөн бери өчү бардай.

Жоо колу кан майданда кырылгандай,
Заматта баары сынды элүү ыргай.
Атасы сөз укпаган балдарына
Бул ишти мисал кылды карап турбай:
— Көрдүңөр: бирдик деген оңой эмес,
Уксаңар, бирдик үчүн берем кеңеш.
Боологон ыргай өңдүү бир турсаңар,
Силерге каршы басып эч ким келбес.
Эч бирөө сындыра албас белиңерди,
Эч бир дөө багынталбас элиңерди.
Капыстан чыга келген кагылышта,
Касташкан тепсей албас жериңерди.
Кокустан алтоо ала боло калса:
Белдери сынар жоодон как ыргайча..
«Бөрү жейт бөлүнгөндү» деген ошол,
Бөлүнбөй, бирге жүрүп, бирге жаша.
Угушту бир туугандар, ата сөзүн,
Жаңжалды таштап баары, ачты көзүн,
Ойлошту: жаткан тура күч бирдикте,
Бир басып кыдырышты жердин жүзүн.
Бир дагы душман каршы кезиккен жок,
Бардыгы жерге житип кеткен окшоп.
Көрүнбөйт, кайда кеткен бай балдары?
Жоошуптур манап уулу колдору шок.
Ынтымак үйгө кирди андан кийин,
Акылман тоготкон жок болуш-бийин.
Тогузу тогуз жолборс балдарынын,
Душмандар таппай калды кирерге ийин.

КЫМЫЗ

Кымыз жакшы, кымыз жакшы!
Жасап коюп беш бармакты,
Ичсең аны сүйгөн менен
Кандай жыргал, кандай бакты!
Кан кечишкен жоону жеңип,
Туу көтөрүп элге келип,
Селки менен бир отуруп
Кымыз ичсең — мен да шерик.
Ич кымызды мейиз кошкон,
Ийгиликтен сөз үк достон.
Көтөр элдин соолугуна,
Таалайыңды тапкан жоктон!
Кымыз жакшы үйдө, жолдо,
Жаш кезиңде, токтолгондо.
Кымыз жаман, кымыз жаман —
Ичем десең жок болгондо.

КИМ БАКТЫЛУУ

Малай элем, хандар баспас жол бастым,
Ким бактылуу — мен бактылуу болбосом?
Калам алдым, сүйгөнүмө ыр жаздым,
Ким бактылуу — мен бактылуу болбосом?
Булбул конду менин кызыл гүлүмө,
Өрдөк конду менин Ысык-Көлүмө,
Суулар чыгып, бак тигилди чөлүмө,
Ким бактылуу — мен бактылуу болбосом?
Муз эриди, жүрөгүмдө жаз болду,
Малын жайып көчүп келип, эл конду.
Кайрат берди, билегиме күч толду,
Ким бактылуу — мен бактылуу болбосом?
Заманым бар күйүп турган от-жалын,
Көрүп турган, жарык кылган жер шарын,
Көктө күн бар, жерде сенсиң, партия,
Ким бактылуу — мен бактылуу болбосом?

ЭНЕГЕ

1

Энем — элим, кыргызым!
Эркин чолпон жылдызым.
Жигит болду каралдың,
Тулку бою баары алтын,
Кагылайын, энеке!
Чымчыгым булбул консо деп,
Жаркырап сулуу жаз келсе,
Тандап гүлгө консо деп,
Ойлогонсуң бир кезде,
Уулум киши болсо деп,
Азыр сөзүң угамын,
Айтканыңдын бардыгы эп!

2

Чачыла чачтың жолума,
Туу карматтың колума.
Томогомду шыпырып,
Үйрөттүң, көккө учуруп.
Жүрөк бердиң, энеке,
Коркпой зоого чыксын деп,
Канат бердиң чалгындуу,
Айга-асманга учсун деп,
Карчыгадай айланып,
Ак шумкардай сызсын деп.

3

Билдиң анык, энеке!
Бир өзүңдө береке...

Чеченге кызыл тил бердиң,
Булбулга мукам үн бердиң.
Балбылдатып көз бердиң
Күндүн нурун көрүүгө!
Артык акыл-эс бердиң
Алдыңкыны билүүгө.
Тулпарга туяк жараттың
Алыс жолдо жүрүүгө.
Баатырга кылыч карматтың
Качпай жоого кирүүгө.

4

Айтканымдын баары чын,
Алпештедиң он беш жыл!
Өстүрдүң багып чынардай,
Көтөрдүң бийик мунардай,
Айтасың бүгүн, энеке:
«Кызыл тууну көкөлөт!»
Мен айтамын: «Эр уулуң
Желбиретип көтөрөт!»
Багында гүл ачылды,
Жер кубанып, күн күлөт!

ТАЛАНТ ӨЛБӨЙТ

Сары жез чирийт акыры
Сандыкка салып катса да.
Чын алтынды дат баспайт
Миң жыл жерде жатса да,
Өткүр жигит өйдө өтөт,
Жүргөн жерин гүлдөтөт,
Тоо жыгылып, таш кулап,
Төбөсүнөн басса да.
Талант өлбөйт, жигиттер,
Дарга алпарып асса да.

АКЫЛ

Жакын кылып алысты,
Зым аркылуу сүйлөтүп,
Айтып тилге киргизип,
Ак шумкарды үйрөтүп,
Аралатып булутту,
Алтын канат күүлөтүп,
Миң бир түркүн укмуштун
Баарын тапкан бул акыл.
Ачылбаган сырлардын
Баарын ачкан бул акыл.
Баш-аягын метрлеп,
Ченеп болбойт акылды,

Бийик-бийик чынарга
Теңеп болбойт акылды.
Таразага таш салып,
Өлчөп болбойт акылды.
Болбос жерден кор кылып,
Тепсеп болбойт акылды!

ЖЕР

Абалтан жайлап келген жер,
Ата-бабам көргөн жер.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Ак кепиндеп көмгөн жер,
Айлуу түндө кыз, жигит
Ак чөлмөк ойноп көнгөн жер.
Ак-Буура, Нарын аккан жер,
Ар ким көрсө жаккан жер.
Арстан Манас бир кезде
Ак шумкар таптап салган жер
Ак кууну кармап алган жер,
Боз кыроо түшкөн кеч күздө
Бөрүнүн изин чалган жер.
Мергендер аңдып баскан жер,
Түлкүсү качып, аңчысы —
Бүркүтүн шилтеп шашкан жер.
Айланып куштар кетпеген,
Ак келте огу жетпеген,
Аскалары чеп болуп,
Атылган ок өтпөгөн.
Кол курап ойноп жаштары,
Коркокту көптөп жектеген,
Кыргыздар ээлеп жаткан жер,
Манасты сүйүп каткан жер.
Кызып кетип Семетей
Касташкан жоосун аткан жер.
Ак буудай сепсе өнгөн жер,
Адамга бакыт берген жер.
Аралап багын кыз, келин,
Алма, өрүгүн терген жер.
Жай-жайлап жалын баккан жер,
Жаз айдап үрөн чачкан жер.
Кампа толуп эгинге,
Кабагымды ачкан жер.
Бар керегим тапкан жер,
Бардык эл жырғап жаткан жер.
Алууга алтын мол болду,
Аскаларың жол болду.
Автомобиль зырылдап,

Аралады оң-солду.
Куштай учсам үстүңдөн,
Кубанасың көрүп сен!
Өлбөй туруп, душманга
Береминби сени мен!..

ТАЛАС

Ким билет, болду бекен бул жер «Талаш»,
Калганбы сөз бузулуп болуп «Талас»...
Кантсе да даңкы чыккан көпкө дайын,
Анткени ушул жерлик баатыр Манас.
Баатырдын жоо чапканы, эл бакканы,
Куш салып ойногону болдубу ырас?
Арстанды көп жашабай өткөн десе,
Мөлтүрөйт эриксизден көзүңдөн жаш...
Кыргыздар ошол эрдин түкүмүдүр,
Кыйкырсак чыдай албай жарылат таш...
Кайрат бар, сүрү укмуштуу эл болобуз,
Калтырап бутубузга жыгылат кас.
Себеби ошол бекен, шер сыяктуу,
Кем түкүм, баатыр кыргыз мынчалык аз?
Көргөндү суктандырып жата бергин,
Кең Талас, сен тууралуу ойлонсун баш...

ТАЛАС ЖАЙЫГЫ

Таластын мелтиреген кең жайыгы,
Жашырба, мен билемин, айт жайыңды?
Душманга кырк чоросу кылыч сууруп,
Ааламга катуу кеткен эр дайыны.
Акың бар мактансаң да, кубансаң да,
Асыл жер сен сыяктуу болор чанда.
Манасың, эгер болсо, миңдин күнү,
Андай эр аз болгондур тирүү жанда.
Кол курап баатыр Манас жаткан жайык,
Кызыкка нечен жолу баткан жайык,
Алмамбет, Чубак, Сыргак жоону сайып,
Миң ирет душман канын таткан жайык.
Бир жактан оюн-күлкү, айлуу түндөр,
Эсиңен кетпегендир ошол күндөр.
Кыйкырып жоого кирген чоролордон
Али да угулгансыйт шаңдуу үндөр...
Өттү деп эр Манасты арман кылба,
Өткөндү калгандары кошпойбу ырга.
Маңдайга кызыл жылдыз тагынышып,
Баатырлар өрчүп жатат жылдан жылга.

ОСУЯТ

Эсте болсун ар качан эки нерсе:
Биринчиси — эл алдында карызыңды эсте!
Экинчиси — нар төөдөй талбай иште!
Эмгегиңди эл баалап — урмат кылса,
Кубанарсың баладай карган кезде.

* * *

Аз өмүрдүн ичинде миңди көрдүм,
Жайы-кышы солбогон гүлдү көрдүм.
Таалайы чоң жаралган жан экемин,
Өмүр бою батпаган күндү көрдүм.
Менин күчүм — камкорум компартиям,
Атаганда атыңды толкуп турам!

* * *

Мен уулумун мени тапкан эненин,
Алам десе, жаным курман, беремин.
Энем айтса: «үйдү сакта душмандан!»
Эр жигитмин, тиет менин керегим.

ЖАЗДА

Бака чардап, булбул сайрап, туш тарап
Бой балкытат, өзгөчө бир күү чалат!
Өрүк гүлдөп, жер көгөрүп, көп дарак
Желге ыргалып бирин-бири ымдашат.
Жаркырап жаз кетти дешип кышкы азап,
Бирин-бири куттукташат, сырдашат.
Акын куштар учуп, конуп чурулдап,
Бүр байлаган бутактарга ыр жазат.
Эмгек кайнап, колхозчулар кош айдап,
Асмандан күн алтын шоола — нур чачат.
Сан кубулган сулуулукту адамзат
Кантип өлчөп, кантип айтат, бүт санап!

КЫРГЫЗДЫН ЖҮРӨГҮ

Жатты сүйүп, жанбаган,
Өздү жерип, чанбаган
Менде бар кыргыз жүрөгү,
Сүйгөндү сүйүп танбаган.
Ала-Тоодон чыкпаган,
Чыкса да кир жукпаган
Менде бар кыргыз жүрөгү
Дат басчу жерге букпаган.

МЕН

Мен жөнөкөй кишимин,
Кулумун сүйгөн ишимин.

Сүйгөнүм кубат бербесе,
Кагаздан жука бактым бар,
Жолум тайгак, кечүү тар.
Сүйгөнүм мени көрбөсө —
Шарт этип бактым айрылат,
Кыядан бутум тайгылат,
Мен жөнөкөй кишимин,
Кулумун сүйгөн ишимин:
Сүйгөнүм кубат бербесе,
Кылдан ичке эрким бар,
Түндөн кара көркүм бар.
Сүйгөнүм мени көрбөсө —
Шарт этип эрким үзүлөт,
Түн түбүнө житирет.

ТЕРМЕЛЕМИН

Парнаска учуп барган жан эмесмин,
Өмүрдө Аполонду көрбөгөнмүн.
Музага анчалык көп зар эмесмин,
Башынан буга маани бербегенмин.
Көп окуп дарылфуну бүтүрбөгөм.
Мисирден таалим алып келбегенмин.
Көп жылдар аңды-дөңдү билбей жүргөм.
Ыр, сага колумду кеч сермегемин.
Күлүктөй күжүлдөөдөн кечигипмин,
Кошулуп кунан, тайга мен келемин.
Антсе да ыр көлүндө сүзгөн жанмын,
Тынч койбой улуу толкун — термелемин.

ЖАРЫМ ТҮН

Бир күч бардай өз жайыма койбогон,
Үргүлөймүн, уктап кетип ойгоном.
Үстөл үстүн ыпыратып кагазга,
Жанган чырак жарыгындай ойгоном.
Асмандагы ай нуруна суктанам,
Көз эмеспи эч нерсеге тойбогон...

ЫРДАП КӨРЧҮ

Менин досум — көмөкөйдө кызыл тил,
«Мен ырчы» деп мактанасың жүрбөй тим.
Ырдап көрчү мен көргөндү сүрөттөп,
Күлүп турат алтын нурун чачып күн.
Мына, салкын, калың чыккан кара бак,
Бой сергитип бара жатам аралап.
Гүлгө конуп бүлбүл таңшып жатпайбы,
Көңүлдөгү кайгы-асирет таралат.

Булбул үнүн ким уккусу келбесин,
Кызыл гүлдү ким кызыгып тербесин.
Ырда, досум, гүлгө отурган булбулду,
Угуп күүнү, дүйнө толкун термелсин.
Ал болбосо мындан кийин мактанба,
Күнүң өтөт маңдайда тынч жатсаң да...
Өзүң ырчы болбогон соң, музага
Жете албайсың тулпар минип чыксаң да.

ТОКТОГУЛ ТУУРАЛУУ КОШОК

Чынар элең көрккө бай,
Сынбай тура турсаңчы.
Бир орунда аскадай
Жылбай тура турсаңчы.
Туурда тунжур куш элең,
Качпай тура турсаңчы.
Ар жагы алыс белестен
Ашпай тура турсаңчы.
Айдың чалкар көл элең,
Миң жыл турчу какшыбай.
Уча качып гүлдөрдөн,
Калдың, булбул, таңшыбай.
Ала-Тоонун гүлү элең,
Жатпай тура турсаңчы.
Ырдын, күүнүн күнү элең,
Батпай тура турсаңчы.
Айтайын жайын тоюңдун,
Көрбөсөң да бул күндү.
Кыйкырайын, Токтогул,
Укпасаң да үнүмдү.
Булбул үнүн сүйгөн эл
Билди сенин баркыңды.
Ырыңды угуп жүргөн эл
Таштайт беле алтыңды.
«Кербез» менен «Ботоюң»
Бардык жерде чертилди.
Шакирттериң, Токтогул,
Чыгарышты көркүңдү.
«Кедейканың» бул күндө
Кетти тарап көп жерге.
Айттык сени күнүгө
Ааламдагы көп элге.
Сен тилеген күн тууду,
Бакыт келди элиңе.
Булбул конуп сайрачу
Бак тигилди жериңе.

Кутулуп муздан биздин жак,
Кычыраган кыш кетти.
Жердин бети гүлбурак,
Жаркын сулуу жаз жетти.
Ала-Тоодон кетип түн,
Асман чайттай ачылды.
Күмбөзүңө тийип күн,
Күмүш нуру чачылды.

СЕНИН ЫРЫҢ, ТОКТОГУЛ

Китебиңди окудум,
Ырларыңды жаттадым.
Нуска сөздү келтирип,
«Токтогул!» деп мактадым.
Ойлогонум, чийгеним,
Ырдаганым, сүйгөнүм,
Баарынан көп билгеним —
Сенин ырың, Токтогул.
Алууга ар ким шашылар,
Алтын менен жазылар,
Алда-нечен басылар —
Сенин ырың, Токтогул.
Күз миң келип, миң кетер,
Жаз миң жетсе, миң жетер.
Тарар мындан миң бетер —
Сенин ырың, Токтогул.
Жетер чубап кылымдар,
Чөбүрөлөр той кылар,
Той үстүндө ырдалар —
Сенин ырың, Токтогул.
Бузулбастан көп турар
Бир эстелик курулар,
Узак-тузак угулар —
Сенин ырың, Токтогул.

АКЫНДЫН АЙЛЫНДА

Аз эс алдым Арымда,
Агын суунун боюнда,
Акын Жоомарт жанымда,
Ар иш келет оюма:
Токтогулдун Арымы!
Маңдай-тескей көк шибер, —
Өмүрүнүн жарымы
Комуз менен өткөн жер.
Жалын жерге төгүлтүп,
Ак туякты минген жер.

Этегин жерге сүйрөлтүп,
Ак кементай кийген жер.
Теңеп талга буралган,
Кымча бел менен баскан жер,
Кызды көрүп суу алган,
Кымыздай бөртүп ташкан жер.
Бай койчусун урганда
Кыңырылып турган жер.
Кордук көргөн тууганга
Карап көңүл бурган жер.
Кабыргасы кайышып,
Эт жүрөгү күйгөн жер,
Ийилген талдай майышып,
Зор муштумун түйгөн жер.
Элдин кайгы-капасын
Ушул жерде билген ал.
Элге тоспой аркасын,
Туура жолго кирген ал.
Ал жек көргөн көпкөндү,
Иштебеген нааданды.
Сүйбөгөн барксыз өткөндү,
Сүйгөн ишмер адамды.
Эмгекчини мактаган,
Манапты кордоп ырдаган,
Бай-манапты жактаган
Тарапты кордоп ырдаган.
Күнү-түнү эл жеген
Болушту кордоп ырдаган,
Арыз айтсаң, тилге келбеген
Доңузду кордоп ырдаган.
Калпа менен эшенди
Жактырбастан кордогон,
Элди бузган эченди
Калтырбастан кордогон.
Жүргүзбөй аны бул жерге,
Колу-бутун байлашкан,
Жердин түбү Сибирге
Келбесин деп айдашкан.
Качып келген кайрадан,
Эр барбы элин сагынбас,
Булбул үнү сайраган
Башка жайдан табылбас:
Конуп көнгөн бутагы,
Учуп көнгөн көк асман,
Биринчи көргөн гүлзары
Жашынан сайрап чер жазган.

Уздар сайган саймадай
Күңгөй, тескей эки бет,
Арым ар кыл гүлгө бай,
Ырдагыңды келтирет!
Токтогулдун гүлзары
Ушул жайлоо, ушул жер,
Ушунда сүйгөн бутагы —
Конуп сайрап жазган чер!
Акындын ушул айылы,
Атайын келсем өзү жок,
Ар күнү эстеп Арымы
Айткансыйт атын жомоктоп.
Ырдагым келет менин да
Адамдан чыккан булбулду,
Ат салбаган алдына
Ашкан күлүк дүлдүлду.
Тирүү болсо бул кезде
Ырдамак сүйгөн эл ишин,
Биз менен болуп күрөштө,
Мактамак элдин жеңишин!
Үнү болмок ырчынын,
Күнү болмок ырлардын!
Күүлөп, чертип сөз чынын,
Төрүндө болмок жыргалдын

АКЫНДЫН МҮРЗӨСҮ

Көрдүм барып мүрзөңдү
Агын суунун боюнан,
Ага-тууган өзүңдү
Чыгарбаптыр оюнан.
Тургузуп моло турпактан,
«Токтогул» деп жазышкан,-
Сай боюна күр жаткан
Сүйүү нурун чачышкан!
Ушул бойдон калтырбай,
Узун-Акмат суусундай
Кылымдар бою жалтылдай
Тура турган бузулган,
Гранит-таштан чектирип,
Бир чоң күмбөз салабыз!
Ал күмбөз калбайт эскирип,
Балабыздан балабыз:
Эскеришип жасап той,
Карашарын билемин,
Кара чым басып жок болбой
Орундалат тилегиң!

ЖООМАРТКА

(Эстелик ачылышына карата)

Дулдул элең чуркай чыккан жашыңан,
Булбул элең мукам үндүү башынан,
Элиң сага эстелигин тургузду
Өзүң сүйгөн кыргыз тоонун ташынан.
Эсинде да сенин мактап жазганың,
Сүйүп карайт жалын жүрөк жаштарың.
Ысык-Көлдүн толкунундай көрүнүп
Түрмөктөлүп тармалданса чачтарың...
Мактанышат Пушкини деп кыргыздын,
Гүлү эле дейт биздин жыргал турмуштун.
«Гүл турмушту» күн үч убак ырдашат,
Ушул жаштар сени кантип унутсун.
Ыр ойлонуп өзүң баскан бир учур,
Гүл оронгон Дзержин көчөң дал ушул.
Кубандырат ушул жерде жадырап,
Гүлгө оронгон булбул куштай түрүшүң.
Дулдул элең чуркай чыккан жашыңан,
Булбул элең мукам үндүү башынан.
Элиң сага эстелигин тургузду
Өзүң сүйгөн кыргыз тоонун ташынан.

«АЛТЫН КЫЗЫҢ», «ЧЫНАРЫҢ»

Бир уядан бир чыккан,
Бир талпынган, бир учкан,
Бүркүтү элең асканын.
Канатымды кайрылтып,
Кан жуткуруп кайгыртып,
Кантейин мени таштадың.
Бир үнгө салып ырдашкан,
Бир гүлгө конуп сайрашкан
Булбул элек окшошкон,—
Парнаска учуп барууга,
Парнастан ыр, күү алууга
Талапкер элек кол созгон.
Учуп жетип конгуча,
Ойлогон ой болгуча
Канат какпай кошулуп,
Жүрөгүмдү сыздатып,
Мөңгүдөн кыйын муздатып,
Токтодуң, курбум, озунуп.
Эл кубанып караса:
Эки гүл элек жанаша,
Сен солуп, мына, мен калдым,
Бийик өскөн көкөлөп,
Бир талдын эки шагы элек,

Сен сынып, мына, мен калдым.
Чак түштө тийген күн элең,
Мезгилсиз баттың: бул эмнең,
Башыма тоодой кайгы үйүп?
Нес болдум кулак укпай сөз,
Тунарды көрбөй кара көз,
Караңгы тартып ай күйүп...
Жок, жок, мен көп жаңылып,
Жүрөгүм канап сабылып,
Ботодой боздойм кур-бекер,
Өзүң жазган ырларың,
«Алтын кызың», «Чынарың»
Мүрзөңдүн үстүн гүлдөтөр!

ЖҮРӨГҮМ КҮЙӨТ

Күңгөйдөгү булактай
Агып бүтүп какшыган
Көздөн жашым калды акпай,
Түгөнгөнбү ант урган?
Жүрөгүм күйүп чыдатпайт,
Ким кирип чокко кактады?
Кайрат берип жат жазбайт,
Элдин көзү жаштабы?
Ыйлагандар бүгүн эл
Жоктоп сүйгөн акынын?
Улугандыр тоодон жел
Жоготкондой жакынын?
Кем эле кайсы акындан?
Жакын эле жакындан!
Бир талы тармал чачынын
Көңүлүмө катылган!
Сыймыктуу сөз угулат
Жоомарт деген атынан,
Ошон үчүн болбой шат,
Жүрөк күйөт, ачынам.

НЕГЕ МЕНИН САБЫРЫМ СУЗ

Неге менин сабырым сүз мынчалык
Же калбасам кайгы менен курчалып?
Кандай капа, кандай кайгы бир мага —
Биздин жерди турган кезде нур чалып?
Билдим: ырга сөз табалбай жатамын,
Ыр сөзүнө кедейликтен капамын.
Күндөй нурлуу, гүлдөй сулуу сөз таппай,
Алсыз сөздөн, солгун ырдан качамын.
Үмүтүм чоң: күндөй жаркып күлөрмүн,
Гүлдөй сулуу ыр жамынып түнөрмүн.

Учкул куштай канат кагып, айланып,
Ыр тоолордун бийигинде жүрөрмүн!

КОМУЗЧУ

О, комузчу, комузчу,
Чертсең-чертчи комузду,
Элжиресин эт жүрөк,
Бийик чыгар добушту.
Ниязалы сайраткан,
Боз жоргодой айдаткан
«Сары барпы» күүнү черт,
Тыңшасын булбул чарбактан.
Ойго келбей убайым,
Оюнуңа тунайын.
Токтогулдун «Ботоюн»
Чертип койчу, угайын.
Мураталы чал тарткан
«Сынган бугу», «Камбаркан»
Укмуш сонун күүлөр го
Уккан жанды таң калткан.
Сенде турат бүткүл ой,
Эрип кетсин бүткөн бой,
Атай черткен «Күйдүм чок»,
Ошол күүнү чертип кой.
О, комузчу, комузчу,
Чертсең-чертчи комузду,
Элжиресин эр жүрөк,
Бийик чыгар добушту.
Чыга берсин күү күчөп,
Таңшый берсин үч ичек,
Кайра мени жашартчы,
Колу чебер иничек.
Жерде эмес, бийик көктөсүң,
Жаныңдан кыздар кетпесин.
Козгоп, түзөп койдун бейм
Жүрөгүмдүн тепкесин.
Басыгындай жоргонун
Кандай элпек колдоруң?
Какшап турган сыяктуу
Качан эмне болгонун.
Аккуу канат каккандай,
Акбуура жылжып аккандай,
Элестейт көзгө бир туруп
Эки жаш бирге баскандай.
Шаңкылдайт бир сыр тапкандай,
Былдырайт кайра каткандай,

Кайрадан таттуу сезилет
Кыз менен жигит жаткандай.
О, комузчу, комузчу,
Чертсең-чертчи комузду,
Элжиресин эр жүрөк,
Бийик чыгар добушту.
Кайра бурап кулагын,
«Камбарканды» улагын.
Таң аткыча уктабай,
Таң аткыча угамын.
Жашыл төр угуп жайкалсын,
Көк деңиз угуп чайпалсын,
Агын суу угуп сайдагы,
Шаркырап добуш кайтарсын.
Ай, жылдыз уксун алыстан,
Аксакал уксун даанышман.
Махабаттуу жаш уксун
Бураң бел менен таанышкан.
"Үч ичекти таңшыткан!
Үйрүлөйүн колуңдан!
Тандап черткин жакшысын,
Тамаша менен атсын таң.

ӨМҮРБЕКТИН ЖОМОГУ

Отурдук супасында Өмүрбектин,
Өмүрбек кымыз сунат, айтат: «ичкин!»
Мелтирейт мээрин төгүп жылдыздуу түн,
Сөз тыңшап тургандыгын сезбейт эч ким.
Өмүрбек жакыр эмес атасындай,
Болуптур ашка да бай, сөзгө да бай.
Сыйлады: нарын тартып, куюп кымыз,
Бөтөнчө нуска сөздөн кур калтырбай.
— Бир койчу кызык сөздү ойлоп калды,
Аз ойлоп, көп ойлонуп табалбады.
Жүк баскан атан төөдөй кыйналганда
Чоң жолдон кезиктирди кары чалды.
Абышка сакал-чачы аппак кардай,
Шашылат өтө зарыл иши бардай,
Көп жашап, көптү көргөн бир жан го деп,
Койчуман жылоосунан алды кармай.
— Атаке, кулдугум бар! Бир сөз угуң,
Айтканмын көп кишиге сизден мурун.
Баары да ийнин кысты кете берди,
Айтайын ошол сөздү, угуп туруң.
— Чууртуп бир тууганда беш-алтыны,
Ит тубат эки жолу ар бир жылы.

Кой тубат бир жылына бир-экини,
Карыя, ушундай го сөздүн чыны?
Ал эми ит мындай — аз? Кой мынча көп?
Таппадым бул суроонун жообун издеп. —
Суроосун берип бүтүп туруп калды,
Бир азга карыянын оозун тиктеп.
Кең талаа тымтырс болду токтоп жели,
Токтоду камыштардын желпингени.
Көктө күн, жерде дайра үнсүз-сөзсүз...
Карыя — бардыгынын тиктегени.
Ала-Тоо жамынганы күмүш кымкап,
Былк этпей турган өңдүү бир күү тыңшап,
Олтурат булбул шакта, сезбей турган —
Мойнуна, аңдып барып, салса кылтак.
Абышка таң калган жок бул суроого,
Кур десе токтолгон жок түшүп ойго.
Жылмайып сылап койду ак сакалын,
Дедиби «өзү чөлдө, ою тоодо?».
Баштады карап туруп койчуга сөз:
— Айтаарым: койлор сага жат эмес, өз,
Ар качан бир жүрөсүң, бир түнөйсүң,
Байкап көр кандайлыгын, өзүңдө көз.
Түз жүрүп алга карай, жолукканын,
Бурдап жеп, бүтүрбөстөн толук баарын,
Калтырат арткыларга аздын жармын,
Болду дейт жетишерлик тойсо карын.
Карабайт ач көздөрчө эки жакты,
Талашпайт кең адырдан көп шыбакты.
Бир башка жан бүткөндөн ашкан момун,
Жалпыга бакыт тилейт, пейли жакшы.
Себеби ошол үчүн көбөйдү кой,
Көрүнсө койнун ачар кыр менен ой.
Маарашып козулары жамырашып,
Ар дайым кой жүргөн жер тамаша-той.
Ит болсо... билесиң го өзүң аны,
Экиге араң эле жетсе саны:
Ыркырайт бирин көрүп экинчиси,
Күн-түнү ойлогону кара жаны.
Кызганып жугундуну ырылдашат,
Ташталган сөөктү көрсө иле качат,
Артынан күчтүүрөгү куба жетип,
Батырат арсак тишин, жулмап басат.
Экөөнүн тытышканын көргөн араң,
Дүйнөнү үн каптаса ырылдаган,
Көңүлүң ирийт эле дал ошондо,
Башкага болсун дебейт, пейлиң жаман

Себеби ошол үчүн ит тукуму аз,
Ит десе ой менен тоо бардыгы кас,
Ким болсо ошо болсун, жадап кетер
Иттердин тытышканын көрсө бир пас.
Аркырап чөл шамалы жүрдү кайра,
Бир ырды алып учту алда-кайда.
Абышка жан экен го жандан башка,
Өзү тоо, билим деңиз, акыл дайра.
Өмүрбек сөзүн бүтүп мага карап,
Ушуну жаза көр дейт ишке жарап.
Ынтымак, бузулбастай достук болсо,
Мемиреп гүл ачышмак түркүн дарак.

ЫР МЕНЕН КЫЗ

Ыр — сулуу кыз карыбас,
Ырдын аты — жалын жаш.
Менин жазган ырымдын
Уйкашы сен, карындаш!
Жүрөгүн таштап алдыңа
Мендей эч ким жалынбас,
Сендей эч ким табылбас.

ЖАШ КҮНҮҢ ЭСТЕН КЕТЕБИ

Мен минген ат Кер-Кашка,
Ар басыгы ар башка,
Жол кетип барам. Ай жарык
Шооласын чачат жар-ташка.
Жайкы түн салкын көшүлүп,
Кыстайт сени ырдашка.
Чын эле толкуп ырдадым,
Ошондогу ырларым:
— Сүйгөнүм ыр, өз өлкөм,
Көпкө көңүл бурбадым.
Дастан кылар бекемин
Элдин көргөн жыргалын.
Ырга көңүл бургандай,
Мени тыңшап тургандай,
Капталдан бирөө үн кошту
Мени шылдың кылгандай,
Токтой калып тыңшасам,
Жымыят мага аппак ай.
Айлуу түндү шат кылып,
Кыздар күлөт каткырып.
Жетип барсам, кер атты
Алчаңдата бастырып,
Селкинчекке кыстады

ТААНЫШ СЕЛКИ ШАШТЫРЫШ

Калп эле сурайт төтөлөп,
Кайдан келе жаттың деп.
Кошулгун дейт оюнга,
Колумдан кармап жетелеп.
Өтсө да көп жыл арадан,
Ошол түн ойдон кете элек!
Селкинчек тепкен, ырдашкан,
Ак чөлмөк ойноп түн каткан,
Ай толгон кези жайлоонун,
Серүүн жанды жыргаткан,
Сулуу селки бир баскан,
Сүйүү жөнүн сырдашкан —
Жаш күнүң эстен кетеби,
Ал күнгө күндөр жетеби!

УНУТПАСМЫН

Кечкурун тереземди ача коюп,
Карадым, көз жиберип маңдай жакты.
Асман, жер өбүшкөнсүйт көңүл тоюп,
Ачылып жан бүткөндүн бүгүн бакты.
Отурдум ойго чумуп улам терең...
Кайдандыр бирөө ырдайт менден алыс:
«Эркин күн, жаштык үчүн өрүшү кең
Эр жигит бош жүргөндү көрөр намыс...»
Аңгыча ай үстүндө нурун таштап,
Сулуу күн уясына кирди-батты.
Бар чыгар болжошкону, аралап бак
Шашылып бир жаш сулуу бара жатты.
Гүл бурап, суу атылып турган бакка
Алда ким алда кайдан чырак жакты.
Музыка, жаштар бийи түш тарапта...
Өмүрдө унутпасмын ушул чакты!

ЖЫЛДЫЗГА

Мени сен мынча неге көп карайсың
Бозойго ашык болгон сулуу кыздай?
Козголбой бир орундан жалдырайсың,
Турасың ошол бойдон түрүң бузбай?!
Алыстан карай бербе, суктанбагын,
Ылдыйлап бери жакын түшүп келгин.
Мен жүргөн таалайы мол жемиш багын
Жакындан, жакын ченден келип көргүн.
Укпасаң-укпа, жылдыз, биздин үндү,
Бир күнү учуп барам — канатым бар.
Сендейди туткун кылган коюу түндү
Таратып, таң атырчу адатым бар.

БУЛБУЛГА

Бир жаратып миң түркүн, көңүлү чак
Бир жаш булбул отурду гүлзар бакта.
Мукам үнүн тоо угуп, асман тыңшап,
Эл сөз кылат ырларын бардык жакта.
Сагызганды сайра деп келжиретип,
Өзү сайрап укканды элжиретип,
Кубулжутуп күүлөрдү башка, башка!
Таңшы, булбул! Ар күнү уксам дагы,
Жакшы күүдөн, жакшы ырдан курсак ачка...

БУЛБУЛДУН ЫРЫ

Менменсинген, бой көтөргөн, сыланган
Дөөлөрү бар, шерлери бар дүйнөнүн.
Бирок, алар алыс күүдөн, ырлардан,
Булбул өңдүү сүйгөнү бар гүлдөрдүн.
Гүл ичинен миң кубултуп үн салса,
Өткөн-кеткен суктанышат, карашат!
Бул дүйнөгө мындан кызык тамаша,
Дагы башка кандай сөөлөт жарашат!..

БИР КЫЗГА

Карагаттай көзүңдөн жалжылдаган!
Бир дагы от сенчелик жандырбаган.
Көз карашың куйкалап бара жатат,
Жүрөгүмө кочуштап чогуң чачат!

МЕН ЖЫТТАГАН БИР ГҮЛГӨ

Өсүпсүң жашыл бетке жаздын күнү,
Үлбүрөп ачылган гүл жаңы гана.
Угулат кубулжуган булбул үнү,
Мактаса жарашкандай баары сага,
Токтолдум көрөр замат көңүл буруп,
Жыттадым сабагыңдан үзбөй туруп,
Уялган жаш сүлүүдөй жашынасың,
Жадырап качан толук ачыласың?
Заматта сан ойлонот күлүк санаа,
Башканын көз артканын көрө албаймын,
Арналып өссөң керек жалгыз мага?
Эч кимге көзүм кыйып бералбаймын.
Бөтөндүн колун сага тийгизбеймин,
Ал түрсүн сага жакын жүргүзбөймүн.
Суктансын, мейли, көргөн бардык адам,
Мен гана сени дайым жыттай алам!

...ГА!

Чыбыр чаар кекилик,
Чыгасың ташка секирип...
Ак туйгун таптап куш салсам,
Алдырбайсың бекинип.
Жаман чүйлү түш болсо,
Жүрбөгүн бир күн өкүнүп?

ЭСИНДЕБИ?

Сен башбагып мага көзүң ымдадың,
Мен чыдамсыз бир аз сабыр кылбадым.
Эсиндедир, сүйгөн сүлүү дилбарым,
Үй жанында мени күтүп турганың?
Али эсимде шыңга чынар түбүндө
«Ал!» — деп сага жүрөгүмдү сунганым...

АЧЫЛГАН УЙКУ

Таттуу уйкумдан түн жармында ойгондум,
Таң атканча кирпич какпай ойлондум!
Жүрөгүндө эмне сыры бар экен
Жалдыратып мени уктатпай койгондун?

ОТУЗ ЖАШЫМА

Кайран өмүр жашчылык
Качып барат шаштырып,
Кыздар өпкөн бетимди
Кыл сакалга бастырып...

ЫРДА, СЕЛКИ, ОБОН САЛ!

Көрүнүп сен ырдасаң артуу белес,
Көргөндүн көз алдында калсын элес,
Сүрөттө Алай, Аксай, Талас, Чүйдү,
Уккандар жашыл жайлоо жаман небес.
Ырдагын, каргылданбай шаң чыксын үн,
Уккан эл ыргытсын гүл ырың үчүн!
Күкүктөй таңшып турган кыргыз кызын
Карасын нурун чачып асманда күн!

КЫЗДЫН ЫРЫ

Тосуп туруп сууга келген жеримден,
Кучактадың ие кармап белимден.
Ошол күндөн ушул күнгө унутпай
Сагынсам да көрөлбадым сени мен.
Көзүм талды жолду карап күн сайын,
Тынчым кетти уктап албай түн сайын.
Ушул бойдон көрүнбөчү жан болсоң,
Ачык жазчы азабыңды тартайын.

Андай эмес, сен аскерсиң алыста,
Элдин анык тууган уулу намыска,
Мен оюңдан чыкпай жүрмөй болгону,
Жоо качырган туйгундардан калышпа.
Аман болсоң акыр бир күн келерсиң,
Ашыгыңдын айдай жүзүн көрөрсүң.
Күн чыккандай маңдайымда жаркырап,
Күткөн жарга көңүлүңдү бөлөрсүң.

КАТ

Тосуп турсаң күндөй күлүп жаркырап,
Кубанамын, жүрөктөн күү тартылат.
Айдай жүзүң жол көрсөтүп мен үчүн,
Караңгыда күйүп турган шам-чырак.
Моюнума колуңду арткан жыргал түн
Көз алдыма кетпес элес калтырат.
Бирок, өмүр — тез солучу байчечек,
Ойго түшсө кайгы-асирет артылат.

ЖИГИТТЕРГЕ

Мен дагы силер өңдүү бактылуумун:
Мээримдүү, сүйө билген жүрөгүм бар.
Ырдасам айдай жүзүн жаш сулуунун,
Ушундай бир жакшына тилегим бар!

АЯЛГА

Ыйыксың ак шумкардын түнөгүндөй,
Назиксиң акындардын жүрөгүндөй,
Сулуусуң жыпар жыттуу бак гүлүндөй,
Көркөмсүң уздун соккон килеминдей.
Жакшысың кан бир жерден таралгандай,
Ынаксың жаныбыз бир жаралгандай,
Тартасың электрдин кубатындай,
Көзүңдө махабаттын кенчи бардай.
Таттуусуң өзүң куйган канттуу чайдай,
Кененсиң ырыскы жол биздин жайдай,
Тазасың таштан аккан тоо суусундай,
Жарыксың күн менен ай бир чыккандай.
Ысыксың жайкы күндүн илебиндей,
Жакшысың жаш баланын тилегиндей.
Кымбатсың асыл заттын көп жериндей,
Өзүңдүн бак өстүрчү эмгегиндей.
Жайлуусуң айдың көлдүн кемесиндей,
Аппаксың таңкы чолпон денесиндей,
Тунуксуң бүт дүйнөнүн күзгүсүндөй,
Улуксуң баатырлардын энесиндей.

Турмуш бар сен бар жерде, кубануу бар,
Өмүрдүн чырагысың жанып турар.
Дүйнөдө жан бир болсо, жармы сенсиң,
Эмгектеш, мен — ашыгың, сен сулуу жар.

АЛЬБОМГО ЖАЗУУ

Күндүз көрсөм — түштө тийген күндөйсүң,
Түндө көрсөм — он беши толгон айдайсың,
Кышта көрсөм — жайкы ачылган гүлдөйсүң,
Жазда көрсөм — жаңы түрдөй жайнайсың.
Улам көрсөм улам мени суктантип,
Жүрөгүмдү магниттей тартасың.
Көз карашың чагылгандай ыктатып,
Кыялымда мага колуң артасың.
Бул дүйнөдө сенден артык жок бир жан,
Эгер болсо, айтчы, барып көрөйүн.
Жаркылдатып теги сени ким тууган?
Ал эненин айтканына көнөйүн.
Шам жок десе сенин жаткан үйүңө,
Ошол замат он бүгүлүп чуркайын.
Өндүр десе терезенин түбүнө,
Гүлдөр тигип, суу себейин күн сайын.
Шок кезинде кезиктирсе жергеден,
Кандай жигит сага көңүл бөлбөгөн.
Мен таалайсыз — сени мурда көрбөгөн,
Мен бактылуу — сени көрбөй өлбөгөн.
Кайра келсе менин тентек жаш чагым,
Кубаласам кетпес элем жаныңдан.
Көл үстүндө жумурткадай аппагым,
Кетет беле колум сенин далыңдан.
Эгер мени жактырбасаң, сүйбөсөң,
Ошондо да бактылуумун дейт элем.
Болот элем ар күн сайын бир көрсөм —
Сүйүү оту өчпөгүдөй ичимен.
Көрүнө калып аппак жүзүң жаркыган,
Назик белиң байдамталдай буралып,
Сен көчөдө бараткандай, артыңан,
Кандай бакыт, кандай турсам кубанып!
Мага жыргал үйү болуп бул дүйнө,
Өзүң менен олтургандай сырдашып,
Сөз ойлосо жетет эле күнүгө,
Толкундасам альбомуңа ыр жазып.

ӨЗУБЕК КЫЗЫ

Томогосуз бүркүттөй качырам мен,
Жылт коёсуң түлкүдөй, карматпайсың.

Саятчыдай куш күйгөн күндө келем,
Кылтагыма түшпөйсүң, жандатпайсың.
Жүрөгүмө чок салды кара көзүң,
Кайдан жүрүп туш болдум, гөзөл, сага?
Толкундатты жүрөктү ширин сөзүң,
Кандайлыктан ал сөздү айттың мага.
Өзүң койгон кишмиштей таттуу чыгар
Ак бетиндин татына кара меңи?
Көргөн сайын жүрөктү өрттөп турар,
Билбегенсип турасың эчтемени.
Кирпиктери көзүңдүн кыбыңдаган
Бүт денемден жанымды алат тартып,
Ар күн көрсөм ар күнү күйүп-жанам,
Айдай жанган жүзүңө ышкым артып.
Жинди болуп кетпейин Мажнун окшоп,
Ая мени, дилбар кыз, чын сөз уксаң.
Бакка чыксаң эч бирөө жолуң тоспос,
Балбылдаган көзүңдөн тассадухман!

МЕН СУЛУУЛУК КОЙНУНДА

Күмүш нур алтын күн сулуу,
Ай жарык кезде түн сулуу.
Эмгекти кошуп ырдасам —
Коңгуроодой үн сулуу.
Билгениң болсо бөлөкчө,
Айтагой, башка ким сулуу?
Ак алтын кымкап жамынса,
Артыкча көркөм жер сулуу.
Ай-талаада чамынса,
Ак жайдын күнү жел сулуу.
Кетмен чапкан кездерде
Чекеден аккан тер сулуу.
Жарышып пахта тергенде,
Жалжал көз жеңе, сен сулуу.
Мен сулуулук койнунда,
Тегерегим тең сулуу!
Ката көрбөй мүнүмдү,
Сүйгүлө, достор, сулууну!

СУЛУУ КЫЗ

Саамайлары жылтылдап,
Кундуздун сырт жүнүндөй,
Ай тамагы жаркылдап,
Күлгөнү куштун үнүндөй.
Карашы сонун астыртан
Жайлоонун жазгы күнүндөй!

Каштары кара бир башка
Кагазга калам тийгендей,
Эки көзү жанаша
Электр шамы күйгөндөй!
Жалооруп карайт жалжылдап
Жаш бозойду сүйгөндөй.
Астыртан карап отурсаң
Ак саргыл келген ак маңдай.
Жалт караса кокустан
Жарк этет таң аткандай!
Күлүп койсо акырын,
Көңүлдөн кайгы качкандай!
Атылас, шайы, жибектин
Асылынан кийинген,
Ар кыл бүрмө этектин
Учу жерге чийилген,
Басса бели кыналып,
Тал чыбыктай ийилген!
Көрчү чоктой күйгөнүн,
Көөхар барбы көзүндө!
Күтүп турат сүйгөнүн
Кош алма бышып төшүндө!
Амал канча жаштыкка,
Эч күнөө жок өзүндө...

СҮЙҮҮ*

кириш сөз

— Айтчы, дос, жаш сулууну сүйдүң беле?
Азабын тартып анын күйдүң беле?
Унчукпай жер карадың, ойлоп калдың,
Жараңа жаңылбастан тийдим беле? —
Айтасың: «албетте, болгон иш» деп,
Бир эмес сүйгөндөрүң эсепсиз көп.
Сөз айтсаң укпай кетип калгандардын
Азыр да отурасың кайгысын жеп.
Далайга колуң жетпей калгандырсың,
Далайды алдап жолго салгандырсың...
Далайын театрда, кино, бакка
Ээрчитип далай жолу баргандырсың...
Отурдуң сууга барса тосуп жолун,
Жалындың кой десе болбой кармап колун.

* Түрк жазуучусу Али Сабахатиндин «Тегирмен» аттуу проза менен жазылган новелласынын сюжети боюнча.

Сулууну бекем кысып өпкөн кандай?!
 Бөтөнчө жаш кезинде бул бир сонун!
 Сен сүйсөң, сени сүйбөй койгон кезде
 Кылгырды тунук жашың эки көздө.
 Чубалтып нечен узун каттар жаздың,
 Бал кошуп калам сызган ар бир сөзгө.
 Ант бердиң түнү менен бирге жатып,
 Эртеси кылчайбастан кеттиң басып...
 Жаңыдан бирди таптың, сүйдүң аны,
 Жеткиче көп саргайдың өңдөн азып.
 Күн өттү... Анан дагы башка-башка...
 Көп сулуу, калбагандыр баары жатка.
 Сүйгөнүң чынбы десе, эмне дедиң?
 Билемин, чын сырыңды менден катпа.
 Сүйгөндү ишендирип айткан кебиң:
 «Мен сага жүрөгүмдү берем!» дедиң.
 Айшанын, Зулайканын, Айчолпондун —
 Баарынын дал ошентип таптың эбин.
 Чын айткын: сүйгөнүңө жетеби эсеп?
 Сендеги жалгыз жүрөк кимге жетет?
 Жүрөгүң өз ордунда турат, досум,
 Жалганды айтпасаң да өмүр өтөт.
 Ичинди канжар менен жара салып,
 Колкоңдон жүрөгүңдү сууруп алып,
 Анан сен сүйгөнүңдүн бут алдына
 Таштасаң колуң менен алып барып...
 О досум, чын ишенет болчум анда,
 Болбос деп мындай жигит тирүү жанда,
 Кубанып эрдигиңе айтат элем:
 «Акың бар, көчтөн калбай сулуу танда!»
 Жадабай угуп тургун сөз акырын,
 Билерсиң, өз башыңа өз акылың.
 Мага бир цыган жигит көп жыл мурун
 Эң кызык айткан эле сүйүү сырын...

I

Цыгандар эркин көчүп жүрөт экен,
 Бийлешип ыр ырдашып күлөт экен...
 Ук, досум, ошол элдин жигиттери
 Сулууну кандай сонун сүйөт экен...
 Кар эрип, сайларда суу көбөйгөн кез,
 Кай бир жер жашыл тартып көгөргөн кез.
 Бал ачып, кайыр сурап цыган аял,
 Кыдырып үйдөн-үйгө жөнөгөн кез.
 Жүк тарткан төрт ат жана сегиз эшек,
 Табордо* отуз чактуу аял, эркек.

* Табор— цыгандардын көчү.

Суу бойлоп убап-чубап бара жатты,
Кыз ырдайт, жигит бийлеп комуз чертет.
Көңүлдүү таң-тамаша жүргөн жери,
Жаш балдар жалаң көйнөк кийгендери,
Чуркашат көчтөн калбай, нан жеп кээси,
Бактылуу — бирден тооч тийгендери.
Көрүндү бийик өскөн бир түп чынар,
Кез болду ыңгайлуу жер көч тыныгар.
Ителги жер жаңыртты кыяк тартып,
Ойлodu: «күүнү сүйгөн эл бар чыгар».
Жанына тегирмендин токтолушту,
Конууга кеңеш куруп топтолушту.
Андан соң чатырларды жайып болуп,
Аттарын суу боюна откорушту.
Ителги жетип барып тегирменге,
Кубултуп кыяк үнүн бирден-миңге,
Заматта элдин баарын алды жыйып,
Чыккан үн, тартылган күү жакпас кимге?!
Келиптир кары, жашы калышпастан,
Жүрүшөт көксөө чалдар чалыш баскан,
Кара көз, моймолжуган кыздар келген,
Танцыга, операга барышпастан.
Аксакал тегирменчи өзү жүрөт,
Суктанып оттой жанып көзү күйөт.
Арбайтып бутактарын картаң чынар,
Ойногон кыякчыга башын иет.
Макташты — «баракелде!» дешип баары,
Кур калбай тегеректеп тургандары,
Айранын, үн, талканын берип жатты,
Болушту күмүш акча сунгандары.
Бир тоогун тегирменчи алып келди:
«Эй уулум! Уул экенсиң, алгын!» деди,
Унутту: уурдай качып козу-улакты,
Тим жүрбөй чаң-тополоң салган элди...

II

Цыгандар көпкө отурду көчүшпөстөн,
Кыдырып алыс жакка кетишпестен,
Бул өңдүү тамашаны сүйгөн элге
Эчактан жүргөн эле жетишпестен.
Той берген, кыз узаткан жердин баары
Чакырды тамашага цыгандарды.
Ар качан ардакталып алды менен
Ителги чакырылды, калбай барды.
Бийлешти, комуз чертти, ыр ырдашты,
Күлдүрдү, кубандырды кары, жашты,
Ителги кыл кыягын кубулжутуп,
Тойдогу кыз-келиндер көөнүн ачты.

Кыягы Ителгинин жомок болду,
Чынында эл мактарлык бар эле орду.
Миң какшап безилдеген назик добуш
Тамшантты, тартты өзүнө бардык ойду.
Далайлар таң калышып күлгөнүнөн,
Шек кылып жайнап турган иреңинен,
Байкашты бул сонун күү кыяк эмес
Чыккандай Ителгинин жүрөгүнөн!
Аяшпай той ээлери берип жатты,
Эгинге толтурушуп калта, капты.
Ошентип, Ителги баш, бир аз аял
Ыр менен бүткүл цыган айлын бакты.
Ителги өзү дагы укмуш жигит,
Койгондой эки кашын бирөө чийип.
Капкара жайнап турган чоң көздөрү
Сезилчү турган өңдүү ай, күн тийип.
Сөз айтса кыздын кызы көрмөкпү жек,
Сын-сыпат бардык жактан келишкен эп.
Аз гана түмшугу ийри, ошон үчүн
Ат койгон курбу-курдаш «Ителги» деп.
Отуздан эчак ашып калса дагы,
Көп көрүп, көп жерлерге барса дагы,
Сүйгөнү Ителгинин жок болучу,
Жаштык от денесинде жанса дагы.
Цыгандын ырчы-бийчи сулуулары,
Кыштактын моймолжуган кызы дагы,
Өзүнө бир гана жалт каратпаса,
Көңүлүн буралбаган андан ары.
Бирок, ал ойногондо кыяк тартып,
Сезилчү отургандай кайгысы артып.
Башыңды таттуу кыял алса чатып,
Толкундап олтургандан эмне артык.
Адашып тумандарга калган өңдүү,
Жүрөгүн оттуу күйүт чалган өңдүү,
Жаш толуп көздөрүнө, кайта баштан
Кургачу отко жакын барган өңдүү,
Бирөөнү катуу сүйүп, жетпегендей,
Сулууга айткан сөзү өтпөгөндөй,
Болбосо сүйө билбей жүргөн өңдүү
Отурчу арман айтып көксөгөндөй.
Унчукпай качан болсо жүрө турган,
Кээде шат, кээде күңүрт күлө турган.
Ачылып айтуучу эмес сүйлөсө да,
Бир өзү ички сырын биле турган.
Жоголуп кээде көпкө кете турган,
Барчылап турмуш көлү кече турган.

Болбосо табылчудай түйүндүү сыр,
Алыстан издеп жүрүп чече турган.
Бир кезде ал табордо жаркылдачу,
Колунда кыяк сүйлөп шаңкылдачу.
Айтуучу: «шаарга барып ойнодум» деп,
Күлкүсү кубанганын айкындачу.

III

Цыгандар тегирмендин жанындагы
Арбайган көлөкөлүү чоң чынардын
Түбүнө оюн куруп күндө бир маал,
Өздөрү тиккен өңдүү ээлеп алды.
Отурду тегирменчи оюн көрүп,
Калбастан кызы менен күндө келип.
Шамалдай эркин жүргөн цыгандардан
Көп укту ырды, күүнү көңүл бөлүп.
Отурган тегирменчи чалдын кызы,
Кайгылуу жүрөгүндө барбы музу?
Иреңи саргыч тартат — айыбы ушул,
Болбосо адамзаттын нур жылдызы.
Балбылдап жанып турган көздөрүчү,
Эринип араң айткан сөздөрүчү.
Жанына жакын барсаң боюң эрийт,
Бар өңдүү жүрөгүңдү өрттөгүчү.
Бул сулуу, айыбы ошол — болчу чолок,
Алдынан бактысыздык кокус тороп,
Дал ушул тегирмендин дөңгөлөгү
Оң колунун карысынан койгон тоноп.
Оюнга кыздар менен баруучу эмес,
Тойлордо чылдырманды чалуучу эмес.
Эл турса, сологой деп айтат дейби,
Эңкейип жерден буюм алуучу эмес.
Кыздардын, жигиттердин сүйлөшкөнү,
Артыкча эки-экиден бийлешкени
Эриксиз жаш толтурчу көздөрүнө,
Шылдыңдап «сен да бирди сүй» дешеби?
Отуруп эшигине тегирмендин,
Суктанып бактысына жүргөн элдин,
Муңайып кечке чейин ойлонуучу,
Сезбестен рахатын салкын желдин.
Ителги ушул кызга ашык болгон,
Кантерин, не кыларын билбей шашып,
Жеңдирип узун ойго жүргөн кези,
Саргайып, ооругандай өңдөн азып.
Барганды күндө үч убак тегирменге,
Бир башка адат кылды күндөн күнгө.
Зелиха — тегирменчи чалдын кызы
Кыйнады оңой менен кирбей тилге...

Чүрөккө, ак куу, казга карабаган,
Жарарлык тир экен деп санабаган
Боз туйгун туткун болду бөдөнөгө
Канатсыз, эч нерсеге жарабаган.
Тойлорго барбай койдү таарынгандай,
Отурат четтеп жалгыз кайгыргандай.
Сүйлөшпөйт эч ким менен, жерди карайт
Сүйгөнү жаштай өлүп айрылгандай.
Ал кээде «Зелиха» деп улутунат,
Карайып кабагына булут турат.
Түбү жок көлгө чөккөн кайык өңдүү
Булдурайт алда кимден жардам сурап...

IV

Жашырып көлөкөсү эки жашты,
Чоң чынар бутактарын шуулдатты.
Зелиха эмненидир Ителгиге
Жалбарып «кой» дегенсип айтып жатты...
Бүркүттөй уясына бала баскан,
Сүлүүнү кучагынан чыгарбастан,
Оозунан улам соруп, бекем кысат,
Ак шумкар — аты Ителги, кыраан ашкан.
— Сүйөм чын, ишен, жаным, жүр, качалы,
Шамалдай эркин жүрүп, кыр ашалы!
Күлпүрган сен кыргоол, мен бир туйгун,
Булутсуз абада учуп чер жазалы!
Кубарып Зелиханын айдай жүзү,
Жаш толуп жанган чырак эки көзү,
Билалбай не кыларын кысталгандай,
Жалынып Ителгиге айткан сөзү:
— Курусун, мен чолок кыз, уккун, жаным,
Жаштыкка алдатпагын, ары баргын.
Жигитсиң, жок эместир дос-душманың,
Кыз тандап, өзүңө тең сүлүүнү алгын.
Жалдырап Ителгинин айткан кеби:
— Өрттөбөй жүрөгүмдү, аячы эми.
Эч качан өзүмдү өйдө санабаймын,
Ук, жаным, эс-учу жок сүйөм сени.
Билесиң өңдөн азып жүргөнүмдү,
Көрбөдүң ачылып бир күлгөнүмдү.
Жаркыра маңдайымда сар жылдыздай,
Берейин колумда эмес, жүрөгүмдү.
Ойлочу, колдон жүрөк кем турабы,
Сен мага бул дүйнөнүн шам чырагы.
Айткан эл айта берсин өз билгенин,
Кабыл кыл тилегимди, бир туралы!
— Жок, болбойт, тереңирээк ойлоп көргүн,
Сен булбул, мен солгон гүл күткөн өлүм.

Жанымда сен турганда корунамын,
Көп айтып бекер мени кемсинтпегин.
Сен келип унутупмун өзүмдү-өзүм,
Кургаптыр жаш кетпеген шордуу көзүм.
Жүрөмүн эстеп сени, унутулбас
Жылыткан өлүк денди, таттуу сөзүң.
Бирок, мен сага, жаным, тең эмесмин,
Сүйсөң да чыны менен, азыр кеткин!
Жолобо мындан кийин бул айылга,
Башканы ал, өмүр сүргүн, жыргап өткүн.
Муну айтып токтоно албай жашын төктү!
«Кош!» деди, үйүн көздөй басып кетти.
Ителги сандырактап араң жетти
Таборго, бир чатырга турган четки.

V

Жыбырап миң-сан жылдыз асмандагы,
Таборго начар нурун чачкан чагы.
Бирөөнүн кайгы-муңун бөлүшкөндөй
Салбырайт жерге тийип бактын шагы.
Ителги көрүнбөгөн башка күндө,
Жапжалгыз тышта жатат ушул түндө.
Үшкүрөт уктай албай тынчы кетип,
Бар окшоп кеткен кеги алда кимде.
Жалдырап жылдыздарды карап жатат,
Айтсачы, ичте дартын кимден катат?
Туманда сүйгөнүнөн адашкандай
Заматта эчен түрдүү ойго батат...
«Болду эле нечен сулуу гүл берген кез,
Тийишип бийлейли деп имерген кез.
Байлардын эрке сулуу кыздары да
Айттырып жеңелерин жиберген кез.
Көп жолу сөөлөт күткөн байлар келип,
Айтты эле жүрөгүнөн чын ант берип:
«Төшөктө жалгыз кызым тилсиз жатат,
Жүр, уулум, аман калсын сени көрүп...
Отурам айтып сага анын несин,
Оорусу жүрөгүндө — ушул сенсиң.
Калыптыр сени сүйүп ашык болуп,
Сен барсаң кур дегенде жыяр эсин.
«Цыган» деп кемсинтпеймин, уулум, сени,
Болгунуң жалгызымдын сүйгөн теңи.
Эркеле кучагымда өз баламдай,
Эми көп жалдыратпа, ая мени...»
Алардын эч бирине көңүл бурбай,
Кетти эле тетир басып эчен курдай.
Ыр ырдап, кыяк тартып эркин жүргөн,
Турмушка, махабатка моюн сунбай.

Мынакей, акыр жүрүп ашык болду
Бир кызга түбүнөн жок бир жак колу.
Ал дагы жалдыратып көнбөй койду,
Бутуна жыгылса да нечен жолу.
Сезилет аягындай кучактаса,
Бир сөздү катуу айтса болот капа.
«Мен сага тең эмесмин», — айтканы ушул,
Бир туруп кайгы басат, тартат жапа.
Ителги булуттарга чыкпай калды,
Чабыттап баштагыдай учпай калды.
Саятчы туткун кылды торун жайып,
Эркинче канат жайып сызбай калды.
Табордо башталгандан бул абалды,
Эч бирөө байкаган жок, сезбей калды.
Байкашты үйдү бүт өрт каптаганда,
Иш бүттү, эми кылар арга барбы...
Цыгандын бири билсе жетет эле,
Жабыла бардык табор көчөт эле.
Бир көргөн түш сыяктуу унутулуп,
Жүрөккө жетпестен өрт өчөт эле...
Жылдыздуу узун түндө ушул болду,
Уктабай Ителгинин ойлогону.
«Зелиха, кантсе дагы, келет мага!» —
Токтомго өз ичинен койду колду.

VI

Аяшты Ителгини бардыгы да,
Түшүнбөй көбү жүрдү терең сырга.
Жиндерин жардам үчүн чакырышты,
Жүгүрүп көзү ачыктар ойдон-кырга.
Ителги келе жатса чоңдор кейип,
Жаштары жер карашты башын ийип.
Кумсарды айдай жүзү кээ бир кыздын,
Мурунтан өз ичинде жүргөн сүйүп.
Түш көрдү курбулары уктаганда:
Ителги барат дагы чоң чынарга,
Отурат тегирменден көзүн албай
Кучагын кенен жайып сүйгөн жарга.
Зелиха күтүп турган ак кийинип,
Эки көз түндө жанган шамдай күйүп.
Жүгүрөт Ителгинин кучагына
Назик бут анда-мында жерге тийип.
Кайдандыр пайда болуп чоң дөңгөлөк,
Ортого тура калып ал дөңгөлөп,
Эми чын кучакташып калар кезде
Сумсайтып эки жашты эки бөлөт.

Дубадан Ителги үчүн окуп көптү,
Кайгырды жаш цыгандар, жашын төктү.
Удургуп шамал кууган булуттардай
Шашылып күн артынан күндөр өттү.
Жок, бирок, дуба, жиндер жардам кылбай,
Ителги кетчү болду үйгө түрбай.
Зелиха сүйлөшпөдү тышка чыгып,
Жүрсө да арт жагынан күндө тынбай.
Бир күнү Ителгинин көңүлү ачык,
Кубанып цыгандарга айтып шашып:
— Көндүрдүм тегирменчи чалдын өзүн,
Тунжурдан кутулмакпы ак куу качып...
Кечинде ойноп берем тартып кыяк,
Айтышты: келин, кызды койбой жыят.
Кыйла чоң тегирмендин бастырмасы,
Жетишет, баарың баргын, көп эл сыят.
Шиш чоку бийик тоодо булут челип,
Карайып турган эле күн бүркөлүп.
Күн куйса, тегирмени күрүлдөсө,
Ким угат кыяк күүсүн көңүл берип?
Цыгандар каршы турду шылтоо кылып,
Жылмайып күлдү Ителги турган угуп:
«Ызы-чуу кулак жарып турганда да
Бергемин эчен жолу оюн куруп».
Кеч кирди тегирменге чырак жакты,
Жыйылып айылдан эл келип жатты.
Ичи кең жапырайган бастырмага
Сыйышты, келген элдин баары батты.
Келишти айылдагы кыздын баары,
Келишти ай чырайлуу сулуулары.
Көздөрү далайынын Ителгиде,
Ким билсин, болсом дейби сүйгөн жары.
Отурду орто жерге тегирменчи,
Чакырды Зелиханы: «бери келчи».
Отуртту жанындагы отургучка,
Берчүдөй өз колунан бакыт-энчи.
Асмандан мөндүр куйду өчөшкөндөй,
Кулакка аз болсо да тынчтык бербей.
Тегирмен күрүлдөдү, бирок, болбой
Кыз, жигит бийлеп кирди сызып желдей.
Ителги кубулжутуп кыяк тартты,
Үн кошуп цыган кыздар ырдап жатты.
Ыр менен күүгө аралаш күлкү чыгып,
Далайдын кабагынан кайгы качты.
Бир гана үнчукпастан Зелиха кыз
Шылкыят каптагандай жүрөктү муз.

Оң колу жок экени ойго түшүп,
 Отурат жерге карап ачылбай сүз.
 Ителги байкап турган мунун баарын,
 Тыңшады тура калып суунун шарын.
 Кыягын бурчка таштап бийлеп кирди,
 Ким билет кандай укмуш иш кыларын?..
 Тегирмен жүрүп жаткан бурчка барды,
 Түшүнбөй элдин баары аң-таң калды...
 Токтолбой бийлеп жатып, Зелиханы
 Бир нече көз чаптырып карап алды.
 Ургандай өзүн ташка, жыйнап күчтү,
 Айланып далда жакка кире түштү...
 Эл чочуп тура калды, кайра чыкты ал,
 Келатат деген өңдүү: «бүттүм ишти!»
 Оң колу түбүнөн жок бир заматта,
 Чубуртуп кызыл канын түз барды да:
 «Мынакей, эми теңсиң!» — деди дагы,
 Жыгылды Зелиханын бут алдына!..

акыркы сөз

Келтирүү бул мисалды ойго келди,
 Мейли кыз, мейли элди, мейли жерди —
 Сүйсөң сен дал ушундай чындап сүйгүн
 Кумардан бир чыгарсың жазып черди.

АЙСУЛУУ

поэма

I

Айсулуу чынында да бир сулуу кыз,
 Бир көрсөң көпкө чейин унутулгус.
 Жаркылдап, адеп менен күлүп сүйлөп,
 Сөзү бар не бир сылык ойдон чыккыс.
 Макталып жүргөн кези эл оозунда,
 Жолуктум «Пахта-Дөбө» колхозунда.
 Бакчада анар үзүп жүргөн экен
 Тең курбу эки кыздын ортосунда.
 Өрүлүп аркасына күндүз чачы,
 Чийилип тууган айдай эки кашы,
 Ийилип жаш чыбыктай ичке бели
 Дегенсийт: он сегизде кыздын жашы!
 Шыпырып, суу септирип, килем жайган,
 Супага биз отурдук ичип чайдан.
 Ачылган ар түрдүү гүл бактын ичи,
 Көрүнөт көз алдыңда жашыл майдан!
 Бир жактан күү аралаш обон салат
 Шаркырап тентек чоң суу агып сайдан.
 Заматта Айсулуу жок турган жерде,
 Билбеймин, чыгып кетти кайсы жайдан?

Айсулуу эстен кетпес кандай сулуу,
Ак бетин ажыратып болбос айдан!

II

Сунду да чыныдагы куйган чайын,
Сөз кылды Эргеш аке кыздын жайын:
— Атасы Айсулуунун эр Курбанбай,
Эч качан жан бакпаган эмгек кылбай:
Азаптуу малайлыктан күтулганы
Көп болсо болгон чыгар он беш жылдай,
Ал эми иштерманы колхоздун бир,
Эрте-кеч иш башында, үйдө турбай.
Энеси кызым кантип жатты экен деп,
Бир түндө туруп карайт эчен курдай.
Тапканы-ташыганы бир кызы үчүн,
Багышат сылап-сыйпап, чаң жүктүрбай.
Айсулуу окуп жүрөт, көп жыл болду,
Өмүрдө кыз көрбөдүм эстүү мындай.
Сабактан чыккандан соң иш кылышат
Колхоздун багында ушул кечке тынбай.
Кыздарга бирге иштешкен айтып турат
Ишинде боло калса кемтик кылдай.
Шашпастан тандап алып алмадан жеп,
Бир топко Эргеш аке салбады деп.
Мурутун сылап коюп чай чакырды,
Ойлонуп бир нерсени отурду көп...
Сурадым тезирээк сөз баштоо үчүн:
— Бул жерде мындан артык кыз жокпу, — деп.
Ордунан бир козголуп сөз баштады:
— Билбеймин башка жерде бар экенин.
Бул элде жок! — деп гана көп шашпады.
Айтылып кайта баштан кызык жомок,
Шашпаган карыядан кеп качпады...
— Чоңоюп бир азыраак бой тартканы
Ар күнү жуучу келип тындырбады.
«Кызыңды бир көргөнү келдик», — дешип,
Энесин эч бир жумуш кылдырбады.
«Келипсиз, рахмат!» деп, келгендердин
Көңүлүн катуу айтып сындырбады.
Акыры жадатты окшойт келе берип,
Айтышып кайдагы жок сөздү терип.
Курбанбай аялына ачууланды:
— Көңүлгө сурагыдай менден келип,
Мал эмес менин кызым, — десең боло,
Турасың ар ким айтса сөзүнө эрип.
Кыз эркин өзү билген замана го,
Сүйлөшөр, жигит жакса, өзү көрүп.

Андан соң келүүчүлөр токтолушту,
Кыз көрчү аялдар да жок болушту.
Кеч кирсе Айсулуунун кебин кылып,
Үч-төрттөн ар кайсы үйгө топтолушту.
Сулууга далай колдон кат жазылды,
Ортодо далай келин кат ташыды.
Кай бири жигиттерге жагынышып:
— Эмгекти билерсиз, — деп бат ташыды.
Эпилдеп Айсулууга катты берип,
Жигитин чаң жүгүзбай мактап келип,
Кайрадан кайткан келин аз болбоду,
Кагуу жеп, бирөө үчүн ыза көрүп.

III

Колхоздун башкармасы эл менен жык,
Тынышпайт бири келсе, бири чыгып.
Келиптир Айсулуу да, эч ким билбейт —
Жүргөнүн анын мында эмне кылып.
Аңтарып эмгек жазган дептерлерди,
Үн-сөзсүз кайра кетти бир аз туруп.
— Айсулуу күлүңдөдү сага карап,
Келиптир ашык болуп сени самап.
Болбосо мында эмне жумушу бар?
Тезинен сөз айта гөр ишке жарап!.. —
Өз ара колхозчулар күлүп калды
Колхоздун эсепчисин тамашалап.
Айсулуу кайра келди, үйүн ачты.
Кирген соң үй эшигин кайра жапты.
Ачты да бөлмөсүнүн терезесин,
Үстөлдөн жарым барак кагаз тапты.
Сулуулап, кыска гана жазды катты:
— Авазбек! Жазыпсың кат сүйөмүн деп,
Сен үчүн жалын болуп күйөмүн деп.
Он айда иштегениң кырк эмгек күн,
Жалкоого кыз айтабы тиemin деп.

IV

Авазбек дал жыйырма жашка чыккан,
Азамат күрөшкөндүн баарын жыккан.
Тойбогон тамашага оюнкарак,
«Жолборс» деп сөз кылышат даңкын уккан.
Орто бой, кырдач мурун, кара тору,
Келишкен сулуу жигит көрсөң сырттан.
Жаркырап көргөн жерден күлүп сүйлөп,
Бир башка мүнөзү бар кыз кызыккан.
«Эримден чыгып алып тийсемби», — деп.
Көргөндө көп келиндер көөнүн бузган.
«Агатай, сүйгөнүңүз барбы?» — деген
Кат алган нечен жолу далай кыздан.

Тоготуп эч бирине кат жазбаган,
Алам деп эч ким менен антташпаган.
Кезигип кээ бир кыздар тийишсе да,
Үзүлүп, жеңил-желпи сөз катпаган.
Келиндер ойлоп калат: «жигитко,— деп,—
Кыздарга айта турган сөз таппаган».
Болушту урушкандар ызаланып:
— Сен кимсиң ушунчалык кыз жакпаган?!
Биз жүрдүк: «Бар чыгар деп бир билгени,
Кымылдайт өз ичинен куш таптаган.
Ал көптөн жүрө турган ашык болуп,
Кээ күнү жата турган кечке солуп.
Түшүндө Айсулууну алып келип,
Той жеген эл отурчу үйү толуп.
Эч кимге ыраа көрбөй өңүндө да,
Мындайча өз ичинен жүрдү коруп.
Сыртынан көргөн сайын кубануучу:
— Муну алган бактылуу,— деп миңге жоруп.
Бир күнү ушул бакка кирип келип,
Басты эле алма күбүгөн кызды көрүп,
Билбедим эмне сөз айтканын да,
Айсулуу амандашты колун берип.
Алыстан көз уялтып жылтылдатып
Кара чач аркасына койгон өрүп.
Баары бир сезилбеди жаш сулуунун
Жүргөнү кимди сүйүп, кимди жерип.
Авазбек бир аздан соң кайра басты,
Ойлодум: «балаң кургур, эмне шашты?»
Айсулуу карап туруп арт жагынан,
Бир кезде алма менен уруп качты.
Авазбек ошол бойдон үйгө барып,
Жаштыктын толкунунан жазды катты:
— Көп болду окуп, иштеп бирге жүрдүң,
Түн сайын уктап жатсам түшкө кирдиң.
Күйгүзүп жалыныңа өрттөбөгүн,
Сүйбөсөң мени карап неге күлдүң?!
Алдыңа жүрөгүмдү тартуу кылам:
Алсаң да, тепсесең да — өзүң билгин.
Дилбарым, кайра өзүңдөн кат күтөмүн,
Куп десең аягыңа башымды ийдим.
Айсулуу ушул катты алган болчу,
Чынында ашык болуп калган болчу.
Ойлонуп ошентсе да таң атканча,
Эртеси башкармага барган болчу.
Аваздын эмгек күнүн көрүп алып,
Унчукпай кайра жолго салган болчу.

V

Жашчылык жалбырттаган оттон күчтүү,
 Жашчылык кызыл жалын чоктон күчтүү,
 Жалынын тоскон менен токтото албас,
 Жашчылык каршы атылган октон күчтүү.
 Жыгылбас күрөшкөндө чалган менен,
 Жашчылык куралданган топтон күчтүү.
 Көрсөттү бир карыя колун созуп,
 Караса бирөө келет жолун тосуп...
 Келди да, «жалкоосуң» деп айдап алды
 Мойнунан кошоктолгон койго кошуп.
 — Айсулуу тез келтир деп буйрук кылган!
 Түрткүлөйт, жүгүргүн дейт койдон озуп.
 Кадимки өз үйүндө жаткан экен
 Кыйкырып тура калса кокус чочуп,
 Ойлонуп көптөн кийин уктады эле,
 Жатарда Айсулуунун катын окуп.
 Турду да эгин жайга жөнөп кетти,
 Буйдалбай ары-бери атын токуп.
 Жайнады дасторконго жемиш толуп,
 Талашып той-тойлошту чымын конуп.
 Отурду бак кароочу «алгыла» деп,
 Кыпкызыл анарына курсант болуп.
 Жылдырды патнусту биз тарапка,
 Бир ширин тордомолуу коонун союп.
 Жер карап Эргеш аке ойлоп калды,
 Мурутун адетинче сылап коюп.
 Ар бири ар башка сөз сүйлөп кетти:
 «Анары бул бакчанын укмуш» дешти.
 «Алмурут, анжыр, алма, жүзүмчү!»
 Багбан чал санап чыкты жүздөн көптү.
 Алардын түгөнбөгөн сөзүн угуп:
 Арадан алдаканча убак өттү.
 Мен болсом чыдап күтүп отура албай,
 Дептирмин: «Айсулууга кезек жетти!»
 — Эмесе жөнөтөйүн кайта баштан,
 Кабар ук кат жазышкан эки жаштан.
 Авазбек ошол бойдон үйгө келбей,
 Эгинде иштей берди чарчабастан.
 Жоругун, кылган ишин айта берсем,
 Өзүнчө болор деймин бир чоң дастан!..
 Жумушка койду белем оюн бүтүн,
 Ар күнү иштеп жүрдү үч эмгек күн.
 Колуна мылтык алып, кырман коруп,
 Турганын көрчү болду жылдыздуу түн,
 Токтотпой ашык ырын ырдай жүрдү,
 Сүйгөнгө акыр бир күн жетер деп үн.

VI

Көргөндөй көз алдымда турат элес:
 Мектептин бир бөлмөсү көп чоң эмес,
 Комсомол чогулушу өтүп жатты,
 Болгонду айтсам эч ким жалган дебес.
 Катчысы комитеттин өөдө туруп,
 Шашылбай жыйналышка жүзүн буруп:
 — Айсулуу комсомолго өтөмүн дейт,
 Алууга каршы эмесмин арзын угуп...
 Бурулуп Айсулууга карап койду:
 — Айтыңыз оюңузду бери чыгып,—
 Айнектей жаркыраган жалжал көз кыз
 Кыскача арзын айтты даана кылып:
 — Сурарым — комсомолго алыңыздар,
 Мен киммин, билесиздер баарыңыздар.
 Сабактын бардыгынан жакшы окуймун,
 Мектептен сурап, билип каныңыздар.
 Күзүндө бош күндөрү пахта терем,
 Бош жүрбөй иш кылганды артык көрөм.
 Ысыкта дем алышкан дыйкандарга
 Газеттен ар кыл кабар окуп берем.
 Уставын комсомолдун окуп чыктым,
 Карадым бардык жагын ойлоп терең.
 — Алынсын! Колго сал! — деп дуулдашты
 — Сөз бергин, мен билем деп чуулдашты.
 Төрага коңгуроосун шыңгыратып,
 Кызыган чуулганды араң басты.
 Сөз берди... Мактап чыкты... Колго салды..
 Акыры кубантышты дилгир жашты:
 «Айсулуу комсомолго алынсын»,— деп,
 Чогулуш ак кагазга токтом жазды.
 Авазбек Айсулууга жакын келип,
 Көрүштү, куттуктады колун берип,
 Аңгыча «отургун» деп добуш салды,
 Төрага турган экен баарын көрүп.
 Катчысы комитеттин кайра туруп,
 Тартмадан бир топ кагаз алды сууруп.
 — Жолдоштор, эмики сөз,— деп баштады,
 Өзүнчө кызыл тили буудай кууруп.
 — Арызын Авазбектин текшерели,
 Абалы айтсын өзү, сөз берели.
 Эгерде жаман жагы көрүнбөсө,
 Ардактап комсомолго өткөрөлү.
 Авазбек тура калып баштады кеп:
 — Бири жок жоругумдун баштагы көп,
 Бир жылдан бери каран эпкин дүүмүн,
 Билгиле жалкоолукту таштады деп.

Бир кезде тетир баскан бейбаш элем,
Билемин, кылбайсыңар ал үчүн кек.
Мурунку жалкоолугум, бейбаштыгым,
Көрүнөт, бул азыр да өзүмө жек.
Комсомол мүчөсүнүн таза наамын
Эч качан булгабаймын, болбосун шек.
Жакында армияга жөнөткөндө
Айткыла «Комсомолдун мүчөсү!» — деп.
Чечендер чыгып сүйлөп жактап жатты,
Мурунку көп «кылмыштан» актап жатты:
— Мындан көп, мындан жакшы иштеген жок,
Бул өзү «жаш жолборс», — деп мактап жатты.
Бардыгы бир добуштан кол көтөрүп,
«Өтсүн» деп комсомолго маакул тапты.
Төрага кагаздарын жыйнаштырып:
— Бүттү! — деп чогулушту айтып жапты.
— Сен кайда? Бир кетели, жүргүнүң, — деп
Тарашып үйлөрүнө кайтып жатты.
— Билбепмин кыйын болуп кеткениңди,
Таштапсың бекер жүрүп көпкөнүңдү.
Колхоздун эң биринчи эпкиндүүсү,
Куттуктайм комсомолго өткөнүңдү!
Айтпаса, армияга алыныпсың,
Куттуктайм сонун күнгө жеткениңди.
Авазбек мен сураймын бир кечирим:
Унуткун «жалкоосуң» деп сөккөнүмдү.
Айсулуу, бирок баарын чын айткандыр,
Ойлоп көр кандай күндөн өткөнүңдү.
— Мен аны кек кылбаймын, жаным сулуу,
Эске алсаң сен деп жашым төккөнүмдү.
Сүйлөшүп үйгө чейин бирге барды,
Сулуусу суктандырып көргөн жанды,
Кыйышпай бирин-бири үй бурчунда,
Түрүштү элестетип күйгөн шамды.
Акыры «кош, Аваз!» — деп бир үн чыгып,
Авазбек «кош, жаным!» — деп жолго салды.
Артынан көпкө чейин көз айырбай
Жалдырап тунук сулуу карап калды.
Жел ташып туш тарапка узун жомок,
Айлуу түн мемиреп тынч кулак салды.

VII

Тартылды сурнай-керней чыгып бактан,
Эл келди жыйналышып туш-туш жактан.
Өмүрдө унутулгус бир сонун иш:
Жигитти армияга кыз узаткан.
Жүрүштү далай сулуу гүл алышып,
Сүйлөшүп бирден жигит жандап баскан.

Айсулуу Авазбекке кийин келип,
Көрүштү, гүлүн берди шашылбастан.
— Кош!—деди. Кетти автобус... керней-сурнай
Тартылды көпкө чейин басылбастан...
Жаштык сыр Айсулуунун калды ичинде,
Сүйөмүн, тиемин деп айтылбастан.
Авазбек улам карап туш-тарапты,
Чайпалып автобуста бара жатты.
Кокустан колундагы гүлдү жазып,
Бүктөлгөн бир кичине кагаз тапты.
Айсулуу алты гана сөз жазыптыр:
«Унутпа! Салгын тез-тез жазып катты...»
Ашыгып үч-төрт кайра окуп чыгып,
Арты жок чубалжыган ойго батты:
«Бул кандай табышмактуу ойногону?
Бар бекен же бир башка ойлогону?
Бир сөз жок сүйөмүн деп ачык айткан,
Бирок, бар кат жаз деп тынч койбогону».

VIII

Аткарып айткан ишти моюн бурбай,
Тумандуу түн ичинде, күндүз тургай,
Авазбек нечен жолу постто турду,
Кармады тыңчыларды нечен курдай.
Алыскы күн чыгышта кызмат кылды,
Ошентип, Мекен үчүн эки жылдай.
Кат жазды көп мертебе баарын айтып,
Кошпостон жалган сөздү эч кымындай,
Айсулуу ишенбестен ойлоп жүрдү:
«Укмуштуу, кантип жазды кылып чындай?»
Бир күнү газет келди, указ жүрөт,
Бир башка болду белем туйлап жүрөк...
Айсулуу ала коюп, шашып окуп,
Кубанат, газетти өбөт, жайнап күлөт...
Ойлодук мынча эмне болуп кетти,
Келгендей сүйгөн жары жүргөн тилеп?
— Айсулуу, айтчы кандай жаңы сөз бар?
Баарыбыз туш-тараптан кеттик сүрөп.
— Авазбек сыйланыптыр орден менен,
Жөн эмес, мында сыр бар көлдөй терең.
Жазыптыр эрдиги үчүн көрсөткөн деп,
Указга мындан артык жазбайт кенен.
Аваздан кече күнү бир кат келген,
Чын болсо эрдигине жетпес ченем.
Эч кимге айткан жокмун окусам да,
Анткени алар замат ишенбегем...
Сулууну үстү-үстүнө суроо басты:

— Окучу Авазбектен келген катты!
Тер кетип чекесинен уялгандан,
Катты араң чөнтөгүнөн издеп тапты...
— ...Чак түштө өзүм жалгыз постко чыктым,
Токойдон алдакандай шыбырт уктум.
Аңдыдым чоң дүмүргө далдаланып,
Ойлодум, келип көрсүн болсо мыктың.
— Колуңду көтөргүн деп жетти бирөө,
Озунуп андан мурун атып жыктым.
Аркамдан бири келип кармарында,
Кайрылып жүрөгүнө найза соктум.
Бир душман граната жөнөттү эле,
Түшүрбөй кармап калып, кайра ыргыттым.
Далайын көмөлөтүп топуракка,
Денесин кийиз кылчу жүндөй тыттым.
Аңгыча жетип келди биз тараптан
Элүүдөй кызыл сакчы, бардыгы атчан!
Арстандай айбаты бар ар биринин,
Кылычты жалмаңдатат, баары чапчаң.
Корккондон келген душман өтө качты,
Атышпай өз чегине өтө шашты.
Ок тийбей, өлбөй тирүү кутулганы
Мындан соң келбес болуп көзүн ачты.
Мен өзүм он жетисин аткан экем,
Душмандар кызыл канга баткан экен,
Ар бири мурду менен жерди сүзүп,
Сулашып ар-кайжерде жаткан экен.
Кансырап араң жаткан бирин таптык,
Аз гана октун даамын таткан экен.
Санымды бир ок көзөп өткөн экен,
Өтүгүм канга толуп кеткен экен.
Бир жолдош көрө коюп айтпаганда,
Кансырап жыгылар кез жеткен экен.
Билбепмин кызуу менен жүрө берип,
Жаткырды госпиталга алып келип.
Жатамын ушул кезде дарыланып
Эч нерсе болбойт деди доктор көрүп.
Айтмакчы, ук, Айсулуу кулак салып,
Кармалган жарадарды эс алдырып,
Заставада сурак кылды алып барып,
Өрт коюп заводдорду кыйратууга
Атайын келишиптир тапшырма алып.
Бар экен мында дагы тыңчылары,
Бардыгы камалышты аныкталып.
Полковник мага келип алкыш айтты,
Жатамын баатырларча барыкталып.

— Мындайда сыйланбастан тим калабы?
Эр эле, мыктап ишке бир жарады!
Жүгүзбай этек-жеңин жерге, сууга,
Баатырды мактай-мактай эл тарады.

IX

Айсулуу үйгө барып алды калам,
Жазылды чын жүрөктөн дубай салам:
— Авазжан, куттуу болсун, улуу сыйлык!
Билбеймин, айыктыбы! Кантти жараң?
Айыксын, анык айтып, кат жазгын тез,
Кубансын жаш жүрөгүм, тынсын санаам.
Авазжан, билесиңби? Билбейсиңби?
Арнагам жүрөгүмдүн баарын саган...
Сагындым, күнү-түнү ойлоп сени,
Келбесең, айтып жазгын, өзүм барам.
Ким билет, балким мени жек көрөрсүң?
Сүйбөсөң, зордой турган барбы чарам.
Ачык айт, андай болсо, түңүлт мени,
Жылдызым өчкөнү ошол, күнүм тамам.
— Шашылып жүрөт эрдин кайгысын жеп,
Кат жазды Авазбекке Айсулуу деп,
Дал ушул каттан улам ушак чыгып,
Бат эле айыл үйгө тарады кеп.
Ооз эркин, ар ким айтмак өз билгенин,
Айсулуу эч бирине кылбады кек.
Мейли деп күлүп-жайнап жүрө берди,
Кат күтүп, Авазбегин сагынып тек.
Махаббат уурдап алган мал эмес ко,
Каткыдай эч бирөөгө билдирбей шек.
Канчалык күндөр өтүп кийин көптөн
Кат алды дагы Айсулуу Авазбектен:
— Эл үчүн кызмат кылуу кандай сонун,
Аскерде өмүр бою кетпей чектен...
Бирок да көп сагындым, жаным, сени,
Бул жерде калгым келбейт шол себептен.
— Сагынсаң, көп кечикпей өзүм барам,
Эл үчүн кала бер, — деп каты кеткен.
«Ашыгың сени сүйгөн Айсулуу» — деп
Жазылып ак кагазга аты кеткен.
Келиптир кече күнү телеграмма:
— Тез келгин, жаным сулуу, күтүп турам,
Сүйүнтүп жаш жүрөктү катың келди,
Окуймун көзүмдү албай улам-улам.
Аскерге өмүр бою калтыргын деп,
Арзымды полковникке бүгүн сунам.
Эл үчүн! Мекен үчүн! Өзүң үчүн!
Өлгөнчө жан аябай кызмат кылам!

Айсулуу Авазбектин жазгандарын,
Калтырбай энесине айтты баарын:
— Энеке, уруксат кыл, жөнөт мени!
Жан болбос сагынбаган сүйгөн жарын.
Өзүң бил, каршы тургун, угам десең
Ар күнү Айсулуунун кайгы-зарын.
Энеси, атасы да макул болду,
Авазга чыны менен көөнү толуп:
— Кызыбыз өз теңтушун тапкан экен,
Башына кетпес жыргал бакыт конуп.
Өз ою: барам десе, барсын дешти,
Жол алыс, каржыны мол алсын дешти,
Сагынтпай кезек-кезек келип турса,
Күйөө-кыз чек арада калсын дешти.
Жакында бул кыштактан кетемин деп,
Жан биргем Авазбекке жетемин деп,
Ашыгып жүргөн кези жаш дилгирдин,
Бул жерде көп жүрүп нетемин деп.
Махаббат жондон соккон желдей күлүк,
Эч бирөө жарыша албас өтөмүн деп.
Чай сунду Эргеш аке сөзүн бүтүп,
Заматта бактан куштар кетти житип,
Чогулуп келген белем үгүү үчүн.
Жүргөндөр аңгемени көптөн күтүп.
Айлана сөзгө канып черин жазды,
Дем алып бак-дарактар кыбырашты.
Өлкөнүн эстүү кызын мактагандай,
Кыштактын там үйлөрү жыбырашты.
Сөз ташып бирден миңге күлүк шамал,
Тынымсыз кыбла жактан жүрүп жатты.
Мелтиреп агып жаткан сайда чоң суу
Сөз тыңшап күркүрөгөн үнүн басты.

эпилог

Эң сонун Москванын бир чоң багы,
Ийилет ар кай жерде бактын шагы.
Эл жүргөн кирсиз таза аллеянын
Гүл менен саймаланган эки жагы.
Сүлүү кыз, баатыр жигит бирге бийлеп,
Жаңырып күү тартылып жүргөн чагы...
Жанымдан бир лейтенант өтө берди,
Көрүндү Чапаевдай болуп шаңы.
Жанында сүлүү келин бара жатты,
Көтөрүп жаш баласын тууган жаңы.
Ойлодум: кайдан көргөм муну мен деп,
Бир азга тааный албай турдум дагы,
Ойлонуп байкап көрсөм Айсулуу кыз,
Чыккансыйт таң атарда чолпон жылдыз.

Болуптур жаркыраган сулуу келин,
Көргөн жан эстен танып болоор жылгыс.
Ойлодум: «чын сулуунун, эр жигиттин
Атасы мен туулган баатыр кыргыз!»
Артынан жете барып учураштым,
Баласын эркелетип эки жаштын.
Сүйлөшүп, өткөн-кеткен сөздөрдү айтып,
Салкындап гүл бакчага бирге бастым.
Сөз чыгып сөздөн улам айтып калдым,
Бир кезде Эргеш аке айткандарын.
Айсулуу уялгандай жер карады,
Чын беле менин эбак уккандарым...
Авазбек көтөрүлүп күлүп калды,
Укканда ашык болуп жүргөн чагын.
— Ардактап мени киши кылган ушул,
Бул менин маңдайыма бүткөн багым.
Бирок да шашып оозун жыйып алды,
Каранып негедир ал эки жагын.
Авазбек чын эр жигит, бардык күчүн,
Эч качан аябаган мекен үчүн.
Быйыл бир дем алышка келе жатып,
Токтоптур Москвага бир, эки күн.
Эртеси узатканы бирге чыктым,
Дедирип көрбөгөндү «мүнүсү ким?»
Коштоштук. Экспресс жөнөй берди,
Бир башка тарсылдатып чыгарып үн.

ТАТТУУ ЖАНА ШИРИН

Таттуу дедим,
Бал жедим,
Балдан таттуу бар экен:
Уулум менин —
Таалайбегим
Чуркап келди таң эртең. —
Көз алдымда
маңдайымда
Турат менин кебетем!
Атакелеп
Эркелеп
Моюнума асылат
Бүт элжиреп
Эт жүрөк
Бардык черим жазылат.
Жыттасам катуу
Балдан таттуу,
Сагынганым басылат.

Канттан ширин бар экен:
Кызым менин —
Жүрөгүм
Жамалтайым, берекем. —
Менин каным,
Менин жаным,
Дал өзүмдүн кебетем.
Атакелеп
Эркелеп
Өбөт келип көзүмдөн.
Жарык тиет,
Нүр келет
Жаркыраган жүзүнөн.
Ак бетинен
Өзүмдү мен
Көргөнсүймүн күзгүдөн.
Таттуу-ширин
Өмүрүм
Уулум менен кызымдай.
Жанган жалын
Балалыгым
Түк өзгөрбөй, бузулбай,
Уулумда турат,
Көңүлдү бурат
Тоонун учкул кушундай.
Картайдым деп
Кайгы жеп,
Кайышпасмын тушунда:
Жаштык кезим —
Гүл иреңим
Турат менин кызымда —
Уулуң таттуу,
Кыз ардактуу,
Жыргал заман ушул да!

БАЛА ДЕГЕН ЭМНЕ

Ысык жок да баладай,
Ичтен чыккан жалындай,
Таттуу жок да баладай,
Жардын сунган балындай.
Жакын жок да баладай,
Жүрөгүңдүн жармындай,
Көңүлдөгү жаныңдай,
Денеңдеги каныңдай.
Жарык кылат үйүңдү,
Жакут күйүп тургандай.

Ачык кылат көңүлдү,
Бак дубалын ургандай.
Барчын куштай баркылдайт,
Барды, жокту тоготпой,
Үмүтүңдөй жаркырайт,
Кайгы-капа жолотпой.
Иштен кайтып бала өпкөн,
Чарчаганды билеби!
Кубат келип бөбөктөн,
Кабыл болот тилеги.

КАМКОРДУК ЖӨНҮНДӨ ТӨРТ ЫР

1

Киши тургай айбан да
Кийлигишет балага.
Торгой карайт тукумун
Таштап кетпей талаага.
Жүндөн жасап уясын,
Куркулдай
Багат экен баласын,
Жылуулай.
Чабалекей ир алда
Уя салат дубалга —
Балапаным учса дейт
Жем болбостон жыланга.
Бүркүт тубат аскага,
Чаң кылбай,
Сүйгүнчүгүн башкага
Алдырбай.
Үйрүлүп түшүп үстүнө,
Өмүр тилейт балага.
Бөжөгүнө коён да
Өмүр тилейт.
Торопоюн чочко да
Өлбөсө дейт.

2

Америкада
Балага
«Камкордук кылат»
Нан ордуна —
Атом бомба
Жасап турат.
Англияда балага
«Камкордук кылат:
Мектеп ордуна —
Казарма,
Лазарет курат.

Францияда
Балага
«Камкордук» бар:
Үй ордуна —
Авиобаза,
Окоп даяр.
Турцияда
Балага
«Көңүл» бурат:
Үй ордуна —
Даяр гана
Мүрзө турат...
Грецияда
Коркунучтуу мүрзө турат.
Жаш балага
Ачкөз ажал колун сунат
Ал ажал
Американы бийлеген
Уолл-Стриттен
Ал бир тажаал,
Бузуп алкын,
Кырууга дүйнө калкын
План курат.
Жумшап күчүн,
Ажал огун көбүрөөк
Жасоо үчүн
Камкордук кылат.

3

Англияны
Көптөн бери башкарган,
Англичанды
Адаштырган,
Азгырган
Эмгекчини талаган,
Элдин канын жалаган,
Акылынан жаңылткан
Алдап жүрүп каныккан
Как баш Сити каракчы:
Африканы,
Индияны
Койбой
Сорсо дагы тойбой,
Камдап жатат жаракты...
Балдардын канын ичмекчи,
Ичкен өңдүү аракты.
Этли болсо алдамчы,
Торинин жолдошу,

Уолл-Стритке жардамчы,
Гитлердин эски досу.
Булардын баары
Бирге басат
Үйдү коюп,
Мүрзө казат.
Конфет эмес,
Мина жасайт.
Бири Лондондо,
Бири Вашингтондо
Болгон менен,
Этли, Даллео экөө тең
Бирге жатып, бирге турат,
Экөөнүн бир иши,
Ал экөө бир киши.
Согуш жөнүндө план курат,
Өздөрүнчө камкордук кылат.
Кээде укташпайт,
Кайгы жейт.
Кудайдан тилейт:
Эл көбүрөөк өлсө дейт,
Капиталист дүйнөкор,
Алкы бузук, чөнтөгү зор.
Ал аябайт баланы,
Анык анын
Айбандан да жаманы,
Кырылса балдар кырылсын дейт,
Чөнтөгүм толсун деп тилейт.

4

Жок, жок!
Андай болбойт.
Энелер балдарын коргойт.
Жигиттер жоо жолун торгойт.
Үйлөрдү өрттөгөндү,
Балдарды өлтүргөндү
Эңсегендер оңбойт.
Биз каалаган күн келет:
Тынчтык жеңет!
Согушту тынчтык урат. —
Согуш деген сөз жок болот,
Бомба түшкөн үйдөй кулап,
Тынчтык туусу кулпунат.
Согушту каалагандардын күнү тар.
Анткени СССР бар! —
Кармашканы оңбогон,
Эки жүз миллион
Киши күчү топтолгон.,

Эки жүз миллион
Кишинин акылы бар балбан,
Адамзатка ата болуу милдетин алган!
Тийген күндөй жаркырайт.
Балдардын бактын калкалайт.
Атабыздай сүйкүмдүү карап турат.
Атасындай балдарын
Камкордук кылат,
Иштегенден чарчабайт да, эринбейт:
Балдарым аман болсун дейт!

ЭКИ ЧЫЧКАН

Эски журтта эки чычкан турушту,
Ийин казар жер талашып турушту.
Ажыратчу эч ким чыкпай, намыстан
Бир биринин жүнүн тиштеп жулушту.
Көрө коюп, жетип илди буларды
Көктө каңгып учуп жүргөн кулалы.
Алып барып жалпак ташка отурду,
Башын жанчып, мээсин жебей турабы...
Эрме чөлдө журт талашып, бир жатка,
Эки жакын жем болушту заматта.

МАЛГА ТОЙБОС

Мекен кылды Барпыбай кең Таласты,
Жылкы сансыз, кой жүз миң өр талашты,
Бешташ менен Кеңколго малы батпай,
Битиреди ан сайын союп, сатпай.
Бирин эки кылам деп сатып кошуп,
Соода менен күн өттү үйдө жатпай.
Күзгө жакын бир жылы адатынча,
Мерки менен Токмоктон көп кой алып,
Жайып, түнөп, калтырып жолду канча
Пайда көрдү Анжыян айдап барып.
Бирге барган малайын тойгузбады,
Базар ашын кымбат деп пейли тарып.
Мата жүктөп аттарга кайра тартты,
Кур дегенде куржунга азык салбай.
Кетмек болду бет алып элдүү жакты
Азык артып башына түйшүк салбай.
Өрдөп өттү Түрдүктү, түк айыл жок,
Көчүп кетип калыптыр бири калбай.
Ашпай туруп Чиркешкен ашууларды,
Туюк-төргө токтолду, ачка конду.
Жанындагы ат кошчу ачууланды:
Анжыяндан чыкканы үч күн болду,

Кыйшык көрдүң, кожоюн, канча айтсам да,
«Азык ала чыгалы» деген ойду.
Эл бар экен, эки күн тоюп келдик,
Элсиз жолдо эки күн ачка калдык.
Мындан ары чыдоого жетпейт эрдик,
Эми байым, айтасың кандай жардык?
Аттын бирин сойбосок, ачтан өлдүк,
Мындай кезде кысталба, кылба тардык.
Ыргып турду Барпыбай заарын чачып:
— Ат сойбоймун, мейлиң сен ачтан өлгүн!
Баратабы бир жакка жаның чыгып?
Бир аз чыда, оолукпа, сөзгө көнгүн.
Элдүү жерге эртең биз кез болобуз,
Болбойт десең, азыр кет, тез жөнөгүн!»
Жаңжал менен укташып, турса таңдан,
Түнү менен күн куюп, сел кетиптир.
Туюк болуп бүтүптүр ашуу кардан,
Аз жүрүшүп токтошту жол бекиптир.
Ошондо да бир атты көзү кыйбай,
Ачка жатып жан берген күн жетиптир.
Андан бери көп болду. Бирок бүгүн
Жазганым жок бул ырды жүрөк жылып.
Туюк-Төрдөн ашуучу белдин түбүн
Көргөн кезде ойлогом: «Айбанчылык!»
«Малга тойбос ачка өлгөн жер ушул!» дейт,
Ушул күнгө унутпай эл кеп кылып...

АЖЫДААР МЕНЕН КҮН

(тамсил)

Даркан болуп дүйнөгө жаралгандай,
Бир ажыдаар жашаптыр чоң аралда.
Коңшулардын көз жашын көңүлгө албай,
Озү билип ээлептир баарын анда.
Эси чыккан эчкидей карышкырдан,
Каршы турган болбоптүр бир дагы жан,
Бардыгы да коркушуп ажыдаардан,
Алыс, жакын жердеги коңшулардан,
Көрүнгөнүн көзүнө: жутту, сорду,
Музоо жалмап эмчектен сүт соргондой.
Соргон сайын желмогуз түк тойбойду,
Жумуруна али жук болбогондой.
Ажыдаарга сезилди арал тардай,
Пас көрүндү бакадан бийик дөбө.
Атасынын албаган акы бардай,
Сугу түшүп карады бүт дүйнөгө.
Өйдө карап асмандан көрдү күндү,
Ачууланды тагдырга чыдай албай:

— Тирүү туруп мен буга көнөмүнбү,
Бери көздөй оп тартып бир чуу салбай.
Кайдан жүрүп бул өзү менден бийик,
Неден бүткөн? Кандайча менден сулуу?
Неге келбейт мага бул башын ийип,
Ылайыкпы кордукка чыдап туруу?
Айтып муну ажыдаар учту күнгө,
Замбиректен атылган снаряддай.
Ысык келип көрбөгөн өмүрүндө,
Бир заматта өрттөдү жалын каптай.
Кулап түштү кайрадан аралына,
Кулагандай чуңкурга бийик жардан —
Эч нерсеге тойбогон ач көз мына:
Чокко түшкөн чычкандай куйкаланган.

ТЫЯНАК

СССР батпас күн адамзатка,
Жайындагы күн мисал текши тийген.
СССРге катылган бир заматта
Жанып өлөт ажыдаардай күнгө күйгөн.

МАНСАПКОР

Бир заманда, көп кылым бизден мурун,
Аты Чуулуу Каракөл, Бадахшанда,
Бириктирген кыргыздын Тейит уулун
Көчмөн бир эл баш ийген Кошой ханга,
Элин баккан, жоо чапкан ошол хандын
Кулагына сөз жетти таң атканда:
— Баатырлары жунгардын келип бүгүн
Жылкы тийип, Тейитти талап кетти,
Катуу казан, жумшактан коюп күлүн,
Кишилерин үңкүргө камап кетти.
Келин, кызды ыйлатып, чал-кемпирге
Көрсөтүштү көрбөгөн балакетти.
Кошой баатыр колуна буйрук берди:
— Мында келип, баарыңар катталгыла.
Урушарга жоо мына, өзү келди,
Баатырларым, жол болот, жатпагыла!
Калтыратсын сүрүңөр кара жерди,
Курал-жарак асынып аттангыла!
Көпкөк темир кийинген калың кошун,
Көккө тууну көтөрүп жүрүп калды.
Ушундайбы баатырлык жорук-жосун,
Найза жумшап, ок атып уруш салды.
Кырк миң төөгө жүктөшүп олжолорду,
Алтын, күмүш, казнанын бүтүн алды.

Жер жайпаган жылкыны айдап элге
Кайра келди жоо жеңип Кошой колу.
Кубанууда ар бири эрдигине,
Конуп сыймык, уруштан болуп жолу.
Куттуктады астынан тосуп чыгып,
Катар конгон айылдын оңу-солу.
Кошой чыгып ар бирин эркелетип,
Ар бирине жакалуу тон кийгизди.
Жүгү менен бирден төө жетелетип,
Ар бирине бир жорго ат мингизди.
Ар бирине бир кылыч алтын саптуу
Сыйга берип, марттыкты бир билгизди.
Атасындай тең көргөн Кошой ханга
Алкыш айтып, бары да кетип жатты.
Ошончонун ичинен жалгыз гана
Керим аттуу бир жигит тетир басты:
«Кызыл кыргын согушта баш аламан,
Ким болсо да албайбы бир кер атты»
Көп сөз айтып кыңкылдап Керим наалат,
Көпкө чейин таарынып үйдө жатты.
«Тапкан киши чоң сыйлык хандан алат,
Ууга чыкса боз туйгун кушу качты...»
Эл аралап жар салып ырдап жарчы,
Туйгунду издеп туш-тушка киши чапты.
Беш күн издеп эч жактан эч ким таппай,
Беш күн өтүп, кайдандыр Керим тапты.
Издедим дейт күнү-түн үйгө жатпай,
Сыйлык кылды, хан ага торко жапты.
Дуван бузуп байге алган сур кашканы,
Минип кет деп астына туура тартты.
Ойлой калды Кошой хан чукул жерден:
— Алайга бар, ал жердин беги болгун!
Бул да менин сыйлыгым сага берген,
Кытай менен кыргыздын чеги болгун.
Билем сенин мансапты сүйөрүңдү,
Жакшы жүрсөң, андан чоң сенин ордун!
Башын ийип бүгүлүп хан алдынан
Арты менен эшикке чыкты жылып,
Эшик алды жык толо эл тааныган
Куттукташты сый тонун урмат кылып.
Керим ага кубанбай, кетти жөнөп
Бары менен коштошуп абдан сылык.
Көп өтпөстөн арадан дагы бир күн
Эл арасы дүрбөдү тынчы кетип.
Кырк каракчы чыгыптыр, күр эмес түн:
Күлүк атка кол салат тамды тешип,

Кирет үйгө, коркутат жаш балдарды,
Киши билбейт келгенин кайдан жетип.
Эне, атасын сабашып байлап салып,
Бойго жеткен кыздарды тартып кетти.
Каршылашкан кишиге канжар малып,
Койбой талап үй ичин, артып кетти.
Короодон кой, ородон дан азайып,
Кошой хандын жанына батып кетти.
Бүткүл элге хан анда жар чакырат;
— Тандап туруп сулуу кыз алып берем,
Өрүшүнө кысырак жылкы таштап,
Короосуна койдон миң санап берем —
Кырк ууруну кармап же жок кылганды
Такка олтуруп, хандыктан калып берем...
Хан жардыгы калкына катуу жетип,
Хан болчулар жарагын камдап жатты.
Турсак дешип майданда бир беттешип
Эр жигиттер аттан ат тандап жатты.
— Ууру кайда? Сен неге билбейсиң? — деп
Кээ бир зулум эл башын кандап жатты.
Көп кечикпей Кошойго жетти Керим:
— Алдаяр хан, мен жоого барып келдим,
Кылычымды кан кылып жазып черим,
Кырк ууруга кыргынды салып келдим.
Бирин тирүү жибербей жайлап баарын,
Кесип алып баштарын алып келдим.
Айтайын дейм бардыгын жетишпейт тил,
Ишенбесең, хан Кошой чыгып көргүн!
Эч болбосо эми бир кызматын бил
Эч нерседен коркпогон жоокер эрдин.
Алдаяр хан, айтканың ырас болсо:
Тактан түшүп, хандыкты мага бергин!
Бүткүчөктү ал айтып жокту-барды,
Чоочун кемпир эшиктен кирип келип:
— Баатыр Кошой бул жерде тирүү барбы?!
Кандай хансың кылбаган ишти билип?..
Сенин койгон Алайга бегиң Керим
Ойноду элдин жонунан кайыш тилип.
Күнөөсү жок көп жандын башын кесип,
Жүктөп келди, эшикке чыгып көргүн!
Жүрөгүңдү өзүңдүн өзүң эзип,
Ханым Кошой, кандайча буйрук бердиң?
Беш уулумду, чалымды кырды бүгүн,
Кылар иши ушулбу сендей эрдин?
Хан текшерди Керимдин бардык ишин,
Кайсы күнү кай жерде не кылганын,—
Шумпай экен жашырган баскан изин,

Бирок Кошой калтырбай билди баарын:
Кырк каракчы болбоптүр. Керим тура
Бүлүндүргөн бул элдин айылдарын.
Хан жардыгы болгондо, күтүп жорук,
Кырк каракчы ушул деп элди кырган.
Амал менен тезинен такка отуруп,
Хан болууну өзүнө максат кылган.
Буйрук кылды хан элге «Жок кылынсын!»
Тепкиленди мансапкор нээти курган.
Келген кемпир даттанып, боздоп ыйлап,
Хан алдында бузуктан өч алыптыр.
Көң дөбөдө сүйрөлүп жаткан кыйрап
Өлүгүнө Керимдин кез салыптыр.
«Сыйга тойбос мансапкор сыйланды» деп
Ошондуктан айтылган сөз калыптыр.
Мансапкордук, ач көздүк кылбайт пайда,
Туура жүрүп, ак иште, эр азамат.
Түшкү күндөй калыс бол ар бир жайда,
Кыйшык бассаң бутуңдан капкан чабат.
Кырк жыл өткөн кыңыр иш билиниптир,
Кыңырлыкты калыстык издеп табат.

ТОКТОМУШ МЕРГЕН

поэма

Бизден мурун, илгери,
Ата электе жарык таң,
Жокчулук менен зомбулук
Кете электе кыргыздан.
Бийик тоолуу кабакта
Бир мергенчи болуптур.
Анын атын атасы
Токтомуш деп коюптур.
Чачы агарды мергендин,
Жокчулуктун айынан.
Көчө албады көп жылы
Бир отурган жайынан.
Жайлоого байлар көчкөндө
Жатакта калды Токтомуш.
Карыздан башы кутулбай,
Чатакта калды Токтомуш.
Жүргөн күнү болгон жок,
Башын өөдө көтөрүп.
Жер карады көп кезде:
«Куу турмуш» деп жөтөлүп.
Үйү толо балдарын
Эрмек кылды Токтомуш,

Балдары үчүн күн-түнү
Эмгек кылды Токтомуш.
Эр кишиге бир жылкы
Минип ууга чыгууга,
Бир чобуру дагы бар
Чөп тартып жумуш кылууга.
Атына минип Токтомуш,
Аң уулап алыс көп барды.
Аралап кыйла токойду
Атып марал, бугу алды.
Тоолуу кыргыз жеринде
Токтомуш мерген аталды.
Ошондо да балдары
Оокат жок күндө ач калды.
Мерген туруп эти жок,
Дыйкан туруп наны жок.
Бул эмне үчүн? Сурарга
Бечаранын алы жок.
Эл ичинде жүрсө да,
Элден оолак барса да.
Балдарынын жанынан
Чыкпай үйдө калса да.
Жан алгычтай жармашып,
Илешип калбай уйгактай,
Бир коркунуч куткарбайт,
Уйду кууган сайгактай.
Жетип келет арбайтып
Ач арбактай колдорун.
Кулагына чаңырат
Ачуу үнү молдонун.
Амалы күчтүү шайтан бар
Ууга чыкчу аскаңда.
— Күлдүк кылып келбесең,
Кудайга атап бербесең,
Молдонун ишин билбесең,
Шайтандын күчүн көрбөсөң.,
Кудуреттүү кудайдын
Каарына сен каласың.
Каргашалуу шайтандан
Күндө зыян табасың.
Жакшы атыңды минемин,
Чобуруңду аламын,
Ар күнү кектеп өзүңдү,
Айлыңа бүлүк саламын.
Жигит келсе болуштан,
Токтомушка кеп айтат:

— Эгер чыгым бербесең,
Үйүңдү алам деп айтат.
Асмандан кудай чочутат,
Аскадан шайтан үн салат,
Жерден болуш коркутат,—
Мергенде кайдан күч калат?
Бардыгы да талашат
Эмгек кылган жардыны,
Бири да калбай өзүнө,
Соогага кетет бардыгы.
Кайсы жерде жүрсө да,
Кай тарапка барса да,
Үй оокат үчүн эч жакка
Барбай үйдө калса да...
Кулагында чыйылдайт
Коркунуч үн үч жактан,
Турган жерден жылдырбай,
Чапкандай болот күч капкан,
Кутулбады көп жылы
Жокчулук деген бетпактан.
Ыйласа да зар какшап
Болбоду жардам эч жактан.
Кудайга көп сыйынды,
Кудай жардам бербеди.
Абалың эмне болду деп
Шайтан да басып келбеди
Болуш менен молдого
Кулдук кылды бүгүлүп.
Айлына келсе, ат алып
Кызмат кылды жүгүрүп.
Бар болгону: «чыгымды
Бергин — дешти,— сен бачым»
Жалбарган менен болуштар
Көрүшкөн жок көз жашын.
Агарып башта чачтары
Далайга чыгып калыптыр,
Токтомуш мерген бары бир
Томаяк бойдон калыптыр.
Кыш болуп сонун бир жылы,
Кыргызды ак кар каптады.
Тоодогу аңдар өтөктөп,
Токойлорго батпады.
Элдин бары кубанды:
— Алабыз көп аңды эми,
Бар экен суу ичерге,
Бакыт шамы жанды эми.

Токтомуш токуп тору атын
Токойду көздөй жөнөдү.
Толкуп турган эр неме,
Токто десе көнөбү.
Буйгудан атты бугуну,
Аскадан атты аркарды.
Алдынан чыккан түлкүнү
Атпай кумар таркарбы.
Жолуккан жерде сулатты
Жолборс аттуу балбанды.
Аңдып жүрүп көп атты
Ач күзөн, илбирс дегенди
Сүлөөсүн, суусар баары да
Кутулган жок мергенден.
Күнгөйдөн барып, бир гана
Кекиликтен миңди алды
Караган — бута аралап,
Кара боор чилди алды.
Теңселтип минген тулпарын
Теңдеп этти артынды.
Терилердин канчасын
Батыра албай калтырды.
Үңкүрлөргө бекитип
Артынгандан калганын,
Жөнөп калды айылга,
Унутуп — кайгы-арманын.
Калың токой аралап,
Капчыгайды өткөнчө,
Адыр ашып жол артып,
Айылына жеткенче.
Тоо, токойдон Токтомуш
Толгон кийик атты деп,
Кекилик чилди көп кармап
Олжого түнүп кайтты деп...
Туш тараптын барына
Кабар жетип калыптыр.
Кандай кыйын мерген деп
Калайык кулак салыптыр.
Бардык чоңдор күтүптүр
Токтомуштун келишин,
Ар биринде чыгымга
Бирден бугу беришин.
Түрчубу молдо жутунбай,
Анын сөзү ушундай:
— Асманда жатып кудай да
Бул кабарды билиптир.

Шайтан жердин астынан
Уга коюп күлүптүр.
Сакалдуу кудай айтыптыр:
«Барынан мен улукмун,
Жолу болгон мергенчи
Мени кантип унутсун».
Канаттуу шайтан айтыптыр:
«Ала берем бергенин,
Жолу болсо чын эле,
Унутпайт мени мергеним».
Кара алачык ичинде
Ач балдары ыйлашып,
Эт жебедик тоё деп
Энени бөөдө кыйнашып...
Күтүшкөн эле алар да:
«Атабыз эрте келсе»,— деп,
Эркелетип өөп, жыттап,
Эт бышырып берсе»,— деп.
Токтомуш келип үйүнө,
Балдарына эт берди.
Кекилик, чилди бышырып,
Жеп тойгула деп берди.
Балапандай балдары
Кыйналышкан ачкадан,
Тоюшкан соң, кедейдин
Очогунун башынан...
Биринчи жолу мынаке
Күлкү чыкты таш жарган,
Кайгы качып кайдадыр
Карыптык тарткан жаштардан.
Чыдабады балдарга
Эт бышырып бергенге.
Калчылдады буурадай:
«Аламын,— деп жаныңды».
Жеп ийчүдөй туралбай,
Токтомушка чамынды.
Чыдабай кетип кудай да
Түшкөндөй болду асмандан.
Шайтан да жердин түбүнөн
Чыккандай болду шашкандан.
Болуш келди жулунуп,
Энчиден куру калгандай.
Байы келди урунуп,
Жылкысын ууру алгандай.
Бий, ыстарчын чогулду,
Тарпка конгон жорудай,

Мергенчи соога бербесе
Өлүүчүдөй оорубай.
Бардыгы бир коктуга,
Мергенден оолак барышты.
Буга эмне дейбиз деп
Ой ойлошуп калышты.
Кычыратып тиштерин,
Молдо сөзүн баштады:
— Баарыбызды бул мерген
Ыза кылып таштады.
Кудайга соога бербеди,
Мага болсо андан жок.
Бий, истарчын, болушка
Чыгым алып барган жок.
Шайтандан да корккон жок,
Тоготподу эч кимди,
Кудайдын бугу, маралын
Өз үйүнө жеткирди.
Кыйратып же кыйрабай,
Бардыгыбыз тынч калсак...
Мындан кийин мергендер
Бизге чыгым беришпейт.
Бермек түрсүн алдыңа
Амандык сурап келишпейт.
Анда эмне иш болот,
Кандай айла кылабыз.
Өзүбүз оокат таба албай,
Балдарды ачтан кырабыз.
Карышкырды чакырып,
Жиберели черүүгө, —
Караан күн салып башына,
Тор атын жарып келүүгө.
Болуш, бийдин бардыгы:
— Туура! — дешип бакырды.
Жан баргыс түнт токойдон
Жети бөрү чакырды.
Айтты молдо аларга:
— Бүгүн түнү баргыла,
Билдирбестен мергендин
Күлүк атын жаргыла.
Ыгы жок көпкөн немеге
Ушинтип бүлүк салгыла.
Жумушка минчи чобурун
Акыңарга алгыла.
Кубанбаган эмелер,
Кубанычтуу үрүштү.

Көрбөгөн күлүк бөрүлөр
Биринчи жолу күлүштү.
Кубарган ач көз жырткычтар
Куп убада этишти,
Токтомуштун айлына
Токтоосуз жүрүп кетишти.
Алардын баарын бүгүн түн
Алдайын деп ойлонду.
Жайдактап тору күлүгүн
Жашырып жерге айдады.
Көркөмдөп токуп чобурун
Көрүнөө жайга байлады.
Көрөйүнчү дегендей
Көрүнөө нээтин бузганды,
Ак бараңын дүрмөттөп,
Аңдып жатты душманды.
Арсайтышып тиштерин
Ач бөрүлөр келишти.
Күлүгү ушул экен деп,
Чобурга тап беришти.
Аңдып жаткан карт мерген
Алтоону катар бир атты.
Жетинчисин шыйрактап,
«Токтогун!» деп үн катты.
Кармап алып сабады,
Башка, көзгө тепкилеп.
Батырсынып келген куу
Өлө жазды тепки жеп.
Токтомуш айтты бөрүгө:
— Силерди мында «баргын» деп,
Молдо шайтан жиберген
«Күлүк атты жаргын» деп.
Ал эми силер келдиңер
Арык атты жарууга,
Балдарга керек бул чобур
Отун-сууга барууга.
Шайтандын досу молдонун
Буйругун неге укпайсың?
Таяк же менден, мындан соң
Айткан сөздөн чыкпайсың.
Жөнөткөн жети бөрүдөн
Бири кайра барыптыр.
Кабыргасы кыйраган
Көк карышкыр муң айтты:
— Барган жети батырдан
Жалгыз эркул кур кайтты.

Молдонун берген кеңеши
Жаман болду биздерге.
Алты достон ажырап,
Арыз айтып калдым сиздерге.
— Билбептирмин жазаны
Өз колум менен бергенди,
Бир айла кылып жок кылбай
Бул куу тумшук мергенди.
Ушинтип болуш булкунду,
Эки көзүн кызартып:
Тик тургузду чачтарын,
Кирпиктерин узартып.
Унчукпай бир аз, кайрадан
Бар кайратын чакырды,
«Кудай мага айткан» деп
Буйрук берип бакырды:
— Мындан ары жети кыр,
Андан ары жети көл.
Аржагында көлдөрдүн
Уч-кыйры жок жатат чөл.
Ошол чөлдө жашаган,
Тепкенин сойгон адаты,
Каракуш аттуу баатыр бар,
Алтымыш кулач канаты.
Токтомушка биз аны
Жиберели жеткин деп,
Текөөрүң менен темирдей,
Башын жара тепкин деп.
Каракушту чакырып
Добулбасты кактырды.
Өкүм сүйлөп болушу,
Жер тепкилеп бакырды.
Жайкап сүйлөп молдосу,
Тез кел деп кушту чакырды.
Жети бийик кырды ашып,
Жети терең көлдү өтүп,
Дароо келсе болобу
Далдайган кара куш жетип.
Каракуштай баатырга,
Болуш мындай кеп айтты:
— Барган ишин бүтүргөн
Баатыр элең,— деп айтты,—
Билдирбестен акырын
Бүгүн түнү баргының,
Токтомушту топтой тээп
Башы, көзүн жаргының.

Тоготпогон эменин
Айлына бүлүк салгының.
Акың үчүн балдарын
Бүт көтөрүп алгының.
Өмүрү күлүп көрбөгөн,
Бүгүн күлдү каракуш.
Кубанганды билбеген,
Азыр билди каракуш.
Убада берди ойлонбой
Орундоого бардыгын —
Бийлиги күчтүү болуштун
Айтып турган жардыгын.
Токтомуштун айлына
Жөнөдү учуп калдактап.
Үзүктөн зор көрүнүп
Канаттары далдактап.
Дөгүрсүгөн болушту
Дагы алдоону ойлонду.
Үйдөгү оттун жанына
Төшөдү бир талпакты.
Жаткырып күбү челегин,
Башына койду калпакты.
Үстүнө жапты чоң тонун,
Ойлонуп туруп кичине,
Окшоп калды күбүсү
Уктап жаткан кишиге.
Коңулга катты балдарын,
Жөнөттү сууга алганын.
Жоо жолун тоскон баатырдай
Боюна жыйды дарманын.
Көрөйүнчү дегендей
Көрүнөө нээтин бузганды,
Ак бараңын дүрмөттөп
Аңдып жатты душманды.
Ачык күндү бүркөлтүп,
Куушурулуп куш келди.
Уктап жаткан мерген деп
Чоң күбүгө туш келди.
Качырып катуу тепти эле,
Токтотуп боюн калалбай,
Отуруп калды ордунда,
Тырмагын тартып алалбай.
Карт мергенчи Токтомуш
Жаңылбастан түз атты.
Темирдей катуу төкөрдүн
Экөөнү тең үзө атты.

Камчы менен сабады,
Кармап алып канаттан.
— Таанып жүргүн мергенди
Текөөрүңдү жара аткан.
Балдарды алып сыйлыкка,
Мактанып кайра барууга.
Сен болсоң укпай иш кылдың,
Жулайынбы жүнүңдү? —
Сындыра тептиң балдарга
Сүт сактап жүргөн күбүмдү.
Кудайдын досу болуштун
Буйругун неге укпайсың?
Таяк же менден, мындан соң
Айткан сөздөн чыкпайсың.
Кайдан келсең ал жакка
Азыр учуп кайтып бар,
Жазаландың эмне үчүн? —
Калтырбай баарын айтып бар.
Кан аралаш агып жаш
Карыптын эки көзүнөн,
Кайтып учуп барды эле
Калдастап танып сөзүнөн...
Болуш, молдо аргасыз
Бийди акыл тап дешти,
Жазалайлы кедейди,
Тапсаң тапкын бат дешти.
— Булуттардын үстүндө,
Асмандын бери алдында,
Чагылган тумшук баатыр бар,
Чакырсаң келет ал мында.
Анын бар бир кара аты,
Кара аты анын канаты.
Кара атты минип чыкканда
Кармашка түшчү адаты.
Ал асмандын тун уулу,
Кыйратат каршы келгенди.
Турган жерде өлтүрөт
Тоготпогон мергенди.
Ал менин досум жеңилбес,
Урушарга жоо таппай,
Жүрөт имиш деп уктум
Урунарга тоо таппай.
Ыктан чыккан кедейге
Жиберели биз аны.
Ошондо өлөт Токтомуш,
Болсо дагы миң жаны.

Болуш, молдо бардыгы
Баятан араң түрушкан,
Чагылган тумшук баатырды
Чакыртышты булуттан.
Чагылган тумшук келгенде
Чакчаңдап бий кеп айтты:
— Асмандын сүрдүү уулу сен
Азыр учкун деп айтты.
Токтомушка учуп бар,
Аны кармап алгының,
Колу-бутун сындырып,
Көзүн чукуп салгының.
Сыйлыгын үчүн мен бердим
Бардык мүлкүн мергендин.
Жакшылыгын унутпа
Ушуну сага бергендин.
Кубанууну билбеген,
Өмүрүндө күлбөгөн,
Чагылган тумшук кубанды,
Көрүнүп күлкү өңүнөн.
— Куртту баскан эмедей,
Өлтүрөм тепсеп мергенди.
Жандай жакын достордон
Аябайм колдон келгенди.
Чагылган тумшук чаңырып
Кара атын көздөй жүгүрдү
Алгандай жеңип душманын
Акылсыз бий сүйүндү.
Дөгүрсүгөн бийлерди
Дагы алдоону ойлонду.
Токойду көздөй чу койду,
Токуп минип тулпарды.
«Тоодак качан алды эле
Тоодогу кыраан шумкарды».
Чытырман кара бир токой
Аралап адам барбаган,
Чынары тургай чырпыгын
Сындырып бирөө албаган.
Кур дегенде күн тийген
Жылчыгы жок кичине,
Биринчи жолу Токтомуш
Аралап кирген ичине.
Ортосунда токойдун
Бир жайык саз бар экен,
Жолу жок, аркы четине
Өтөргө киши зар экен.

Тумандап учат чегиртке,
Андан башка бул сазга,
Тирүү жан басып кирбеген,
Түрү ошондой бир башка.
Көргөн адам чоң сазды
Карап туруп көп ойлойт:
Чегиртке болуп секирип
Аралап жүрсөм деп ойлойт.
Карт мергенчи Токтомуш
Калган жок ишке жарабай.
Бастырып барды ортого,
Батамын деп санабай.
Ооздугун чыгарып,
Отко койду күлүгүн.
Байкап карап туш жагын,
Басты бир аз жүрөгүн.
— Чагылган тумшук келсе экен,
Чабышып бир көрөйүн.
Тең келбесем ошонун
Тепкисинен өлөйүн.
Ушуну айтып Токтомуш
Оозун жыйып алганча,
Оңдонуп бир аз атынын
Ооздугун салганча...
Төбөсүнөн калдайган
Кара булут көрүндү.
Чагылган болуп чартылдап
Чар тарапка бөлүндү.
Күркүрөп күчтүү чыгып үн,
Күңгөйдөн таштар куланды.
Калың кара токойдон
Карагай, кайың сулады.
Алыстан көргөн кишилер
Айласы кетти токтолуп.
Омкорулду аска-зоо
Орду-түбү жок болуп.
Солкулдап жер, көчүп жар,
Ылайланды аккан суу.
«Мен асмандын уулү» деп
Жакындады чыккан чуу.
Чагылган тумшук кара атчан
Чагылган болуп көрүндү.
Өрттөп кетчү түрү бар
Өрүшүң менен чөлүңдү.
Токтомушту качырып
Сазга кирди кара атчан,

Күйгөн чоктой көздөрү,
Калдайган эки канатчан.
Иш болду кызык заматта,
Жете бербей токтолду.
Сазга батып кара аты,
Канаттары жок болду.
Тоо, токой турат ордунда,
Кубанып кетти балача.
Чагылган жок мурдунда,
Көздөрүнүн чогу жок.
Канат түгүл, күр десе
Атышарга огу жок...
Чагылган тумшук дегени
Жөпжөнөкөй киши экен
Баятан берки көргөнү
Корккондуктун иши экен.
Барып туруп чыгарды
«Батыпсың сазга, баатыр» деп
Тоголотуп топтой тээп
Токмоктоп жатып айтты кеп:
— Сени мында жиберген
Өлтүрүүгө мергенди,
Бийдин сөзүн укпапсың,
Жазалайын мен сени.
Буйрукту так аткарбай
Бул жакка неге качасың?
Чирип калган дөңгөчтөй
Сайылып сазда жатасың.
Чагылган тумшук таяк жеп,
Кетти илдиреп, араң жан.
Бий, болуштун жанына
Жетти басып араңдан.
Айтып берди бардыгын:
— Кыйрап сынды кабыргам,
Өлөөрүм анык оңолбой,
Мергенден көргөн жабырдан.
Кыргыздын кыйын бийлери,
Кордук эмне билбеген,
Токтомуштан чоңду да
Тоготуп көзгө илбеген.
Кан төкпөй иш болбойт деп
Катууланды бардыгы.
Таң калбаган эч кимге,
Таң калышты мергенге.
Миңдн тартуу кылгандай
Мергенди жеңип бергенге.

Коркунучтуу өчтү ойлоп
Кайра жыйын курушту.
Кандай кылып болсо да
Кан төгүүгө турушту.
Бай сылады курсагын:
— Алдады бизди куу мерген.
Иш кылдыңар ойлонбой,
Кордукту мындай ким көргөн.
Мындан ары бир азга
Жибергенди коёлу.
Алдырып келип бул жерге,
Эки көзүн оёлу.
Чакырганга келбесе,
Кол жыялы камынып:
Жапырт кирип баралы
Жез байнек кылыч тагынып.
Көпкө топурак чачабы?
Туруп берет карт мерген.
Алабыз кармап аттарын,
Өлтүрүп өзүн ал жерден.
Болуш, бийдин бардыгы
Бул сөздү макул көрүштү.
Кап курсак байдын ойлонуп
Айтканына көнүштү.
Жөнөтүштү бир жигит
Алдап алып келүүгө,
Келгенден соң мергендин
Азабын колго берүүгө.
Тоо, токой турат ордунда,
Кубанып кетти балача.
Чагылган жок мурдунда,
Көздөрүнүн чогу жок.
Канат түгүл, кур десе
Атышарга огу жок...
Чагылган тумшук дегени
Жөпжөнөкөй киши экен
Баятан берки көргөнү
Корккондуктун иши экен.
Барып туруп чыгарды
«Батыпсың сазга, баатыр» деп
Тоголотуп топтой тээп
Токмоктоп жатып айтты кеп:
— Сени мында жиберген
Өлтүрүүгө мергенди,
Бийдин сөзүн укпапсың,
Жазалайын мен сени.

Буйрукту так аткарбай
Бул жакка неге качасың?
Чирип калган дөңгөчтөй
Сайылып сазда жатасың.
Чагылган тумшук таяк жеп,
Кетти илдиреп, араң жан.
Бий, болуштун жанына
Жетти басып араңдан.
Айтып берди бардыгын:
— Кыйрап сынды кабыргам,
Өлөөрүм анык оңолбой,
Мергенден көргөн жабырдан.
Кыргыздын кыйын бийлери,
Кордук эмне билбеген,
Токтомуштан чоңду да
Тоготуп көзгө илбеген.
Кан төкпөй иш болбойт деп
Катууланды бардыгы.
Таң калбаган эч кимге,
Таң калышты мергенге.
Миңди тартуу кылгандай
Мергенди жеңип бергенге.
Коркунучтуу өчтү ойлоп
Кайра жыйын курушту.
Кандай кылып болсо да
Кан төгүүгө турушту.
Бай сылады курсагын:
— Алдады бизди куу мерген.
Иш кылдыңар ойлонбой,
Кордукту мындай ким көргөн.
Мындан ары бир азга
Жибергенди коёлу.
Алдырып келип бул жерге,
Эки көзүн оёлу.
Чакырганга келбесе,
Кол жыялы камынып:
Жапырт кирип баралы
Жез байнек кылыч тагынып.
Көпкө топурак чачабы?
Туруп берет карт мерген.
Алабыз кармап аттарын,
Өлтүрүп өзүн ал жерден.
Болуш, бийдин бардыгы
Бул сөздү макул көрүштү.
Кап курсак байдын ойлонуп
Айтканына көнүштү.

Жөнөтүштү бир жигит
Алдап алып келүүгө,
Келгенден соң мергендин
Азабын колго берүүгө.
Карып жан акыр кантет деп
Кайгырып катуу ойлонду.
— Жигит келсе урармын,
Уруп кайра кубармын.
Чогулуп келсе бардыгы,
Кантип каршы турармын?
Сакалымды жулушуп,
Чукуп салар көзүмдү,
Аттарымды алышар,
Аңга ыргытып өзүмдү.
Жетим калар балдарым,
Жесир калар алганым.
Убайын көрбөй балдардын,
Ичимде кетер арманым.
Ушинтип мерген турганда
Бир киши келди үйүнө,
Көптөн бери тааныштай
Көрүп жүргөн күнүгө.
Күлүп карайт мергенге,
Көздөрү көк асмандай.
Аппак жүзү жаркырайт,
Ай жарыгын чачкандай.
Амандашып мергендин
Кучактады мойнунан, —
Куттуктады кыргызды,
Кыса кармап колунан:
— Мен болом орус тууганың,
Кайгырып карап турбагын.
Ээси сенсиң тоолордун —
Ээлеп эркин дуулагын.
Ленин мени жиберди
Айткының деп бардыгын,
Сага окшогон кедейге
Бийликтин берген жардыгын.
Ленин бар, улуу орус бар
Ала-Тоодой түптүүсүң.
Кубанып кетти Токтомуш
Атасын көргөн баладай.
Токойду көздөй жөнөдү,
Кылчайып артын карабай.
Жетип барып токойго,
Төрт чокмор кыйды ыргайдан,

Карагайдан казыктык
Төртөөнү кести бир жайдан.
Артынды атка аларды,
Башкага көңүл бурган жок.
Бий жөнөткөн жигиттин
Келишин күтүп турган жок.
— Досторуна кудайдын
Өзүм эле барайын.
Жакшы бекен түрлөрү,
Жакындан 4айкап карайын.
Тажаал болсо ал куулар,
Талкалап ак сарайын,
Чокмор менен койгулап,
Баштарын кандап жарайын.
Лениндин атын укканда
Күчүнө күч кошулган. —
Шамдагай сезген ал өзүн
Мүнүшкөрдүн кушунан.
Ыргып минди атына,
Жаш жигиттей буйдалбай,
Токтолбой учту торусу,
Тойго чапкан буудандай.
Аздыр-көптүр жол жүрүп,
Алдына барды чоңдордун,
Адам тургай, жер тургай,
Асманды билген зорлордун.
Кышылдаган семиз бай
Доңуз да ачуулу.
Ак сарай түгүл кепе жок,
Кур коктуда жолугушту.
Жалпы туруп мергенди
Жазалай турган болушту.
— Чакырдыңар мени эмне?
Чатагыңар кайсы кеп? —
Аттан түшпөй сурады,
Акылдуу мерген кылып шек.
— Жети ач бөрү жибердик,
Алтоону кайда жоготтуң?
Керкейип мынча көбөсүң?
Келбейби бизди тоготкуң?
Акырайтып көздөрүн
Ачуулу молдо сурады.
Аттанып келсе атайы,
Аянып мерген турабы?
— Бөрүлөрдү жибердиң
Бөксөлөп түндө барууга,

Туйдурбастан мергенге,
Тулпардын кардын жарууга.
Бөрүлөрүң ойлошту
Жейли деп арык атымды.
Коргобосом чобурду,
Кимге айтат элем датымды.
Отунга минчү атты жеп
Кашайтмак эле көзүмдү.
Алтоону аттым, молдоке,
Укпаган үчүн сөзүңдү.
Түшпөстөн туруп атынан
Молдого жооп бергени.
Ушундай болчу чакыртпай
Чокморун сүйрөп келгени.
Сурак кылып жатам деп
Сурданып туруп бек айтты:
— Каракушту жиберсек,
Текөөрүн неге сындырдың?
Кай бетиң менен мылтыкты
Кудайга каршы сундурдуң?
Каракушту жибердиң,
Канда менин башымды.
Ал болсо жарып күбүмдү,
Өз жанын коргоп жашынды.
Жазаладым мен аны
Унуткан үчүн өзүңдү —
Урматтуу чоң болушум, —
Укпаган үчүн сөзүңдү.
Аттан түшпөй жооп берди,
Болуш деп коркуп турган жок.
Каары менен сүрүнө
Кылча көңүл бүргөн жок.
— Асмандын уулун жиберсек,
Аябастан урупсуң.
Бул эмне кылганың?
Бизге каршы турупсуң?
Каарын чачып чүлүм бай,
Катуу сурай баштады.
Ачуусуна чыдабай
Жарылып кете жаздады.
— Чагылган тумшук жибердиң,
Куйкалоого мергенди.
Сазга башы сайылып,
Шылдың кылды ал сени.
Бийим, сенин сөзүңдү
Укпаган үчүн ургамын.

Эч болбосо күрөшүп
Жыкпаган үчүн ургамын.
«Силерсиңер дегендей
Доңуздай семиз окшошкон».
Кыйкырып турду ыстарчын:
— Сен эмне үчүн келбейсиң?
Аткан аркар, куржадан
Неге соога бербейсиң?
Кудайды болсо унуттуң,
Шайтанды эске албайсың,
Болушка салам бербейсиң,
Өлбөй тирүү калбайсың.
Жооп кайтарды Токтомуш:
— Аскага теке койбодум,
Аркар, кулжа көп атып,
Арттырмак тургай, тойбодум.
Жаңырбады кийими,
Угар болсоң кебимди.
Көзгө атар мерген болсом да,
Жокчулук кести демимди.
Кудайыңа сыйындым,
Кана жардам кылганы?
Артар эмес силерден
Бул турмуштун жыргалы.
Болушуңа жалындым,
Көргөн жок көз жашымды.
Арттырып салып чыгымын,
Азапка түрттү башымды.
Кедейдин сөзүн сүйлөбөйт
Кесепет молдо — шайтаның,
Кайгым ичке жык толду,
Кайда барып айтамын?
Өмүр бою силерден
Өксүп кордук көрөмбү?
Карып болуп кайран жан,
Кайгыда жүрүп өлөмбү?
Ачуусу кайнап чыдабай
Качырып кирди шумкардай:
Чокмор менен бардыгын
Селейте чапты куткарбай.
Ыргып түшүп атынан,
Төрт казык какты төрт жерге,
Кереги тиет дедиби
Кесепеттүү бектерге.
Бир казыкка болушту
Бекем чырмап жайлады.

Көккө чыга качпастай
Буттарынан байлады.
Экинчи бекем казыкка
Таңып салды молдону,
Жерге кире качууга,
Жерде тешик болбоду.
Үчүнчү казык бий үчүн,
Ага бийди чырмады. —
Токтомуштун жанына
Баткан экен тырмагы.
Байды сүйрөп жеткирди,
Төртүнчү турган кадага,
Эч ырайым кылган жок
Эр мергенчи ага да.
Карап турду Токтомуш —
Болуштар ачып көздөрүн,
Айлананы карашып
Көргүчөктү өздөрүн.
Андан кийин эр мерген
Атка минди секирип.
Алды жерден чокморун,
Ким соо калмак бекинип.
«Көрмөк элең ушуну,
Керээз айт?» — дейт шаштырып,
Жалдырап турган болуштун
Жанына келди бастырып. —
Жарайын сенин башыңды,
Көрүп кой биздин шок колду.
Бул сөздү айтып, болушту
Салып өттү Токтомуш,
Чокмор менен чокусун
Жарып өттү Токтомуш.
— Сага дагы, шум молдо,
Шыбагаңды келтирдим.
Чокмор жарсын башыңды
«Чоңум ушул» деп билгин.
Аябай сабап молдону,
Бир жерин бүтүн койбоду.
Кулаган таш тийгендей
Үзүлүп кетти колдору.
— Бай менен бий силер да
Шыбагадан алгыла.
Чыгым менен сооганы
Чындап алып калгыла.
Бул сөздү айтып сабады
Челкейген бай семизди,

Бийди болсо чыңыртып,
Кул болоюн дегизди.
Кудай жардам кылган жок,
Досум деген болушка.
Көрөт эле ал дагы
Болушуна болушса.
Көктөн бери түшпөдү,
Корксо керек мергенден.
Корксо керек шайтан да
Жерден чыгып келгенден.
Молдосуна ал дагы
Эч кандай жардам кылбады.
Кур дегенде жанында
Ыйлап карап турбады.
Былчийган семиз чоңдордун
Бүтүн жери калбады.
Өгүздөй чоң болуштун
Жылаңач сөөгү калыптыр.
Өчүккөн эле Токтомуш,
Өч алып мооку каныптыр.
Эшектей болгон бийинен
Эки тизе жатыры,
Ушунчалык талкалап
Уруптур мерген баатыры.
Кашкулактай молдонун
Бир кулагы калыптыр,
Аны да издеп Токтомуш
Араадан таап алыптыр.
Чочкодой байдан бир бармак
Калыптыр бүтүн кокустан, —
Тийген эле тарсылдап
Ар бир чокмор отуздан.
Тазалоо үчүн жер бетин
Бардык сасык жыттардан,
Алган менен тойбогон
Ааламда ач көз жуттардан.
Калган тарптын бардыгын
Өрттөдү жыйнап калтырбай,
Отко кошо жагылды
Төрт казык менен төрт ыргай.
Күйүп такыр болгондо
Күлүн көккө сапырды.
Кайдасың, шамал учур деп
Каарданып чакырды.
Күчөп бороон ышкырды,
Күлдү учуруп жок кылды.

Мейлиң менен болгун деп
Мергендин көөнүн ток кылды.
Үрпөйбөстөн көп эми
Үйүңө бар деп айтты.
— Булардан сенин күнөөң
Өлтүрбөдүм андыктан.
Эч ким сени жек көрбөйт,
Эмгек менен жан баксаң.
Эң бир жакшы иш иштеп,
Элинде жүрдү Токтомуш.
Жеңип чыгып душманын,
Жеринде жүрдү Токтомуш.
Азаматтык кылды деп,
Айылдын баары мактады.
Ааламда жандан ашыра
Айтарга сөз таппады.
Кыргызга жарык нур чачты
Күн жаркырап асмандан.
Ай-ааламга жар салды,
Атылып суулар аскадан.
Гүл ачылып бактарда
Миң кулпунуп жайнады.
Булбулдар конуп шактарга
Мукам-мукам сайрады.
Токтомуш токуп торусун
Тоо-токойго көп барды,
Мейлим менен боломун,
Мен эркинмин деп барды.
Аркар атты тоолордон,
Аюу атты коолордон,
Тилеги келип мергендин
Далай жылдар ойногон.
Бадалдан чилди көп атты,
Балдарым жесин деп атты.
Кыргоолду көп атты,
Кыздарым жесин деп атты.
Балдары жыргап күлүштү
Баарынан көңүл жай болуп.
Токтомуш мерген андан соң,
Жамандык бетин көрбөдү.
Болушка чыгым, молдого
Зекет, үшүр бербеди.
Алкыш айтып оруска,
Кубат берген, дем берген,
Сүйүктүү ата конушка
Бак өстүрдү эр мерген.

Эгин эгип, мал багып,
Эли да кошо жыргады.
Бак берген бизге сенсиң деп
Ленинди кошуп ырдады.

МЕНИН КЭЭ БИР ДОСТОРУМ

Билесиңер, менин дагы досторум көп:
Бир даары чын азамат — эл камын жейт,
Бир даарын, мактар элем, келишпейт эп,
Дүйнөдө бир гана өзүм өлбөсөм дейт.
Бири бар — жүрсө, турса, айтканы ушак,
Бирөөнү жамандаса чери тарайт.
Турса да бир орундан кетпей узап, ^
Бир өзүн жан бүткөндөн өйдө санайт.
Бири бар — дос санашсаң тартат тузак,
Бирөөнү алдаганды өнөр көрөт.
Бири бар — досторумдун ыркын бузат,
Нысапсыз барга көнбөй, жокко көнөт.
Бирөө бар — жүргөн өңдүү ишке жарап,
Мактанат боло калса курсагы ток.
Бири бар — күнү-түнү ичкени арак,
Эл турсун өз үйүнө пайдасы жок...
Бири бар, айтсам чынын, ал бир түлкү,
Чоң болсоң — сенин күлүң, ат баккычың.
Жан багат көрүнгөнгө болуп күлкү, —
Жагынат, мактайт сени кошоматчың.
Жаралуу булар үчүн эмне азап?
Бул өзү адамзаттын кордолгону
Ойлосоң кээде мени кайгы басат,
Аргам жок, аяп кетем бар болгону.

«АКТИВИМ»

Айылдын чоңу менмин деп
Сороңдойсуң «активим»,
Ыгы жок айтып жаман кеп
Ороңдойсуң «активим».
Бир сөз айтса, урчудай
Короңдойсуң, «активим».
Сылыксынып кишиче
Чыраясың, «активим»,
Ашык арак ичилсе
Тыраясың «активим».
Башың менен жер сүзүп,
Сыраясың «активим»...
Ээрден түшпөй дуулдайсың,
Колхоз аты мингениң.
Чапкылайсың «жыргайсың»,

Барбы же бир билгениң?
Түшөсүң оонап «сүзгүн!» деп, —
Бозолуу үй киргениң.
Кекиртекти майласа,
Калп жеринен мактайсың.
«Аз,— деп — мындан айланса»,
Кулак да болсо жактайсың.
Колуңдан келсе сен аны
Кылмышынан актайсың.
Катаңды айткан жигитти
Кыласың ууру жалгандан,
Саласың ага бүлүктү,
Ажыратып мал-жандан.
Уялбадың, бети жок
Актив наамын алгандан.
Колуңдан келсе кедейди,
Тартасың эптеп кулакка.
Үйрөндүң пара жегенди,
Жеткениңби муратка?
Ачылса бетиң, сөз таппай
Каласың тантип суракта.
Эпкиндүүнүн эмгегин
Жазасың кымтып өзүңө.
Кээ бир улук бир көргөн
Ишенет экен сөзүңө.
Жутунасың, желмогуз,
Карабастан көзүңө.
Кездеме келсе артелге,
Жармын уурдап саттырдың.
Акча берип иниңе,
Ак молдого чаптырдың.
Ысылык үчүн мал союп,
«Өлдү» деп акти жаздырдың.
Жакшы атты сатып базарга,
Ордуна жаман тай алдың.
Чөнтөгүң толуп акчага,
Энеңе мамил чай алдың.
Жайлоо көргөн туу бээдей,
Курсагың чыгып, май алдың.
Рапорт берип, көз боёп,
Эптекейсиң жалганга,
Жаат курап, эл топтоп
Айылды бузуп алганга.
Эптекейсиң бозодо
Элге бүлүк салганга.
Көтөрүлүп мен-менсип
Күрүлдөдүң, «активим».

Чогулушта кол серпип
Күрүлдөдүң, «активим».
Билинип калса акмагың
«Түшүнбөдүң», «активим».
Күндөн күнгө куу болуп,
Кыйыр жолдон кайтпадың.
Көрсөң да көптү, оңолуп,
Куулуктан баш тартпадың.
«Менин шишим толду» деп
Же чыныңды айтпадың
Ушул бойдон көнсөң сен
Бекер оокат тапканга,
Дардалаңдап семирсең
Кулак салбай айтканга,
Көп жойлогон түлкүнүн
Буту түшөр капканга.

«ТУУГАН»

1

Жашымда жетим калдым, жалчы болдум,
Саргайдым, үшүк урган гүлдөй солдум.
Тил уктум, таяк жедим, түйшүк тарттым,
Кечкисин короо болду жаткан ордум.
«Туугандар» издеп мени келишкен жок,
Көзүмдөн аккан жашты көрүшкөн жок.
Түшсөм да түбү терең караңгы орго,
Чыккын деп жардамга кол беришкен жок.
Тууган деп эч ким мени санаган жок,
Түмчуктум түпсүз көлдө, караган жок.
Адаштым эрме чөлдө, жолду айткан жок,
Жөө калдым, ат бергенге жараган жок.
Үйүмдүн үстү түштү, жабышкан жок,
Түн кирип, отум өчтү, жагышкан жок.
Чаңкадым, каным катты, дарман кетти,
Тамчы суу таңдайыма тамызган жок.
Аргам жок басып кетер моюн бүрүп,
Туугансып бара калсам, шорум куруп.
Койнума жылан салды, көзүмдү ойду,
Өт куйду жүрөгүмдү жарып туруп.
Чалканга бөлөп урду жылаңачтап,
Боорумду кебеп кылды чокко кактап.
Күйкөгө тоют болуп кетеримде,
Большевик — туйгун жетип калды сактап.

2

Жүзүмдү жарык кылды таң атып күн,
Багымда токсон түрдүү ачылды гүл.

Туш-туштан булбул сайрап, күкүк таңшып,
Жибитти каткан черди, кубулжуп үн.
Кааласам канаты бар күлүк миндим,
Аралап ак булутта сызып жүрдүм.
Укмуштан мен укпаган нечен миңдин,
Үйрөнүп тилин билдим, ыгын билдим.
Башымдан кара булут алыс кетти,
Кийиндим, ойноп-күлдүм, көрдүм көптү.
Алганым алтын калам, оозумда сөз,
Сермесем асманда айга колум жетти.
Желбиреп эшигиме туу орноду.
Айланып түндүгүмө түйгүн конду.
«Атабыз бир энеден төрөлгөн» деп,
Ошондо жандын баары тууган болду.

БИР КОЛХОЗ БАШЧЫГА

Мактанасың, башкарма:
Пландан ашык беш кой деп,
Жарабай калдың басканга
Өзүң күндө үч кой жеп.
Экөөнү саттың аракка,
Бирин сойдун «конокко».
Башканын оюн жаратпа,
Сынаганды тоготпо.
Мен айтайын кулак сал:
Эки жүз түтүн колхоздо
Койдун саны миң араң
Быйылкы төлдү кошкондо.
Коюнча жок бир гана
Илгерки орто чарбанын,
Чынын айтсам, башкарма,
Кайда каттың калганын?
Семизин бөлүп бир жакка,
Арык мал алып коштурдун.
Дос, тууганга, жан-жакка
Бирден берип тоздурдун.
Эгиз тууган жүз койдун
Жарым төлүн каттырдың.
Жеген менен тойбодун,
Анжиян айдап саттырдың.
Өлгөнүңө аш бердин,
Сойгон жылкың кимдики?
«Уят болор дебедин —
Меники, эмес, миңдики».
Ынтыгып араң жүрөсүң,
Кашкулактай семирдин.

Жакшы эмессиң деги өзүң
Ойлонуудан эриндиң.
Эптеп койсо колхозчу,
Эт кайнайт ар күн үйүңдө.
Жеп бүтүрдүң колхозду,
Кордугун тартпа түбүңдө?
Иш ордунда, башкарма,
Мактана бер, жүрө бер.
Сен кышылдап басканда
Көтөрсө болду кара жер.
Жегениңди санаба,
Сынаганды тоготпо.
Арт жагыңды караба,
Жаныңа чындык жолотпо.
Айыбыңды ачканды
Жоготууга тырышкын,
Бары бир күнүң аз калды,
Учуна чыктың ырыстын.
Кой десе болбой чачасың
Колхозчу иштеп тапканды...
Чыны бир күн басасың
Чындык аттуу капканды.

СООДАГЕР МЕНЕН ЖЫЛАН ЖӨНҮНДӨГҮ ЖОМОК

Дыйкандардын карды ток,
Соодагерге нысап жок.
Токтогул
Мурун өткөн заманда,
Жакшы менен жаманга.
Жердин үстү толгондо,
Мээрин төккөн адамга.
Аркыт аттуу жер болгон,
Айланасы кең болгон,
Түркүн жемиш жагынан
Телегейи тең болгон.
Тенти деген соодагер
Жакын ченден койбой жер,
Соода кылган, кыдырган,
Пайда тапкан жазып чер.
Бирди сатып, миңди алды,
Алдай билди көп жанды.
Сөз тарады: «Тентиден
Алданбаган ким калды?»
Ошол Тенти бир күнү
Соода менен жол жүрдү.
Бара жатып токойдон
Көрдү жалын-түтүндү.

Асманга чок чачырап,
Терек күйүп чатырап.
Жакын келген куштарды
Өжөр жалын качырат.
Атылат түтүн жулунат,
Кыпынга кыпын урунат.
Теректин бийик учунан
Чырылдап үн угулат.
Караса Тенти абайлап,
Айласы куруп карайлап,
Кызыл чокту, жалынды
Тургандай кечип жыңайлак.
Ийилет типтик бир жылан
Түшө албай терек учунан.
Кызыл тили жыландын
Соймоңдойт бардык түшунан.
Болсо да чебер качканга,
Уча албайт өйдө асманга.
Өрт дүрүлдөйт астында
Жер жок ийин казганга.
Чырылдайт кимге жалынып?
«Оюнан ажал жаңылып,
Калар бекен жаным, — дейт, -
Өрттөн аман алынып...»
Бир азга Тенти түрдү тек,
Оюна келди мындай кеп:
«Ийининде жыландын
Катылган кенч бар дешет.
Тирүү алып калайын,
Коё берип, карайын.
Сойлобосун кай жакка,
Артынан ээрчип барайын».
Шырмый кесип эң узун,
Учуна аттын торбосун
Илип түрүп, жыланга
Сунуп, анын ачты оозун...
Түшүндү жылан заматта,
Кулады Тенти тарапка,
Ичине түштү торбонун,
Табылды даба жаратка.
Кетти коркуу көңүлдөн,
Кутулду келген өлүмдөн —
Канжарын кайрап, от бүркүп
Түш-тушунан көрүнгөн.
Жеткирип жайга болжогон,
Чыгарып түрүп торбодон,

Айтты Тенти жыланга:
— Менмин сени коргогон...
Мен кетсем эсен калгының,
Ийиниңе баргының,
Кетти шайың, күнөстөн
Азыраак дем алгының!
Бирок, кетүү ордуна,
Чан дей түштү мойнуна...
Узун куйрук Тентинин
Кирди иймеңдеп койнуна...
— Чагам сени, өлтүрөм,
Жанган отуң өчүрөм.
Конушунан өмүрдүн
Кубалап чыгам, көчүрөм...
— Уккун айткан сөзүмдү:
Кашайтпагың көзүмдү,
Калтырба жетим балдарды,
Өлтүрбөгүн өзүмдү.
Болбо, досум, мынча тар,
Болбосун жесир сүйгөн жар.
Жакшылыкка жакшылык
Кылуу керек деген бар.
Жылан кайра күчөдү,
Чага берем өзүңдү:
Көргөзбөстөн үйүңдү,
Кашайтамын көзүңдү.
Айтканың чын: ичим тар,
Ошон үчүн өңүм чаар,
Ошон үчүн чекирмин,
Ошон үчүн тилим заар...
Бастың мени утурлай,
Калдың эми кутулбай:
Жакшылыкка жамандык, —
Байдын салты ушундай...
Жыланды Тенти карады:
— Үч калыска баралы,
Кимдин сөзү чын экен,
Ошолорго салалы.
Бары сени жактаса
Бары сени мактаса
Сенин сөзүң болуп чын,
Менин сөзүм жакпаса.
Анан орол мойнума,
Анан сойлоп койнума,
Чагып өлтүр, өлүгүм
Калсын ушул ойдунда...

Ушул шартка көнүштү,
Калыс издеп жөнөштү.
Көп узабай көрүштү
Оттоп жүргөн өгүздү.
Ошону бет алышты,
Дароо жетип барышты.
Койбой айтып бир баштан,
Калыс кылып алышты.
Өгүз: Айтсам ырасын,
Сурап эмне кыласың?
Бачым чагып өлтүрбөй,
Кимди карап турасың?
Алдоо тилге кирбе сен,
Коё бербе тийбестен.
Жакшылыкка жамандык
Мунун салты илгертен...
Он жылдан көп кеминде
Иштегем мунун жеринде,
Ар жыл сайын кампасын
Толтургамын эгинге.
Көп жыл жашап карыдым,
Көп жумуштан арыдым.
Буурусунду тарталбай,
Кыска болду арымым.
Ошон үчүн бул мени
Семирүүгө койду эми,
Союп туруп сатууга
Касапчыга бергени.
Ушул мунун жомогу,
Ушундай кылган оңобу?
Жакшылыкка жамандык
Мындан башка болобу?
— Баралы башка калыска,
Убада, шартты танышка.
Болбойт,— деп — Тенти жол тартты,
Баскан да жок алыска...
Кара дөбөт карыган
Туура чыкты алдынан.
«Шалпаң кулак, токто!» — деп
Шашкан Тенти салды нан.
Айтты бардык болгонду,
Жыланга шарт койгонду.
Таш менен бирөө ургандай
Ит кыжыры ойгонду:
— Жылан, сен чакпай турбагын,
Бекемирек чырмалгын!
Жакшылыкка жакшылык

Бул кишиге кылбагын.
Кыш ызгаарын тоготпой,
Ууру, бөрү жолотпой,
Он жыл короо кайтардым,
Койдун бирин коротпой.
Калдым быйыл үрүүдөн,
Айрылдым шаңдуу үнүмдөн.
Калбады кайрат ташкан кез
Карышкыр көрсө жүгүргөн.
Кызарды көздөр картайып,
Бүт денемден ал тайып,
Жүгүрбөй эшик астында
Жатчу болдум жампайып.
Балдарга бай салды кеп:
— Жалкоону мен көрөм жек,
Жок кылгыла өлтүрүп,
Жатпасын бекер, ичип, жеп.
Кызматында жүргөмүн,
Короо коруп үргөнүм,
Көрүнбөптүр көзүнө
Изинчелик бүргөнүн.
Ушул мунун жомогу,
Ушундай кылган оңобу?
Жакшылыкка жамандык
Мындан башка болобу?
Макул болду барышка
Эми үчүнчү калыска.
Ал дагы ушул сөздү айтса,
Жылан даяр чагышка.
Тенти көптү эстеди:
«Ушулбу дөөлөт кеткени?
Жактачу калыс болбосо,
Чын ажалым жеткени...
Жеткирчү болсо жеңүүгө
Бербей мени өлүмгө,
Жакшылыгын андайдын
Унутпас элем өмүрдө...»
Шилтеди кадам турбастан,
Кыйнады кайгы тынбастан,
Кысты мойнун сүр жылан,
Башка жакка жылбастан.
Ошол кезде капталдан
Көрүндү теке тартайган,
Как арчадай кырдагы
Кош мүйүзү аркайган.
Барды Тенти жакындап,
Бүткөн бою калчылдап.

Озунуп жылан болгонду,
Мурун айтып таштады.
«Чак!» деп айтып жиберип,
Кайра сөздү имерип:
— Токто, — деди карт теке,
Ачыгыраак билелик.
Көрбөй туруп айтпаган,
Айткандан кайра кайтпаган,
Бир адатым бар менин,
Аны бекем жаттагам.
Айтпай, иштеп көргөзгүн,
Албайм тилин өктөмдүн.
Көргөз, кантип кирдин сен,
Калыс болсун көктөн күн!
Куйругун тартып коюндан,
Жылып түштү моюндан,
Мүйүзүнө текенин,
Чыкты сойлоп сур жылан.
Тентиге теке толгонду:
— Кана тоскун торбонду!
Кантип түшкөн ичине,
Көргөз бардык болгонду.
Торбонун оозу ачылды,
Жылан аны качырды, —
Ийиктен бетер ийрилип
Ичине кирип жашынды.
— Бардык ишин оңунда,
Душман турат колунда.
Жок кылуунун милдетин
Өзүң билип орунда.
Деди теке ашыгып,
Бирок, кетпей шашылып,
Турду карап, чыкыйын
Буту менен кашынып.
Иштеди Тенти билгендей,
Тиктеди көзү ирмелбей.
Карматпай жүргөн душманы
Колуна бүгүн тийгендей.
Торбонун оозун тез жапкан,
Ит башындай таш тапкан,
Кырманга түшкөн таруудай
Турчу белем жанчпастан.
Иштеп бүгүн жумушун,
Тоо текенин турушун.
Көрүп Тенти күрсүндү:
«Мылтыксыз киши күрсүн».

Тура калып качырды,
Мүйүзүнө асылды,—
Жакшылык кылган эмеге
Жамандык ойлоп катылды.
Ыргыта сүзүп карт теке,
Чыга берип бир четке,
Кайрылып катуу сөз айтты:
— Кармалдың эле желдетке.
Куткарып алдым ажалдан,
Кулкуну жаман тажаалдан.
Сууруп салдым жоо огун,
Жүрөгүңө кадалган.
Унуттуң баарын заматта,
Берилдин ач көз адатка.
Жакшылыктын кушу элем,
Чапкың келди канатка.
Көө сүртүлгөн бетине,
Көөдөй кара Тентиге
Жакшылык кылуу же кылбоо
Эсте болсун эмкиде...
Сөзгө келди соодагер:
— Сүйлөй бер, текем сүйлөй бер!
Жакшылыгың билеби
Улуп, жүлүп көнгөн эр!
Менин атым соодагер,
Алдым, жуттум, айлакер.
Жыргатамын жанымды
Маңдайымдан чыкпай тер.
Атын билбейм атамдын,
Акча берсең сатамын.
Жамандыкка басамын,
Жакшылыктан качамын.
Бардык мүлкүм жайнаган,
Бардык малым айдаган,
Жамандык менен жыйналган
Алуу, сатуу пайдадан...
«Пайда чык!» деп турамын,
Аты пайда ылаңмын,—
Пайда чыкса өлүмдөн,
Жандан баарын кырамын.
Жакшылык кылса тууганым,
Мен жамандык кыламын,—
Айырмасы жок болот
Соодагер менен жыландын.

ЖАШ КИШИ

1

Таалайлуу биздин жаштар, кайгысы ;
Билбестен өнөр, билим калгысы жок.
Канча жыл окуса да эрк өзүндө,
Окубай, наадан атак алгысы жок.
Оюнда бардыгы бар жаш кишинин,
Болочок заманага баш кишинин:
Аралап Ала-Тоону жүрсө инженер,
Алтындын кенин казып күлсө инженер.
Элине кызмат иштеп арбай-талбай,
Жеринде жыргап өмүр сүрсө инженер.
Кыңк этпей чоң асман тоо башын ийсе,
Жер бети электордун нурун кийсе.
Ар түркүн китеп жазса профессор,
Илимден чырак жакса профессор.
Дарс берип эң жогорку окуу жайда,
Өзүндөй киши тапса профессор...
Кай бири андан өйдө болгусу бар,
Жылдызга жерден шаты койгусу бар.
Жаш киши ойлогондун баарын кылат,
Не керек куру-бекер баарын сурап.
Абаны жиреп кээси учуп жүрөт,
Тетигин болот куштун өзү бурап.
Жылдыздар жымыңдашат күлүң-күлүң
Дегендей: «жер өзгөрдү бүгүн түрүң».
Бул айткан биздин жыргап жердегилер,
Жыргалды куруп жаткан элдегилер.
Ыр менен мындан ары сүрөттөлөр,
Ар качан армансыз го мендегилер.
Бактылуу биздин жаштар өз жеринде,
Ал үчүн алкыш айтат Ленинге!

2

Иш издеп шаардан шаарга кетип жүргөн,
Жөө басып узак жерге жетип жүргөн,
Эч жайдан эч бир жумуш таба албастан,
Өлсөк деп кара жандан кечип жүргөн.
Жаштар бар далай-далай ындыны өчкөн,
Жете албай максатына, калган көчтөн.
Кай бири ууру кылып тутулушкан,
Камалган, эрксизден бузулушкан.
«Атышса аркабыздан мейли» дешип,
Нан көрсө колдон чыга жутунушкан.
Ачкалык арын алса кайран жаштын,
Көргөнүн жула качпай кайдан жатсын...
Өтүшсө өөдө-төмөн колдо барлар,
Жалдырап жолун торойт жапжаш балдар.

Самсаалап кийим жыртык, өңдөрү азган,
Нан сурайт, андан башка кандай ал бар,
Тойсо дейт курган курсак ушул бүгүн,
Ойдо жок, окуу түгүл, эртеңки күн.
«Нан керек, кийим керек, үй да керек,
Бирок да аны кай март бекер берет?
Эң мурун бийлик керек түшүнгүлө,
Курал ал, күрөшкө чык, колдон келет!» —
Деп айткан азаматтар көрүп жатат,
Далайы камактарда өлүп жатат.
«Эх! дешсе ак жүрөктөр каны кайнап,
Желдети фашисттердин кылыч кайрап,
Жөнөтөт туткундардын лагерине,
Иштетет, ары-бери кыйнайт айдап.
Бул айткан бөлөк өлкө — биздин четте,
Бул үчүн он мин наалат Гитлер итке.

3

Дүйнөдө эмгекчил жаш тилеги бир,
Душманга каршы сунган билеги бир.
Москвада кызыл тууну желбиреткен
«К. И. М.» аттуу ширетилген тиреги бир.
Согушка, кан төгүшкө каршы чыгып,
Жеңебиз касташканды чалып жыгып.
Ал үчүн СССРди корго, жаштар!
Сезишсин, калтырашсын нээти кастар.
Биригип кыйкыргыла «ротфронт!»
Түшүнгөн жаштар байдын ишин таштар.
Күн жетти, кап курсакка өлүм керек,
Болочок, жаштардыкы, өмүр керек.

КЫЗЫЛ АТЧАН ЖОЛДОШКО

Кыргыз мына эл катары,
Кылыччан, атчан жаштары!
Даңканынан зыркырайт
Жолдун майда таштары.
Сен атчан кол баатырысың,
Жоого кылыч кайраган.
Мен бул элдин акынымын
Жеңиш ырын сайраган.
Экөөбүздө жүрөк бирөө
Жек көрүүчү душманды,
Экөөбүздө билек бирөө
Согуучу ыркты бузганды.
Кылычыңды шилтесең сен,
Мен ыр менен ок атам!
Биздейлердин бирдигинен
Биздин жерге аткан таң,

Бул бирликке каршы турган
Басмачылар кырылган.
Шаңдуу кызыл биздин туудан
Башка туулар жыгылган!
Кубан, жолдош кызыл атчан,
Жеңип турган кезегиң!
Касташканды куткарбастан
Эңип турган кезегиң.
Бирок, атчан сен ар качан,
Тулпар мойнун бура бил!
Жоголгон жок ач көз душман,
Дайым даяр тура бил!

ЭР ЖИГИТ

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде»,
Эр жигит, өткөн күндөр барбы эсинде?
Кор болуп алтын башың арсыз байга,
Каржалып жүргөн элең эшигинде.
Ал күндөр жашырынды, ашып белди,
Айлыңа жаңы жыргал заман келди.
Чекеңе жылдыз тагып бүгүн өзүң,
Чектесиң, милдет: жоодон коргоо элди?
Билесиң максатыңдын кайсы экенин,
Мээлеп ат бизге каршы былк эткенин.
Төрөгөн ошон үчүн энең сени,
Актар кез келди мына эне сүтүн.
Эр жеттиң, эл четине учуп жеттиң,
Сакчысы болгон кезиң биздин чектин:
Сен өзүң саадактагы октун бири,
Бир кышы бийик, шаңдуу биздин чептин.
Мынаке эне тууган чын эр жигит,
Байландың алмаз кылыч, тулпар минип,
Душмандын жолун тосуп, жоокер болуп,
Жүрөсүң өз милдетиң өзүң билип.
«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде?»
Эрдикти майдан сынайт өз кезинде.
Эрдикпи ошол дагы айылды аңдып,
Эл бузса, мал уурдаса же кечинде?
Кээ бирөө жалган айтат жүзүн сатып,
Кылтылдайт ары-бери иштен качып,
Кишини алдаганды өнөр көрөт...
Дос көрбө андайларды, салба кашык.
Баары бир андайларга жүрсө кайда,
Бир күнү кырда болот, бир күн сайда.
Досу ким, душманы ким, билсин кайдан,
Мекенди сатат ыгы келген жайда.

Жек көргүн андайларды, алар жаман!
Кызгангын элди, жерди андайлардан,
Ишти сүй, иштерманды кошо сүйгүн,
Ишинден үзүр көрсөң болбойт арман.
Баатыр бол октон, оттон кайра тартпас,
Кыйратпай бет алганды кайра кайтпас.
Этиңди мыкачы жоо тилген кезде,
Чыдамкай баатырдан бол сырын айтпас.
Туубаган өлбөс үчүн биздин эне,
Баары бир, андан кийин өлбөйм дебе.
Ар керек, абийир керек эл алдында,
Өзүңдү анык баатыр эрге теңе!

МЫЛТЫКЧАН

Ынтымак болсо калкыңда,
Душманыңдан тартынба.
Токтогул

Чилденин айсыз аяз түндөрүндөй
Түнөрүп, булут каптап күн көрүнбөй.
Ар бири бир үзүктөй кар лапылдайт,
Антсе да Карел Мойнок өз жериндей,
Жададым, арыдымды сөз кылбастан,
Мылтыкчан койгон жерде турду эринбей...
Айлана калың күрткү болуп кашат,
Кайың тал, карыптардай жалдырашат.
Кар баскан, муз ширеген бутактары
Майышып жерди көздөй салбырашат.
Эрбеңдеп бирөө келет кар жамынып,
Жыгылат, мүдүрүлөт, кайда шашат?
Мылтыкчан көрүп аны күлүп койдү:
— Коркокту үйдөн чыкпай кайгы басат...
Офицер буйругандыр катуу жумуш,
Болбосо бул шордууга эмне азап?
Өз боюн далдага алып карап турду,
Келгенде жакын кирип буйрук кылды:
— Сен кимсиң? Токто ошондой, колду көтөр!
Бирок ал бир сөз айтпай артка жылды.
«Тарс!» этип, ошол замат кетти кулап,
Мылтыктан чыккан үнгө кулак тунду.
Үн чыкты туш тараптан: «карма, карма!»
Батышып белдеринен калың карга,
Жабылды бир топ солдат тегеректеп,
Эр жигит мындай кезде табар арга:
Мылтыкчан каршылашты өзү жалгыз,
Токтоосуз мылтык сунду душмандарга.
Ойлodu: «үлүү элдин аскеримин,
Мен кантип туткун болом ушуларга?»

Келгенин баатырсынып ыргыта атты,
Далайын кан жөткүрттү, кан жыттантты.
Далайы кайра тартып качып жатты
Дүмүрдөй кара темир учуп келип,
Жарылды, быркыратты үйдөй ташты.
Темирдин бир топ майда сыныктары,
Тийиптир, кол-бутунан көп кан акты.
Асманга жер кыртышы сапырылып,
Баатырга көргөзбөдү эки жакты.
Алсырап бир аз эстен тана түшүп,
Кайрадан өз мылтыгын сыйпап тапты.
Анын да күндагы жок, болгон майда,
Сыйпалайт гранаттар калган кайда?
Эстеди, тапты барын, жаткан экен
Чыгарып, мурун камдап койгон жарда.
Шашылып бирин колго ала койду:
Чубатты көз алдынан сан-миң ойду:
«Жарамын мунун бирин өзүм үчүн,
Кара жер аккан канга качан тойду?
Жымжырттык жарым секунд созулбастан
Жыгылды кимдир бирөө таштап бойду.
Караса өз жолдошу баатыр Нуркул...
Чаташкан туман ойдун барын жойду.
— Барсыңбы, күрбүм Сергей, аман-эсен?
Жүрсөм да жалын чачып көңүлдө сен.
Кетирбей жоо чалгынын талкаладык,
Көрөбүз мындайларды дагы нечен.
Коркпогун, жараң жеңил, доктор жакын,
Ичер суу, көрөр күнүң белең экен!
— Кайгырбайм, көңүл ачык, үккүн, досум,
Бизге шат, жоолошконго күйүт болсун! —
Тезирээк госпиталга жеткиргиле,
Айыксын жараларым, күчүм толсун.
Айыksam, кайра келем, салгылашам,
Биз өнүп, жоо багынын гүлү солсун!
Баратып машинада, карап койду
Өзү аткан, карда сойлоп жаткан жоосун.
Бүзбайбы Сергей, Нуркул бирге кирсе,
Душмандын асман тиреп турган тоосун...

ТҮНКҮ САПАР

Түн жылдызы жыбырап,
Түндүн жели ылбырап,
Болор-болбос үн чыгат.
Булак суусу шылдырап.
Ай нуру күңүрт төгүлөт,
Артыкча жакшы көрүнөт.

Кандай жымжырт сапар түн,
Карачы токтоп он мүнөт!
Каршылык жоктой эч кимден,
Кармабайт эч ким тизгинден.
Адам жоктой бир дагы
Аңдып түшкөн изинден...
Жолду тоскон жок бир жан
Же коён качпайт сеңирден.
Баратабыз топ жигит
Ат үстүндө теминген.
Ийинде мылтык карандап,
Кылычтар жанда салаңдап,
Эки жакка көз салып
Кээ бирөөлөр алаңдап.
Бараттык чубап жол менен
Андан мурун көрбөгөн,
Өбүшкөндөй тоо менен
Турат асман көгөргөн.
«Тянь-Шань бүгүн көк мелжип,
Турганбы көккө жетсем деп? —
Айды жандайт чокусу
Андан да озуп кетсем» деп.
Бийик түрүү — бул тилек,
Турса дейбиз көк тиреп!
Большевиктин уругу
Өсүүдөбүз дүркүрөп!
Замана жаңы, жер жаңы,
Салкын соккон жел жаңы.
Эгеси болуп жер-суунун
Эркиндик алган эл жаңы!
Ушул ойдо баратсам,
Ит үрдү кокус сай жактан.
Дүр дей түштү негедир
Түлкү боюм жаракчан...
Капитан Иван токтоду,
Ал дагы сезген окшоду...
Кимдир бирөө шашылып
Мылтыгын алып октоду.
— Ушул айыл соо эмес,
Караң-кураң тиги элес.
Аттар окшойт жайылган?
Камынгыла барың тез!
Иван сөзүн бүткөн жок,
Ышкырды күйүп учкан ок.
Шашып атат мындайда
Же тартипсиз, же коркок.

Айыл жактан ок чыкты.
Бузуп түнкү жымжыртты.
Үркүтүп койду короодон,
Кулун-тайын чыңыртты.
Зоо жаңырды тарсылдап
Таш кулады карсылдап.
Бардык иттер улушту,
Мурун үргөн арсылдап.
Ок чыгарбай биз тарап,
Качырып кирдик талкалап.
Биз шилтеген кылычтан
Киши эмес түн жалтанат.
Басмачылар качышты,
Качалбай көбү шашышты.
Кээси таштап мылтыгын,
Кол көтөрүп жатышты.
Топтодук баарын бир жерге:
Жыйырма төрт шерменде —
Эл талаган кан ичкен,
Кыжырың кайнайт көргөндө.
Жайылып төштө ат калган, —
Мине алышпай жөө качкан,
Эссиз жаткан мылтык көп, —
Карайлашкан албастан.
«Айтпагыла башканы,
Жатабыз камап асканы.
Ачкасынан өлүшөр
Сазайы болуп качканы...»
«Жок, өлтүрбөй кармайбыз,
Күрөшкөндөн талбайбыз.
Эрдик, кайрат — бардыгын
Эл ишине арнайбыз».
Кеңеше түштүк чогулуп,
Ат койчудай обдулуп.
Даяр боло калганда
Иван айтты: «Буйрук ук!»
Чогулуш кылчу биз бекен,
Бош өткөн мүнөт жылга тең.
Тизилгиле катарга!
Бол, шашпайсың мынча сен!»
Иттер үрүп арсылдай,
Ызы-чуулар басылбай,
Корккон аял, жаш бала,
Өңдөр өчүп жазылбай.
Кайрат качкан карыдан,
Үзгөндөй үмүт жанынан.

Айтарга сөз табалбай,
Кучактайт атты жалынан.
Айтышары жалгыз сөз:
«Буларга дос биз эмес»
Ошону да айта албай
Дудук болуп турган кез.
— Коркпогула, жан калды,
Кутурган иттер кармалды.
Айлыңардан кетирдик,
Аңдып келген ажалды.
Кеттик жөнөп айылдан,
Караңгы түн жамынган
Алдыбызда басмачы
Ат үстүндө таңылган.
Ат үстүндө жайланып,
Артка колү байланып,
Адам сындуу айбандар
Баратышат айдалып.
Жоо кармаган биз үчүн
Жол бошотуп жайкы түн,
Суунун шарын кубаттап
Сүрдүү чыкты биздин үн:
«Биздин күч биздин билекте,
Кайрат бар оттуу жүрөктө,
Биздин кайрат, биздин күч,
Бир пикир, бир тилекте!»

АСМАН БИЗДИКИ

1

Аэроплан асмандап
Айланып учуп жаткан чак.
Абаны жиреп жол жасап,
Адамдар өнөр тапкан чак.
Адамдар көптү угушту,
Бүт өзүнө каратып,
Карчыгадай учушту
Канатын колдон жаратып.
Биздин заман ушундай
Өнөрү ташып өрчүгөн —
Ынтымак-ырк бузулбай,
Энчи алдык өнөр кенчинен.
Кичинекей жаш бөбөк
Ойлогону укмуштуу,
Аэроплан жасайм деп
Ойногону укмуштуу!
Он эки жашар бир бала,
Модель жасап учурду.

Кана берчи, садага,
Көрөйүнчү кушунду!
Жука, камыш, тилген тал
Учту көккө жарашып.
Таңыркашты кемпир-чал,
Жыртайыша карашып.

2

Бала элек жүргөн кезинде
Жашынмак ойноп бекинип,
Бербей мөрөй эч кимге
Парашют менен секирдик!
Гүлдөй назик кыздар да
Секиришти асмандан,
Кыйын эмес аларга
Жол менен жөө баскандан.
Ак шумкар менен жарышат
Келиндер канат байланып.
Көркүнө чыкты шаар, кыштак,
Болот куш үстүн айланып!
Учкучтар ишке жарады
Атагы көпкө угулуп.
Бүткүл дүйнө карады
Атайы бизге бурулуп.
Көп учкуч чыкты жаштардан
Асманда шуңгуп ойногон.
Бүтүп жумуш башталган,
Орундайт максат ойлогон
Бийик учуп көбүнөн,
Баатыр болду Бабушкин.
Эмгек менен көрүнгөн,
Ыгын билип ар иштин.
Дүңгүрөтүп жер жүзүн
Түндүк музга учкан ал,
Дүйнөлүк зор мөрөйдүн
Биринчисин уткан ал.
Куткарган ал туткундан
Музда калган эрлерди,
Учуп бийик тынбастан
Көргөн токой-черлерди.
Тыным албай же конбой
Учту чексиз алыска.
Бизди байкап, ойлонбой,
Ким бар чыкчу жарышка?

3

Япон, немец байлары
Биздин жерге көз артып,

Ойлойт бузук айланы
Бомбовозун жасатып.
Бирок, билип коюшсун:
Бизде да бар бомбовоз,
Кокус сунса тумшугун
Канжалатпай соо койбос.
Эркиндик, бирдик бар кезде
Биздин кол күчтүү жеңилбес,
Биздин жерден эч кимге
Алакандай берилбес.
Уч, боз улан, асманга,
Сен күзөтчү асманда!
Кароол карап, сак тургун,
Тыюу сал чеки басканга!

ИШЕНИМ

Жол тартып бара жатып Музтөр ашып,
Аксал аңчы менен учурашып,
Атырдай жыттуу салкын желге сергип,
Бир азга бирге бастым, сыр сурашып.
— Карыя, бул Ала-Тоо мынча бийик,
Чокусу булут челет көккө тийип?
Билбеймин, аскасына эркин кийик
Из салып койсо дагы тарых чийип.
— Тоодон зор арстан Манас өзү баштап
Жоодо өлгөн чоролордун сөөгү жатат.
Себеби ошол үчүн, көтөрүлүп,
Дүйнөгө баатырлардын даңкын айтат.
Манасты жомок кылып турат жашап,
Асмандан күн жымыйып нурун чачат.
Үңкүрдү арстан жаткан көрөт дагы.
Келген жоо батына албай кайра качат..
Билбеймин, ишенүүгө болоор бекен?
Айтылган, чын болсо да, эчак өткөн.
Карт аңчы айтып турган жери жоктур,
Манастын чоң казатын көргөндүктөн.
Эр эмес казаттардан калбай өлбөй,
Жомоктоп айтат анын четин көрбөй.
Антсе да Аккуланы элестетем,
Тургансыйт оттоп жакын эшик-төрдөй.
Келгенсыйт Чоро жакын айбалтачан,
Баатырдай алышканын жеңип кайткан!
Ишенбейм Манас аттуу болгонуна,
Ишенем: эл кур эмес атак-даңктан.
Манас — бул атак-даңкы биздин элдин.
Баяны байыркы көп жеңиштердин.

Көбү чын, көбү жалган болсо дагы,
Көргөнсүйм барчындардын тебишкенин.
Ишенбейм жомокчунун айтканына,
Ишенбейм Бейжан барып кайтканына.
Ишенбейм: ушул тоолор ак кар баскан
Көп эрдин сөөгүн катып жатканына.
Чоктойчон карт сөзүнө кулак салам.
Ишенбей, ишенгендей ойлоп калам...
Заманам баатырларды жатат төрөп,
Манасты көрбөгөнгө кылбайм арман.
Чыгамын ата журттун кырларына,
Кызыгам элдин сүйгөн ырларына.
Ишенем ушул жерден, ушул элден,
Манастан артык эрлер чыгарына!

СУУ БОЮНДА

Түптүнүк чоң кашка суу агып жатты
Ыр кылып өткөн-кеткен кайгы-шатты.
Сулуу кыз сууну көздөй келе жатып
Ыр укту, шаркыраган күүгө батты.
Барды да сууга салды аппак колун,
Муздак суу жайдын күнү кандай сонун!
Сергитип бүткөн боюн түнүк, салкын,
Токтолбой өтүп жатты билип жолун.
Сууда да сүйүү бардай элес келет,
«Сүйгөндү сүйө бил» деп кеңеш берет.
Суу менен чачын сылап, өйдө турду,
Сулуунун сулуулугун болбос ченеп!
Бир туруп кыялданам өз алдымча
Ак бетин толуп турган айга теңеп.
Аңгыча аркы беттен бирөө ырдап
Бет алып келе берди кырды кырдап.
Кубанган кыз карады ошол жакты
Курдашы келаткандай бүгүн чындап,
Көрүнгөн айтып бүткүс көркөмдүктү
Сүрөтчү келтире албас боёп, сырдап!
Заматта тоодон түшүп, суудан өтүп,
Бир жигит кыз жанына келди жетип.
Жүгүрдү алдын тосуп, колун сунуп.
Күткөнү туралбастан сабыр этип,
Чырмалды чырмооктой бозоюна,
Ашыктык ширелишти улам бекип,
Айтпастан айткансыйт кыз мындай бир кеп:
«Секетим, сагындырбай келдиңби?» — деп, —
Ишенем: берген антка сен турасың,
Себеп жок саргайгыдай мен кайгы жеп.

Сайдагы чоң кашка суу болсун күбө,
Төшүңө бегирек кыс, дагы бир өп!»
Билгендей анын оюн жигит өптү,
Не кылсын чубалжытып сүйлөп көптү,
Бир гана суроо берди жалжалына:
— Сүйгөнүң менден башка дагы көппү?
— Бул кандай сынаганың? — деди сулуу,
Ызага чыдай албай жашын төктү...
— Эмесе, — деди жигит, угуп тургун,
Ыйлабай айтканыма көңүл бургун:
Сүймүн сенден артык бир сулууну,
Бир кара, жалган айтсам, — жек көр, ургун!
Мына бул көзгө сүйкүм ата конуш
Нечен жыл кучагында жарык нүрдүн!
Төрөлдүм, өсүп-өндүм ушул жерде,
Кой айдап ырдагамын ашуу-белде.
Сенден да артык сүйгөн гүлүм ушул,
Кечиргин айып болсо эми менде.
Мен бүгүн чек коргоого кетип барам,
Калууда жүрөгүмдүн теңи сенде.
— Кат жазып турасыңбы, айтчы, жаным?
Унутпа! Ушул жалгыз сураганым!
— Ананчы, — деди жигит, өптү кызды,
Дегендей «бул баш сөзү убаданын».
Кыз көзү жанган оттой балбылдады,
Көргөзүп жүрөгүнүн кубанганын.
Суу бою күбөлүккө түрдү бекем,
Салкын жел экөөнү тең сүйдү беттен.
Угулду алда кайдан суунун шары
Сүйүүнүн салтанаттуу күүсүн черткен
Куттуктап үнгө салат кошулууну,
Баш баккан айрылууну кенебестен.

КАЧАН ТИЕТ КЕРЕГИМ

Араладым адырдагы бадалды,
Жүрөгүмө куу тикенек кадалды.
Жылан чакты, заарын чачты, уулантты,
Табалбадым айыктырчу адамды.
Кыйналгандан өлүм тилеп өзүмө,
Бир заматта миңге бөлдүм санаамды.
Ошондо сен келдиң жетип күлүңдөп,
Айттың: «жигит, көрө турган күнүң көп».
Колуң менен алып салдың тикенди,
Назик жүрөк калган экен ириңдеп.
Даба таптың жылан чаккан этиме,
Мүрөк суусун бердиң ич деп, кириң деп.
Эсимде жок, эмне түштү оюма?

Бардым басып кирген суунун боюна:
Өйүзүнө айыл келип конуптур,
Эсеп жетпейт жылкысына, коюна.
Кыз, келини кол булгашат, өтө албайм,
Баргым келет, таң-тамаша тоюна.
Ошондо сен аба жарып каркырап,
Учуп келдиң канаттарың жалтырап.
«Кайык жаса, өтөсүң» деп үйрөтүп,
Бет алдымда түрдүң күндөй жаркырап.
Өзүм жасап, өзүм айдап кайыкты,
Өйүзгө өттүм, калды чоң суу шаркырап.
Ошол күндөн ушул күнгө келемин, .
Көрө элекмин бир жыргалдан бөлөгүн.
Мени сүйгөн, бактымды ачкан өзүңсүң
Сура менден! Бер дегениң беремин!
Айтчы мени алып калган ажалдан!
Айтчы сага качан тиет керегим?!

МЕКЕН

Учу-кыйры кең мекен,
Алдейлеген энем сен.
Бүт дүйнөнү кыдырсам,
Табалбаймын сага тең.
Демиң мага жалындай,
Ташың кымбат жанымдай.
Тунук кашка сууларың,
Жүрүп турган канымдай..
Булагыңдан суу ичем,
Гүлзариңдан гүл үзөм.
Балдан таттуу сезилет,
Бак алмаңды мен жесем.
Жаркырап тийген күнүңдү,
Багыңдагы гүлүңдү,
Гүлүң турсун бир гана
Бутактагы бүрүңдү. —
Көңүлүмдө жаттаймын,
Жүрөгүмдө сактаймын.
Алтын, күмүш, кавхарга
Алмашпаймын, сатпаймын.
Жатка ыраа көрбөймүн,
Көз артканга бербеймин.
Зордукчуга тарттырбай,
Жергем сени жердеймин.

КҮН ТУТУЛБАЙТ, АЙ БАТПАЙТ

Сел жүргүзүп, аккан кандан, көз жаштан
Согуш менен душман келди батыштан.

Тартынбады: талагандан кыштакты,
Тынч жатышкан кемпир-чалды атыштан.
Тамак издеп мүрзөнү ачкан көркоолор,
Тартынбады: уу газдарды чачыштан.
Тепсеймин дейт ачылган таза гүлүмдү,
Кесемин дейт таңшыган булбул тилимди.
Башка чапса кыңк этпеген кул кылып,
Басамын дейт шаңдуу добуш үнүмдү.
Бузамын дейт алтын сарай үйүмдү,
Батырам дейт тийип турган күнүмдү.
Өчүрөм дейт жылдызымды асмандан,
Качырам дейт туйгунумду аскамдан.
Тантыбасын коркок жигит мен эмес,
Кол көтөрүп туруп берчү шашкандан.
Кармашкандын канын чачар күчүм бар,
Айбатымды артык сезем арстандан!
Менде билек — советтик эл бир тууган,
Менде жүрөк — өзүм сүйгөн Москвам!
Бери жылса мээсин чачам, башка урам,
Фашизмди жер алдына жаткырам.
Эркин күлөм, тоо жаңыртып каткырам.
Гүлүм турат мурункудай ачылып,
Күнүм турат күмүш нуру чачылып.
Менин күнүм — Ленин туусу буралган,
Барган сайын чачат нурун ашырып,
Мен ишенем күн тутулбайт, ай батпайт,
Келген жоону кетиремин качырып.

МОСКВАГА

Сени таштап кантип тирүү жүрөлү,
Улуу элдин согуп турган жүрөгү,
Сага каршы канга тойбос бир желдет
Түрү суук чоң бычагын бүлөдү.
Ушул эле бычак менен ал канкор
Далай-далай жүрөктөрдү жиреди.
Европаны канга боёп, тойбостон,
Көзү кайкып: «дагы кан!» деп тиледи.
Мейли кан деп тилесин ал, көрөбүз,
Өз канынан дайра агызып беребиз.
Аздык кылса агып жаткан кызыл кан,
Аябайбыз дагы канын төгөбүз.
Өкүмсүнүп жалаңдатты бычагын,
Кантип анын кордугуна көнөбүз?!.
Сени коргоп өйдө түрдү баатыр эл,
Салмагынан солкулдатып кара жер,
Дарбазаңдын ар жагында кан кечип
Душман менен салгылашып жатат шер.

Мен бул жакта кантип карап турамын,
Келе бери, келе мага жарак бер!
Кандуу колдон кагып таштап бычагын,
Канатым бар, кайгып бийик учамын,
Түшүрө албайт туйгунуңду туткунга,
Тартып торун, жайса дагы кучагын.
Байгесине баш сайышкан талашта
Барын жеңем, ким ойносо утамын.
Чынарымсың, өскүн дагы көкөлөп
Кайра чыгат сенин сынган бутагың!..

* * *

Айдалымда алда кайдан жаркырайт,
Астым мылтык артык кылып көркөмүн,
Айбатынан алыстан жоо калтырайт,
Аскери мен атагы зор өлкөнүн!

КЫЛЫЧ

Жалтылдаган кылычым,
Сенсиң менин ырысым.
Сен бар кезде баары чын
Фашисттерди кырышым.
Оңго шилтеп чабамын,
Солго шилтеп чабамын.
Башын кесип Гитлердин,
Күң жилигин чагамын.
Сен бар кезде колумда:
Бардык ишим оңунда.
Кагылышсам кан дайра
Калсын агып жолумда!
Ак жолборстун сүрү бар,
Ажыдаардын түрү бар.
Кылычым, сен турганда;
Элдин көрөр күнү бар!..

ТУЛПАР

Баскын, тулпар, бас атым,
Сенсиң менин канатым!
Сенсиң — күчүм-кубатым,
Көзгө илешпей жүр бачым.
Күндө үч убак карадым,
Жал, куйругуң тарадым,
Таза багып семирттим,
Алыс сапар барамын.
Жортуулга минемин,
Чабуул коюп киремин.
Кас душманды кырамын,
Канын кечип, кечкин жирегин.

Кыйын күндө сен досум,
Кайда жүрсөм жолдошум.
Кан жыттанган майданда,
Чарчап калуу болбосун.
Баскын тулпар, бас атым!
Сенсиң менин канатым,
Сенсиң — күчүм кубатым,
Көзгө илешпей жүр бачым!

БЕТТЕШИП БИР ТУРУШ БАР

Кермеде күлүк байланган,
Кериге кийик байыр алган,
Бийик аска көк тиреп
Бүркүтү шаңшып айланган —
Ала-Тоо, алай жерим бар!
Арстан Манас тукуму,
Ак болоттун тукулу,
Кайрап койсо кайрадан
Курчуп турган утуру
Баатыр кыргыз элим бар!
От күйгөн өткүр көзүндө,
Чагылган бар сөзүңдө,
Дүңгүрөткөн дүйнөнү
Зор кубат бар өзүңдө —
Баатырым бар, шерим бар!
Келген жоо качан күтүлган,
Колго түшкөн, тутулган,
Башынан баатыр орус эл —
Мени менен бир тууган,
Бир тууган, сенин демиң бар!
Асынганым беш атар
Айдалымда жаркырап,
Алдымда тулпар атым бар
Ак көбүк чачып шалкылдар...
Эмнеден кемим бар?
Туягы бүтүн тулпармын,
Канаты бүтүн шумкармын,
Ажыдаар келсе айбыкпай
Алышууга куштармын —
Колумда болот кылыч бар!
Коркпой алга барамын,
Жоого кыргын саламын,
Кызыл кыргын майданга
Кирбей кантип каламын,
Кара тоодой жоо менен
Бир беттешип туруш бар!

ТҮШ

Биринде ай, жылдыздуу салкын түндүн
Аралап гүлдүү бакта басып жүрдүм,
Кезигип бүрүлүшта бир каракчы
Токтотту бычак сууруп, жала жапты:
«Багымды аралайсың кимсиң өзүң?
Тепседик гүлдөрүмдү, жокпу көзүң?»
Чыр чыкты, жакалаштык, тепкилештик,
Күн-түнү жыгыша албай көп күрөштүк.
Жулунду түбү менен толгон дарак,
Тепселди жашыл чөптөр, болбой санап..
Казылды жердин бети, чаң ызгыды,
Мыжыгып бүткөн боюм карыштырды.
Каарыма келе түштүм намыс кылып,
Бир булкуп бастым жерге чалып туруп,
Тоо көчүп жер жарылып дүңгүрөдү,
Жаңырык алда кайда күңгүрөдү...
Күн тийди! Карай калсам: бир баатыр дос,
Жанымда турган экен болуп жолдош:
Таңыркап ойлоп калдым: «бул кандай иш?»
Күн чыккан, төшөктөмүн, көрүпмүн түш!
Бирок бул түш гана эмес турган чындык,
Ук дүйнө, Париж, Лондон — бардык эл ук:
Жыгамын каракчыны чалып туруп,
Жок кылам тишин чагып, мойнун жулуп!

КЕЗ УШУЛ

Күн бүркөлдү, кара булут каптады,
Гүл бакчаны душман кирип таптады.
Көздөн аккан кандуу жашты карабай,
Далайлардын боорун отко кактады.
Бузмак болот туйгун конгон аскамды,
Төбөңдү тос, көмкөрөм, — дейт, — асманды.
Кар боройлоп кыш да келди ышкырып,
Суу да тоңду, көк жылгаяк муз туруп.
Кайда барып башын катсын карт бүркүт,
Сактабастан чоң уясын буздуруп!
Жок, бул болбойт, кан дайрадай акса да,
Устукандап сөөгүмдү отко жакса да!
Чечиндирип, чалкан менен сабатса,
Тикен ширеп, жүрөгүмдү канатса.
Мейли душман, жалгыздатса, кордосо,
Канга тойгон иттерине талатса...
Токтобоймун, багынбаймын, күрөшөм,
Жакалашам, кечип канды, тирешем!
Ким күрөшөт, белден ашып чалышпай?
Ким байге алат, тердегиче жарышпай?

Ким түгөтмөк кыйып калың токойду,
Ким токтотмок чоң Волганы агызбай?
Токой менмин — кайра күчөп өсөмүн,
Волга менмин — деңизге агып жетемин!
Кайраттан эл, тарайт булут, кетет кар,
Жаз да келет ызгаар кышты унутар,
Чындаган жер, бомбага сен чыдагын.
Учур ушул жоону кырып куруттар.
Шумкар учуп чабыттаху кез ушул,
Тулпар чуркап талыкпочу кез ушул.

АКЫРКЫ ОК

Күн батып күүгүм кирип бара жатты,
Көрсөтпөй караңгылап эки жакты,
Куралдуу үч жаш аскер чалгын чалып
Кокту ылдый байкап келет туш тарапты.
Душмандар мурун келип бугуп жаткан,
Ортого камап кирди бардык жактан,
Ойлошту туткун кылып алабыз деп,
Ок атып мылтыктан үн чыгарбастан.
Башчысы үч кызылдын эр Алымбет
Токтоосуз буйрук кылды: «аткыла!» деп,
Турабы жалын бүркпөй автоматтар,
Душманга жүрөктөрдө кайнаса кек.
Оңколоп далай фашист кулап жатты,
Онтолоп оңой өлүм сулап жатты.
Кай бири кулап барып дымы чыкпай,
Дардайып узун түшүп сулап жатты.
Жок бирок, көптүк кылды курчаган жоо,
Эрлердин эч кимисин койбоду соо.
Эки шер жаткан жерде каза тапты,
Кан жутуп кайгы тартты караңгы коо.
Ок тийип жараланып жатса дагы,
Бүткөн бой кызыл канга батса дагы.
Алымбет атып жатты токтобостон,
Эт жүрөк эптеп зорго какса дагы.
Ок бүтүп автоматы иштен чыгып,
Колго алды пистолетин медеер кылып,
Түтпөдү, анын дагы огу бүттү,
Далдага бара жатса араң жылып:
Фашисттер алдыга өтүп тосту жолун,
Алымбет сизди көрөр күндүн жогун, —
Кордукту колго түшүп көргөнчө деп
Кармады чекесине акыркы огун...

БААТЫРДЫН ӨЛҮМҮ

Боронбай бомба ыргытып алга барды,
Кармашты, кас душманга кыргын салды.
Ок тийип, оң санына, кан көп кетип
Жыгылды жүздөмөндөп, эстен танды.
Фашисттер араң жаткан жарадарды,
Штабга, сүйрөй качып, алып барды.
«Дарылап» жара болгон санын таңып,
«Эс алтып», анан кийин тергөөгө алды.
«Айткының, кайсы жерде эмне бар?
Акыңа каалагандын бардыгын ал...
Биз жеңип, орустарды түгөткөндө
Сен барып өз элиңе бек болуп кал»...
Боронбай калчылдады каны качып,
Кабагын карыш түйдү каарын чачып,
Былк этпей тура берди ошондо да,
Бир дагы сөз айткан жок сырын ачып.
Офицер, түрдү дагы көпкө карап,
Алдырды түркүн тамак, арак-шарап:
— Ойлоп көр, жаш экенсиң, өмүр кымбат,
Жок дебе, кызмат көрсөт ишке жарап.
Боронбай өлөмүн деп санабастан,
Арагын, түркүн даамын карабастан,
Унчукпай, көз ирмебей тура берди,
Тургандай туткундалып бир жаш арстан...
Офицер ачууланды жер тепкилеп,
Кыйналды керектүү сөз айттырам деп.
Коркутту, алдоо жардам кылбаган соң,
Көп түрбай өлтүрүүнү көрдү окшойт эп...
Кыйкырды... эки, үч желдет кирип келди,
«— Жолборсту уктаткыла!» — Буйрук берди.
Сүйрөшүп, алып чыгып куу жыгачка,
Таңышты, мык кагышты, асып керди.
Үстүнө кара майды чачып туруп,
От койду жалбырттатып, нээти куруп.
Жүрөктү тилсиз жалын урган кезде
Кыйкырды күйүп турган колун сүнүп:
«Жашасын коммунизм бүт дүйнөдө!»
Жел күлүк ошол замат коштуу күүгө.
Камыштар шыбырашып салып үнгө
Уланып кабар жетти, айга, күнгө!
Бардык эл Боронбайды айтат-сүйүп,
Өлгөнүн мекен үчүн отко күйүп,
Жаш балдар атын жаттап ырдап жүрөт,
Эстешет кызыл туулар башын ийип!..

БҮРКҮТ УЧТУ ЧАБЫТТАЙ

Күмүш кымкап жамынган,
Күн нуруна чагылган,
Көркү кандай экен деп
Көрбөгөндөр сагынган:
Кыргыздын Ала-Тоосунан,
Көк тиреген зоосунан,
Бүркүт учту чабыттап
Батыш жакты багыттап.
Анда биздин туугандар,
Адашкан, азган кургандар,
Күндүн көзүн көрсөк дейт,
Көргөзбөй баскан туман бар.
Кайырсыз тукум курут бар,
Каяша кылса дарга бар.
Кан чокуган карга бар.
Түрү суук акыр заман бар,
Кышкы чилде шамал бар,
Гүл бакчаны кыйратып,
Жер челген жапан каман бар.
Чакса кетпес уусу бар,
Арылбаган чуусу бар,
Жети баштуу чаян бар,
Көл толкуткан жаян бар.
Алдын тороп шамалдын,
Жолун тороп камандын,
Түбү жайын түшүнүп,
Түрү суук акыр замандын,
Каршы турган балбан бар,
Кайраты зор кабан бар,
Алышканын качыраар
Алп кара куш баатыр бар...
Ала-Тоонун кырааны,
Айныбас алгыр тынары
Ошолорго кошулса,
Жазылбайбы кумары!
Алар менен бир болуп,
Бир туурга бир конуп,
Бирге айланып учпайбы,
Карганы кармап тытпайбы...
Мыкчыбайбы чаянды,
Бөктөрбөйбү жаянды,
Токтотпойбу шамалды,
Илбейби жапан каманды.
Таратып кара булутту,
Жок кылып тукум курутту,

Жаркыратып жамалды,
Гүлдөтүшөт заманды!

МАКТАНБАГЫН, КАРАКЧЫ

Киевди басып алып мактанбагын,
Ойлоп көр кылган иштин акыр жагын:
Таяк жеп, кордук көргөн жигит кантип
Унутат жонундагы камчы тагын?
Ыйлаттың көзүн чукуп далайларды,
Кыйраттың көркөм бийик сарайларды.
Өрттөдүң, жактың отко китептерди, —
Бирок мен олтурбаймын тартып кайгы...
Каракчы, уккун сенден өч аламын, —
Толкуган Днепрди кече аламын.
Өтөмүн кайра баштан аркы өйүзгө,
Көп сырдын түйүндөрүн чече аламын.
Канга-кан! Өлүмгө-өлүм! Чабышамын!
Күрөшөм, белден алып чалышамын.
Ат минип Буденныйча кылыч сууруп,
Аянбай башка, көзгө салышамын!
Асмандан тунжурларым төгүп окту,
Төбөңдү канжалатып берет сокку.
Качырат капталыңдан кабландарым,
Каныңа майланышат колот-кокту.
Үйүңдү эми кайтып көрбөйсүң сен,
Көзүңдү кан агызып чүкүймүн мен!
Боюнда Днепрдин калып денең,
Көмүлбөй итке-кушка болосуң жем.
Ошондо мендик болот Киев кайра,
Көргөзүп кызыл тууну асманга, айга,
Көтөрөм, көкөлөтөм, желбиретем,
Үнгө сал, акын булбул, таңшы, сайра!

КАНТИП КЕТСИН ЭСИҢДЕН

Агызгансып маңдай тер,
Иштеп турган ишин көр —
Кыштактагы аянтка
Элди жыйды офицер:
«Эгин керек, эт керек,
Катканыңды ачып бер!»
Жаагы тырыш, куу маңдай,
Өңү сары жыландай
Басат желдет кумсарып,
Бир орунда туралбай.
Унчукпастан эл турат,
Не кыларын билалбай.

Үстү түшүп үйлөрдүн,
Жалбырттап өрт күйгөнүн,
Дубал кыйрап, тал кулап,
Башы жерге тийгенин
Эстеп Зоя ыйлады,
Жоготкондой сүйгөнүн.
«Талап бүттүң кампаны,
Талкаладың капканы.
Кайдан калсын бул элдин
Жашырганы, жапканы.
Кетти түгөл ташылып,
Көп жыл иштеп тапканы.
Жогол, канкор, мындан кет!
Ойлонбо эгин алам деп.
Эгин түрсүн, бул элден,
Угалбайсың жакшы кеп.
Ушул жерде өлөсүң,
Ушул элден тепки жеп...»
Каары келип бетине,
Кан куюлуп өтүнө,
Катууланды кан ичер,
«Канын суудай төккүлө!
Какшаткыла канчыкты,
Кан жөткүртө тепкиле!»
Офицерге жагынып,
Ичерге кан табылып,
Туш-тушунан жармашты,—
Бир топ солдат жабылып,
Чачтан алып кармашты,
Турган жок Зоя жалынып:
«Өлтүргүлө, аткыла,
Канымды суудай чачкыла!
Эриккенди жазгыла,
Көкбөрү кылып тарткыла!
Ач иттердей талашып,
Сөөгүмдү кажап жаткыла!
Өчүмдү алар элим бар,
Туйгунум бар, шерим бар.
Кайта тирүү кетпейсиң,
Казылуу терең көрүм бар.
Каныңды суудай шимирер
Уч-кыйры жок жерим бар»..
Маңдайда чолпон жылдызы
Жаңы баскан бир кызы,
Апакелеп чыркырап,
Этегине тырмышты,

Жулуп алып бир солдат,
Штыкка сайып тургузду.
Жан берди бала чыркырап,
Эненин сөөгү зыркырап,
Чыдап карап туралбай,
Көзүнүн жашы дыркырап,
Ботосу өлгөн ингендей,
Боздоп турду буркурап.
Алдына алып камчынын,
Жайлагыла канчыгын!
Алып барып токойго,
Кетиргиле тамтыгын,
Өчүргүлө жылдызын,
Тилин тартпас «баатырдын!»
Буйрукту берип жай алып,
Бөйрөгүн басып таянып,
Карап турду офицер,
Турчубу желдет аянып,—
Сүйрөп алып жөнөштү,
Күн бүркөлдү карарып.
Күн булутка жашынып,
Сокпой жүрөк басылып,
Сулуу Зоя салбырап —
Бутакта турду асылып,
Жыпжылаңач денесин
Калың токой жашырып.
Эт жанчылган, эзилген,
Эмчектери кесилген.
Найза тийип бүткөн бой
Тамтык калбай тешилген,
Ушул кордук, баатыр эл,
Кантип кетсин эсиңден!

БОЛОТБЕК

Жылдыздуу түн тынчы кетти термелип,
Күйүп учкан снарядка жол берип.
Сыйлап жатты кара жерди кан менен,
Ажал тилеп окко каршы жоо келип.
Эр Болотбек сойлоп артка жөнөдү,
Ойго түшпөй бир гана иштен бөлөгү;
«Орундатпай тапшырылган милдетти,
Баатыр жигит атак-даңксыз өлөбү?»
Немецтердин штабына жакындап,
Деген өңдүү: «Эми Болот акыл тап!»
Токтой калды эки жагын каранып,
Бирөө тиктеп тургансыды шыкаалап.

Бир аз токтоп баарын байкап карады,
Жоо көрүнсө колдо даяр жарагы.
Калып кароол, кыйгач өтүп алыптыр,
Ээн-эркин эрдин эки тарабы.
Бет алдында дубал турат, үй турат,
Кирип чыгат, ары-бери «эл» чубап.
Тынымы жок телефондор шыңгырап,
Кобур-кобур түшүнүксүз үн чыгат.
Жүрөк согуп толкундады, кубанды,
Ылдам басты жазбай тиктеп дубалды.
«Шумкар учуп чабыттачу кез ушул,
Эми, Болот, жер сүздүргүн буларды!..»
Окуучу айтар, ким коркунчак, ким мыкты?
Бул күрөштө ким жыгылды, ким жыкты?
Терезеге жакын барып Болотбек,
Гранатты үстү-үстүнө ыргытты.
Шылдырады терезелер быркырап,
Чаң ызгыды жер солкулдап, үй кулап.
Көп офицер дымы чыкпай басылып,
Көбү жатты сынып буту зыркырап.
Кас душмандын бир штабы кыйрады,
Жан бералбай далай фриц туйлады.
Тапшырманы орундатып арстан эр,
Фашисттерди ажал менен сыйлады.
Дайым ушул эр жигиттин түнугу,
Мекен үчүн жаралган эр чыныгы.
Өзү дагы ажал тапты кыраан эр,
Учуп тийип гранаттын сыныгы...

ЭНЕГЕ БЕРГЕН АНТ

Майданга сүйгөн уулун жөнөттү эне:
«Бар балам, жоону жеңбей үйгө келбе!
Коргойт деп конушунду эл ишенет
Өзүңдөй алп көкүрөк баатыр эрге.
Эр жетип эл баксын деп төрөгөмүн,
Алтындай бешик жасап бөлөгөмүн,
Эмизген ак сүтүмдү акта, балам!
Кармашта кайра качып жөнөбөгүн!»
Жымыйып күн сыяктуу тура калып
«Кош!» деди энесине баатыр уулу,
Укканды ишендирип айтты муну:
«Келемин касташканга кыргын салып,
Мен жону жакыныча жолотпоймун,
Сен тиккен чоң ак үйдү тонотпоймун!»

ЖИГИТТИН ЫРЫ

Жөнөткөнү өзүң чыктың гүл алып,
Бирге бастың колтугума кыналып,
Кан майданга баратсам да ажырап
— Кош бол!—дедим өз ичимден кубанып.
Каттар жазып тынчын алып оң колдун,
Жолду катар ойлонгонум сен болдуң.
Он миң кайта эске түштү дегениң:
«Мени сүйсөң жоодон коркпос шер болгун!»
Азыр мына канды кечип жүрөмүн,
Колдо мылтык, жамбашымда күрөгүм.
Душман менен жакалашып жатып да
Сени ойлосо ылдам кагат жүрөгүм.
Эстеп мени жүргөнүңдү билемин,
Эсен кайтсам... Ушул сенин тилегиң,
Көп ойлонбой көңүлдүү жүр дилгирим,
Санаа менен саргайбасын иреңиң...
Чын жүрөктөн сүйгөн болсоң мени сен,
Бардык жагын караштыргын ойлоп кең.
Темир тулпар токтоп туруп калбасын,
Мине билсең, ыраазымын сага мен.
Айда жерди, ор эгинди малды бак!
Казып кеңди мекен үчүн алтын тап!
Чолпону бол асмандагы жылдыздын
Эринбестен эмгек кылып элге жак.
Жоону жеңип орундаймын шертиңди,
Кантип берем теңдигимди, эркимди!
Көмбөй туруп терең көргө Гитлерди,
Кантип көрөм сенин айдай жүзүңдү.
Сен дагы ойло, мен айтканды жалжалым,
Сонун жарыш! Кокус кийин калбагын.
Баатыр болсок: эмгекте — сен, жоодо — мен,
Ойлоп көрчү, кайдан калсын арманың!
Күткүн жаным, жеңиш менен барамын,
Күбө болсун колумдагы жарагым,
Тосуп чыксаң тал чыбыктай буралып,
Ошол менин эң акыркы талабым...
Анан тойдо олтурабыз жанашып,
Окшош өскөн байчечектей жарашып,
Улуу, кичүү алкыш айтар, кубанар,
«Баатырлар» деп ичи жылып карашып.

ТАНК

Кечип өтүп суулардан
Аң кезиксе тегиздеп,
Жыгачтары сындырып,
Бара жатса жоону издеп,

Достор көрүп кубанат,
Жүрөгүндө жоокердин
Эрдик, кайрат чыңалат.
Алды, артында замбирек,
Аты сүрдүү пулемет,
Куйкаласа душманды
Жалын бүркүп, чачып от,
Толкубайбы жүрөгүң,
Таш сындырар күч кирип,
Чыңалбайбы билегиң!..
Болот төшүн сан-миң танк,
Жоону көздөй каратса,
Арт жагынан пехота,
Чабуул коюп баратса,
Карабайбы күн күлүп!
Тартылбайбы Музыка,
Талаада эркин жел жүрүп!
Жасагыла муну көп,
Үйрөнгүлө жаштар бат.
Тебелесин гитлерди
Силер минген болот ат.
Жыйнагыла каражат
Көп жасалсын сүрдүү танк,—
Минип чыгып душманды ат!

КОШ

Кош, Арстанбап, кошкун Арпа салкын төр!
Кош, Ала-Тоо, кошкун сонун Ысык-Көл,
Уулуң кетти Батыш жакка зымырап,
Кош, Кызыл-Жар, кошкун мени тууган жер
Кош, кызыл гүл, мынча эмне жайнадың,
Сага конуп булбул куштай сайрадым,
Кош, кең жайлоо, түнүк булак, таза аба,
Кошкун, менин жатка кыйбас жайларым!
Кош, келин-кыз, кошкун, сүлүү Сайракан,
Өбүшөрбүз келээр болсом кайрадан.
Эстен кетпес биз ойногон айлуу түн,
Жалжылдаган көздөрүңдөн айланам!..
Эстен кетпес бирге тепкен селкинчек,
Унутпаска беришкен кез антты бек.
Унутпасмын, сүйүп алган жалжалым,
Кайгы тартпа, мени алыска кетти деп.
Кетип барам жоо жакадан алганда,
Бир серпишпей кантип калам арманда.
Кантип карап турмак элем, душманым
Шыбагама уу чеңгелин салганда.

Тепсетпеймин, кызыл гүлдү тепсетпейм,
Гүлдөн айрып акын кушту эңсетпейм.
Какшытпаймын, сайды суусуз какшытпайм,
Бейбак кылып энекемди көксөтпөйм.
Сүйбөгөнгө бактын шагын кайрытпайм,
Келин-кызды селкинчектен айрылтпайм.
Жашыл жайлоо, сени жатка бербеймин,
Сүйгөнүмдү мундуу кылып кайгыртпайм.
А көрөкчө кан жөткүрүп өлөмүн...
Жоо алды деп тирүү кантип келемин...
Уялбастан жигитмин деп, мен анан
Сүйгөнүмдүн жүзүн кантип көрөмүн...
Кош, Ысык-Көл, кан майданга барамын,
Кайда жүрсө ою сенде балаңдын.
Эгер уксаң эрдик кылды деген сөз,
Ошол болор сага салган саламым.
Кош, келин-кыз, ойноп күлүп аман кал,
Жеңип келем, ойноп күлүп тосуп ал,
Алдыман чык, амандашып атымды ал,
Айдай жаркып кадыр билгич сүйгөн жар.

ЭСЕН БОЛ

Кан агызып кармашып,
Касташканды жеңгиче,
Карчыгадай айланып
Кайрылып мен келгиче,
Ай нуруна бөлөнгөн
Ала-Тоону көргөнчө,
Ак мамасын эмизген,
Ак буламык жегизген
Кир жүгүзбай өстүрүп
Кимдин уулу дегизген
Энем калдың эсен бол!
Чечек ий деп күйгүзгөн,
Айдай беттен сүйгүзгөн,
Ак чөлмөк ойноп тең өскөн
Жеңем калдың, эсен бол!
Гүлү менин багымдын,
Көркү бийик шагымдын,
Жылмайсам күлгөн жарк этип
Жылдызы жаштык чагымдын,
Ак шайы кийип бойлогон,
Оюн десе тойбогон,
Агатай, жүр деп жалбарып,
Оюнга сүйрөп койбогон,
Карындашым кара көз,
Калдың эми, эсен бол!

Жеңиш менен кайтамын,
Мен жеңдим деп айтамын,
Сагынсаң сулуу жол тосуп,
Саамал кымыз чайкагын.

АТКАРАМ БЕРГЕН АНТЫМДЫ

Энеке, каракчылар кол салышты,
Тартынбай жолун тостум чыгып каршы,
Мен эмес намысы жок коркок өскөн
Баш ийип күн көргүдөй болуп жалчы,
Душмандын ою мага белгилүү да:
Жеңишсе, сени өзүнө күң кылмакчы.
Билемин түн уктабай эмизгениң,
Кант кошуп ак буламык жегизгениң,
«Садагаң, кимдин уулу!» дегизгениң.
Билемин — таза багып, кийиндирип
Эр жеттим, учур келди актай турган,
Энеке, ак сүтүңдү эми сенин.
Күнүңдү тийип турган батырбаймын,
Башыңдан бакыт кушун качырбаймын.
Каракчы келсин сүрдүү куралданып,
Коркпоймун, капчыгайга жашынбаймын.
Кыйкырып кылыч сууруп жоого кирсем
Кадимки эр Чапаев баатырдаймын!
Гитлердин тиши сынат мен урганда,
Боёлот оозу-мурду кызыл канга,
Үйүңдү төшүм менен калкалаймын,
Ажалдын аскасы мен урунганга, —
Көп бери жакындатпай талкалаймын,
Көрүп ал душман түгөл кырылганда!
Аткарам бул антымды жоону жеңип,
Туу тигил той кыласың аны көрүп,
Болбосо кантип тирүү басып жүрөм,
Баш ийип, намысымды колдон берип?
Күн. болуп калганыңды көргүчөктү, эне,
Тынамын бул кармашта жаштай өлүп.

ЭҢ КЫЙЫНЫ КИМИСИ

1

Кап тигип, аркан эшип, килем жасап,
Кыйналбай, тартпай мээнет, көрбөй азап,
Аркыттын алма, жаңгак токоюнда
Жалгыз үй кары кемпир жүрдү жашап.
Бир кызы, үч уулу бар бактылуу да,
Батабы мындай киши кайгы-муңга.
Үч уулу — үчөө бирдей ашкан мерген,
Койгондой кызы болсо бөлөп нурга.

Атышып аркар, кулжа үч бир тууган,
Ар күнү аң уулашты ойдон-кырдан.
Багышты карындашын чүйгүн этке,
Бир үйдө бүт дүйнөдө терген-жыйган.
Бир күнү кыз төшөктө уктап жатты,
Энеси байкабастан эшик ачты.
Унутуп ачык бойдон койгон эле,
Сүлүүнү канаттуу дөө ала качты.
Көзүнөн кандуу кара жашын тыйбай,
Чарчады карып эне ыйлай-ыйлай.
Жер катуу — кирүү кыйын тирүү бойдон,
Жан таттуу — өлүү кыйын, турат кыйбай.
Кечинде балдары уудан кайткан кезде,
Чогултуп, сүроо берип, салды сөзгө:
— Тун уулум, сенин кандай өнөрүң бар?
Так сүйлө, куру мылжың сөзүң эзбе!
— Энеке, мен дүйнөдө көрөгөчмүн,
Төрт бурчун төгөрөктүн көрөт көзүм.
Билгизбей кайдан болсо ала качам,
Эми жок мындай өңчөй айтар сөзүм.
Сүйлөдү ортончусу: «уккун, апам,
Асманда учкан кушту жазбай атам,
Булуттун ар жагында болсо дагы,
Тийгизем, болбойт мында менин катам».
Кенжеси кезек күтүп турган беле:
— Илгирмин ителгидей, билгин эне! —
Асмандан эмне түшсө алам тосуп,
Өнөрдөн качан куру калдым эле?!
— Уккула андай болсо кайгы-муңду:
Калдайып кара булут каршы түрдү,
Калкалап күндүн көзүн, түн түшүрдү,
Силерге ыраа көрбөй жарык нурду.
Дөө келип бактыңарды кетти тартып,
Үйдө жок жалгыз кызым күлгөн жаркып.
Көзүмдөн кан аралаш жаш агызбай
Же жеңиш, же дүйнөдөн өткөн артык...
Тун уулу тышка чыгып көрдү карап:
Бүлбүлдөп алда кайдан чырак жанат.
Акыркы минутуна аз калгандай,
Араңдан жылт-жылт этет, өчө калат.
Алыскы таш үңкүргө камап коюп,
Чыгарбай чоң дөө жатат оозун коруп.
Мыжыгат жаш денени улам-улам,
Азаптайт алкымынан канын соруп...
Жетти да аткан октой ылдам жүрүп,
Билгизбей жумшак соккон желдей кирип,

Үңкүрдөн карындашын алып чыкты,
 Кеткендей боз торгойду кыргый илип...
 Жөнөдү. Келген кезде үйгө жакын,
 Дөө сезип кууду артынан, жетти бачым.
 Сулууну тартып алып учту асманга,
 Жел айдап жилбиретти жибек чачын.
 Чыңырган бир туугандын үнүн угуп,
 Карады ортончусу чуркап чыгып.
 Булутка эми гана киреринде,
 Бир атты дөөнү башка мээлеп туруп.
 Далдактап канаттуу дөө, кыз ажырап,
 Зыгырды таш түшкөндөй жерди карап.
 Агасы — эң кичүүсү тосо чуркап,
 Түшүрбөй катуу жерге, калды кармап.
 Заматта көктөн булут кетти тарап,
 Кайрадан нурун чачты күн жаркырап.
 Өчкөн шам кайра жанды, үй жапжарык,
 Туш-тушта торгой сайрап, күү тартылат.
 Карт эне, сүйүнгөндөн жайнап күлөт,
 Балдарын улам жыттайт, улам өбөт.
 — Суу өтпөс, отко күйбөс, ок теше албас,
 Кементай жасап койдум, кайсы эр киет?
 Туну айтат: мен киёмин бер энеке,
 Тамызган өчкөн отту менмин жеке.
 Белгисиз кара үңкүрдө жаткан кызды
 Балдарың мен болбосом, көрөт беле?..
 — Апа,— дейт ортончусу, — кулак салсаң
 Учкан дөө өлөт беле мен атпасам?
 Талаш жок, мага тиет бул кементай,
 Эң кыйын иш көрсөткөн эрге жапсаң.
 Кенжеси кол куушурду, башын ийип;
 — Энеке, берсең, өзүм алам кийип.
 Ойлоп көр, мен болбосом, карындашым
 Жанчылып калбайт беле ташка тийип.
 Ойлонду эне көпкө: баары да чын,
 Балдары баары кыйын, баары барчын,
 Биле албай эң кыйыны ким экенин,
 Чакырып коңшулардан сурады акыл.
 Ойлонот коңшулары али күнгө,
 Билишпейт сый кементай тиет кимге?
 Ойлоном: мен да билбейм, кыйыны ким?
 Ойлошуп окугандар көрүшкүлө!

2

Эр танкист, замбирекчи, пулемётчу,
 Ата бер, касташканды аяба окту!
 Жаркылдат кылычыңды, баатыр атчан!
 Учкуч эр, төбөсүнөн ургун сокку!

Энебиз куру койбойт баарыбызды,
Колунда жетишерлик сый тон жокпу?..

КЫРГЫЗДАР КЕЛДИ МАЙДАНГА

Ак шумкардай айланып,
Ак болоттой кайралып,
Кыргыздар келди майданга
Кылычын кыя байланып.
Талас, Чүйдүн боюнда,
Ысык-Көлдүн оюнда,
Кызылын сузуп кырманда
Кубаныч батпай коюнга,
Баба дыйкан атанган
Жигит келди майданга.
Багынтып жерди пахта алган,
Көмүрүн казып шаттанган.
Абийири жок душманга,
Алыста жүрүп кастанган,—
Кимди атарын Оштуктар
Билип келди майданга.
Алып чалгы чеп чапкан,
Айдап тоодо мал баккан,
Күндүзү кымыз, түн оюн,
Тоо жаңыртып ырдашкан,
Жылкычы атын булкунтуп
Минип келди майданга.
Тянь-Шандын койчусу
Дагы келди майданга,
Барып турган баатырдын
Баары келди майданга.
Ак-Буураны бойлогон,
Ак чөлмөк атып ойногон
Жалжылдаган сүлүүнүн
Жары келди майданга.
Атыша кетсе, атышып
Чабыша кетсе, чабышып,
Жан алгычтан жалтанбай,
Башка, көзгө салышып,
Кыргыздар кирди согушка,
Сайыша келсе сайышып,
Мекен үчүн «Ура!» дейт
Коёр эмес майышып...

ЖАМАЛГА

Мингизип алып мойнума,
Көтөрүп жүрсөм дечү элем.
Карматып алма колуңа
Жетелеп жүрсөм дечү элем.

Ойлогондой болбоду,
Оңбогон Гитлер оңбоду,
Бул уруш жолду торгоду.
Жүдөтөт экен арыктык
Жүрүшүн жазбас жоргону —
Согушта сенин атакең
Айдай кызын көрбөстөн...
Сагынып мени саргайба,
Эр киши жүрмөк майданда,
Жоону жеңсек көрөмүн,—
Көздөрүңдөн өбөрмүн!

КАРМАЛАЙМ

Бар өңдүү токсон батман жүк моюнда
Отурам, өткөн, кеткен баары оюмда,
Кыштактын жепирейген жыгач үйү
Акырын жылжып аккан суу боюнда...
Жанында патефондун отурамын,
Чөйчөктү улам чайга толтурамын.
Негедир карап сууга терезеден
Кармалайм үй ээсинин чоң чырагын.
Көрүнбөй күн булутка жашырынат,
Көзүндө убайымдуу жаш кылгырат.
Тынч жаткан түн токойдун тынчын алып,
Туш-тушта миң замбирек, ок атылат.
Төбөмдө самолёту кетпей учуп
Аркырайт бомба менен жерди тытып.
Киши жеп, кан шимирген жез тырмакты,
Жек көрүп карайт асман кабак чытып.
Бирөөнү жүрөккө атып өлтүрүшөт,
Бирөөнү кан деңизге чөктүрүшөт.
Онтошот жарадарлар бардык жерде,
Бул дагы аз келгенсип бомба түшөт...
Бирөөлөр мактанышат түз аттым деп,
Бирөөлөр коркунучтуу салышат кеп,
Бирөөлөр өзү жалгыз миңди кырып,
Ченемсиз калп айтышат ырысын жеп.
Мен болсом баарын угуп олтурамын,
Ичем да, кайра баштан толтурамын.
Күлалбай, ыйлай албай көрүнүштөн,
Кармалайм үй ээсинин чоң чырагын.

* * *

Ортобузда бир балык,
Куйругунан мен алып,
Башын кармап эр Омор,
Жеп жатабыз тең жарып.

* * *

Сен кызыл гүл бактагы,
Мен бир булбул шактагы
Айланып сага конормун,
Арзыганың болормун!

КӨҢҮЛДӨСҮҢ

(ЖООКЕРДИН ЫРЫ)

Араң айттың: «Унутпассың!..»
Поезд жөнөр кезинде.
«Кош бол!» дедим. Өптүң жаным, .
Жаш кылгырды көзүңдө.
«Алгын» дедиң, букет бердиң
Жашыл-кызыл гүлдөрдөн.
Кол булгадың: «эсен келгин!
Кеттим тууган эл-жерден.
«Унутпассың»... «эсен келгин!»...
— Унутпаймын, жалжалым!
Кайра барам, анан көргүн:
Мен болормун алганың.
Жарым түндө айга теңсиң,
Жолдо жүрүп эстеймин.
Жүрөгүмдүн жармы сенсиң,
Жоодо жүрүп эстенмин.
Кайра-кайра шекер татып,
Окуйм жазган катыңды,
Чабуул коюп бара жатып,
Эске аламын атыңды.
Камыкпагын, унутпаймын
Канттан таттуу сөзүңдү.
Жабыкпагын, унутпаймын
Жаш кылгырган көзүңдү.
Унутпаймын, ук, дилгирим!
Унутпаймын эч качан.
Сенсиң күнүм, сенсиң гүлүм!
Көңүлдөсүң ар качан!

КОРКПО, ДОСТОР, ТАЙМАНБА

Куштай учуп, желдей сызып,
Көрдүк жерди алыскы,
Бири келип, бири озуп,
Карагайлар жарышты.
Келип кирдик казган чепке,
Алдык колго автомат.
Арстандарча тиктегенде,
Ажал бизден жалтанат.
Оң жагымда Жапар жатат,
Сол жагымда Сулайман.

Тыным албай бат-бат атат,
Ар жагымда Мейманжан.
Омор, Кубат бизден алыс,
Биринде бар пулемет.
Кылар иши бизге тааныш,
Биринде бар миномет.
Мас фрицтер тура чуркап,
Биз жабыла атабыз.
Боо жаткандай калат кыйрап,
Кызыгына батабыз.
Кээде болсо чалгын чалып,
Алыс сапар кетебиз.
Дабыш чыкса кулак салып,
Жолду байкап өтөбүз.
Калың чыккан карагайды
Аралайбыз, киребиз.
Качат бизден капа-кайгы,
Кайрат атын минебиз.
Көлөкөдөй эрчип калбай
Ач көз ажал бир жүрөт.
Кайсы күн калат кармай,
Айтпаган соң ким билет.
Бирок, бизди коркута албайт,
Биз коркпойбуз өлгөндөн.
Өлүм менен чоочуталбайт,
Биз чочубас эрлерден!
Күздө солгон жакшына гүл,
Кайра ачылат жазында,
Кышта үнчүкпай, жазда булбул
Сайрайт талдын башында.
Кары тарых элестетет
Беш бурч алтын жылдызды.
«Мекен үчүн өлгөн» дешет
Алты баатыр кыргызды.
Коркпо, достор, тайманбай айт,
Өлбөй турган душман жок.
Кыр фашистти кызыкка бат,
Ырга айлансын аткан ок.

КЕЛИПМИН

Кең өлкөнүн чет мейкин
Талаасына келипмин,
Бомба менен минанын
Арасына келипмин.
Ажыдардай ышкырат,
Тамтык койбой тыткылап
Аткан жерин түз кылат —

Окту аралап келипмин.
Дүңгүрөп туш тарабың
Куурулуп бүтөт заманың,
Бассаң күйөт таманың —
Чокту аралап келипмин.
Самолеттор дырылдайт,
Кыйкырган үн угулбайт,
Азирейил чыңылдайт,—
Жоо алдына келипмин.
Замбирек огу өтпөгөн,
Алптын колу жетпеген,
Айланып бүркүт кетпеген
Зоо алдына келипмин.
Катылганды какшатып,
Кар жилигин аксатып,
Басташканды башка атып
Көмөр жерге келипмин.
Качкан жоону издешип,
Канжыгадан баш чечип,
Капталдан жиреп кан кечип,
Калтырып үй-жайымды,
Катпай чымын жанымды,
Аябай кашык канымды
Төгөр жерге келипмин.
Керек болсо эл үчүн,
Туулуп өскөн жер үчүн,
Эркин күндөр, сен үчүн,
Өлөр жерге келипмин.

ФРОНТТОН КАТ

Иш болсо кыймыл эткен киришчү элең,
Кызматтан аз кечиксем урушчу элең.
Жаныңдан карыш жылсам кошо басып
Эч кайда кетирбеске тырышчу элең.
Аркамды төрт айланып көрчү белең,
Жакамды оңдоп байлап берчү белең.
«Боюна карабаган кургурум» деп,
Өзүмө, жаным, качан ишенчү элең?
Мынакей, көп ай болду: алыстамын,
Жөн да эмес, ажал менен алышамын.
Көз чыгат, баш жарылат деген ой жок,
Тынымсыз башка, көзгө салышамын.
Жаткан жер, кир кийимди айтпа жаным,
Дуруско тантыратып жазбаганым?
Жигиттин «жүдөдүм» деп муңайышы,
Орунсуз сөзү болор жаш баланын.

Билбеймин, кыйынчылык көрдүн бекен?
Турмуштун бийлигине көндүң бекен?
Кээде сен бой бербеген өжөр элең —
Кайгыны, ой-санааны жеңдин бекен?
Жамалым, ай-чолпонум жаныңдабы?
Кайгырсаң «апаке!» деп жалынабы?
Көтөрүп күндө үч убак жыттачу элем,
Жамалтай эстеп мени сагынабы?
Аны сен чыгарбагын өз жаныңдан,
Жыттагын көөдөй кара чачтарынан!
Чачтары окшош менин чачтарыма,
Мени көр анын ылдам басканынан.
Сылагын маңдайынан, өрүп чачын,
Бир азга кайгы жибин унутасың:
Капкара меникиндей көзүн көрүп,
Кубанып жүрөгүңдү жылытасың.
Кызымды эркелетип өпкүнүң сен,
Өпкөндөй менин түксүз беттеримден.
Жыргалды сезер жаның тийген өңдүү
Бир үзүм биз бир жүргөн өткөн күндөн.

Карагайдын арасына камалып,
Чиркей менен канталага таланып,
Жүрөгүмдү ойго албастан, сыланып,
Жүрөт бекен таш күзгүгө каранып?
Жаңы гана тааныш болгон бирөөгө
Жагынабы күндө үч убак таранып?
Же сагынып жүрөт бекен жол карап,
Саргайдыбы не болду деп көп санап?
Кантсе дагы сүйүп алган жар эле,
Жүрөгүмдү тикен өйкөйт жаралап.
Айдай жүзүн көрөр бекем кайрадан,
Барар бекем жеңиш черин аралап?

ЖАЛГЫЗ МҮРЗӨ

Боюнда даңгыр жолдун жалгыз мүрзө,
Көргөндө көөнүм бошоп кетет мүлдө.
Айтсаңчы: уктап жаткан кайсы баатыр?
Укпайсың, сүйлөшпөйсүң, келип тилге...
Бир гана болот каска көмкөрүлүп,
Үстүндө жатат дайым күйүп күнгө.
Кайрылып карап өткүн деген өңдүү,
Бөлөсүң жолоочунун оюн миңге...
Ким көрүп, кошо жүрүп ким билиптир,
Бул жаткан жапжаш гана бир жигиттир.
Сөз айтса укпай кетип сүйгөн кызы,
Маркумдун кетти бекен оюнда кир?..

Бар чыгар же болбосо антташканы:
Кымча бел, таң чолпону, келишкен бир?
Укпаса «унуттубу кат жазбайт» деп,
Жүргөндүр көңүлүнө кирип иңир.
Өлдү деп суук кабар жеткен болсо,
Калгандыр солгун тартып жакшына гүл...
Бар болсо үй-жайы, алган жары,
Билалбай артылгандыр кайгы-зары.
Ким билет жеңил ойлуу эмес болсо,
Унутуп тапкан чыгар бирди жаңы...
«Атакем качан келет, айтчы апа?» — деп,
Бар болсо сагынгандыр уулу дагы.
Билбеймин ким болду экен бул жаткан эр
Сынды да үй-бүлөнүн бир бутагы.
Дүйнөдөн киши чиркин өтөт кээде,
Артында белги кылар калбай тагы...
Турат деп жол боюнда жалгыз бейит,
Мен эмне кыйналамын мынча кейип?
Ойго алат өткөн-кеткен эрдигиңди,
Козголбой тынч жайыңда, укта жигит,
Кармашта жүрөгүңө канжар сайган
Канкорду оодарганда аттан эңип,
Дүйнөгө эл салтанат курбайт бекен,
Желбиреп большевиктин туусу жеңип!..
Ошондо жазуу жазып, гүл өстүрөм
Мүрзөңө кайдан болсо издеп келип.

* * *

Бир жыгач жок, бопбоз Моздок талаасы,
Орулбаган таруу, конок арасы...
Өзүм казып ийинден тар окопту;
Жаттым кирип бир кыргыздын баласы.
Ушул жерде жанды сактап жатамын,
Ушул жерден аңдып жоону атамын!

* * *

Таң атканча кирпич кагып койбодум,
Үшүп жатып эртеңкини ойлодум.
Жоону кырып, өзүм аман калсам дейм,
Кана менин бул өмүргө тойгонум.
Тойбоймун мен, тойбоймун мен өмүргө,
Жаман пикир албагыла көңүлгө.

КАЧПА

Тоону ашып, токтолбостон сууну бойлоп,
Уу чачып келе жатат жылан сойлоп.
Колуңа таш алгын да, алдын тоскун,
Бир кадам артка жылба, көргүн ойлоп!

Аябайт, жетсе болду сени чагат,
Шишитет жүрөгүңдү уусу тарап.
Оролуп аягыңа тушоо болуп,
Башыңа кайра кеткис кайгы салат...
Келтирбе Грозныйдын нефтисине!
Өткөрбө суунун берки өйүзүнө!
Иреңин көрүп балдар чочушпасын,
Жолотпо өз багыңдын жемишине!
Башын жанч, тишин сындыр, тилин сууру,
Жалтанбай орундатсаң, жоокер муну,
Өлөрдө өз кылмышын оюна алат —
Сурабай чоочун бакка кирген ууру.
Бир кадам артка жылба, бекем түргүн!
Жигитсиң, шашып качпа, намыс кылгын!
Ажалдан анык баатыр коркмок эмес,
Эсиңе ал, ар бир сөзүн бул ырымдын.

ТЕРЕККЕ

Түптунук, ташка урунуп, агат Терек,
«Бекем тур!» деген өңдүү белги берет!
Бет маңдай түндүк жаккы өйүзүнөн
Каракчы ок жаадырат демеп-демеп.
Өткөзбөй түн уурусун, жолун бөгөп,
Деңизге шашып Терек кулач керет.
Шаркырап Нарын агып жаткан өңдүү,
Бир эсе көз алдыма элес берет.
Элиме Нарын, Терек бирдей керек,
«Теректи бергин» — десе кайсы эр көнөт?
Айлана бардын жагы гүлдөгөн бак,
Ким кайрып жок кылмакчы, ким тебелеп?..
Мен дагы келдим жетип элеп-желеп,
Курчутуп канжарымды, мизин өгөп.
Теректи келген жоого кечиртпеймин,
Жылса алга жүрөккө урам, сууга чөгөт.
Көрбөстөн алды менен күчүн ченеп,
Ит үрөт өзүн балбан шерге теңеп.
Теректи сактап сүрдүү арстан жатат,
Катылган кан жөткүрөт, кайтпай өлөт...

БЕЛЕК

Байпак келди Ат-Башыдан, Нарындан,
Мээлей келди кой жайылган айылдан.
Жоолук келди Ошто бүткөн шайыдан,
Тегереги жибек менен кайылган.
Жаңгак келди Арстанбаптан, Аркыттан,
Анар келди көңүлүмдү чалкыткан.

Алып жедим Аравандын мейизин,
Ачып оозун кыздар тиккен баштыктан.
Көмкөрүлгөн чыныдай бар, не бир чоң,
Өңчөй кызыл бир-бирине окшошкон,
Буркураган бир жакшына жыты бар,
Алма келди Караколдон, Токмоктон.
Сүйгөн сулуу колу менен бергенсип,
Бир мен үчүн бактан үзүп келгенсип,
Алып жыттап, ой-санааны унуттум,
Жаш жарымдын төшүн жыттап көргөнсүп!
Ишен, кыргыз, ушул менин саламым,
Белегинди шаттык менен аламын! —
«Куу — дейсиң го — үйгө кирген ууруну»
Куумак түрсун, кырып бүтүп барамын!

ЖОЛДО

Күрсө-күрсө жөтөлүп,
Жонума жүк көтөрүп —
Айсыз түндө жол тарттым,
Ач калып ээрдим кезерип.
Сарайларда уктадым,
Саманды калың төшөнүп.
Жамгырды жамгыр билбедим,
Баткакты көзгө илбедим,
Баарына көндүм кайран жан,
Кабарсыз калып сүйгөнүм...
Мен жетсем шаңдуу жеңишке,
Жеңиштен суусун эл ичсе, —
Мейли эле минтип жүргөнүм...

АСЫЛОВ ОМОР ЖӨНҮНДӨ КОШОК

Мээримдүү кыргыз эл калып,
Көк шибер салкын жер калып.
Көрүнүп турчу айылдан
Көбүргөндүү бел калып,
Жылкысы батпай жайылган
Жылгасы шаңдуу өр калып —
Бир келдик эле майданга,
Көрбөгөн, уккан жайларга...
Окопту каздык, бир жаттык,
Жаштыкты сүйлөп сырдаштык,
Аңдыдык жоону уктабай,
Алда нече түн каттык.
Алмамбет менен Сыргактай
Чалгынга барсак бир бардык.
Казанына уу таштап
Касташканга чуу салдык!

Ажыдаар чыкса — ат салдың,
Арстанды көрсөң — кайтпадың.
Жүрөктү тешти ар бир ок
Жаза кетпей атканың!
Экинчи кайра турган жок
Кылычың менен чапканың.
Болоттон бүткөн ат көрдүң,
Качпастан барып өрттөдүң.
Көбөйүп улам каптады,
Көмөлөндү басканы.
Өчүрөм дедиң жалынды,
Ойлогон жоксуң башканы,
Кыйкырып турдуң, жоо качты...
Кол көтөрдү шашканы.
Сезбедиң октун өпкөңүн
Ортосун көзөп өткөнүн.
Жетим эмес балдарың,
Жесир эмес алганың.
Жергелүү совет элиң бар:
Жашайт тирүү калганың.
Жоону кайра кубалап,
Биз менен кошо «ура-а-лап»
Берлинге чейин барбадың —
ушул менин арманым.

КАСПИЙГЕ

Ак көбүк чачып толкуйсуң,
Бууракандап жинденип.
Эмне болгон кокуйсуң,
Карап турам мен келип.
Өркөчтөнүп чыгасың,
Чайпалтасың кемени.
Байка, мени жыгасың,
Көп ойнобо сен эми.
Кургак жер кайда, көрүнбөйт,
Мелтирейсиң жатасың,
Боз булут каптап, күн күлбөйт,
Айтчы эмнеге капасың?
Бозоросуң чоң Каспий,
Суз тартасың бир эсе.
Томсоросуң чоң Каспий,
Ачууланган эмече.
Айтпасаң да билемин,
Неге көздү жаштадың?
Кайгы менен өтүп күн,
Агарыптыр чачтарың.

Кызыл кан агып жошулду,
Сенин батыш жагыңдан.
Ал кан сага кошулду,
Кабарым бар алыңдан.
Көнүү кыйын кордукка,
Жулунасың чоң Каспий.
Багынбастан зордукка
Урунасың чоң Каспий.
Урунасың тоо, ташка,
Бирөө түртүп жаткандай.
Шарпылдайсың бир башка,
Кирген нар көбүк чачкандай.
Мейлиң толку, толкуй бер!
Кайра качсын жоо көрүп.
Капта ааламды, кулач кер,
Толку, толку зор берип.
Боз булут тарап күн тийип,
Жаркыратып жүзүңдү,
Акындар жазсын, ыр чийип,
Артык мактап өзүңдү.

ЖЕР КҮЙҮП ЖАТАТ

Жердин бетин кызыл жалын каптады,
Койдой жайнап танк тебелеп таптады.
Баарынан да батып кетти жаныма
Биздин жерден биздин кандын акканы.
Уккун, жердеш, уста болсоң ок жаса,
Ким болсоң да билгин жоого көр каза.
Самолёт, танк, кийим, тамак баарын бер,
Жерди сакта, душман менен кармаша.
Аскер болсоң: ар бир окту түз аткын,
Найзаңды сун, алга карай узаткын.
Куу душманды, жеткир аркы Берлинге,
Артка жылба, акса мейли, кан аксын!..
Өзүң издеп тапкын дагы дабасын,
Айыктыргын жүрөгүмдүн жарасын!
Бошот жерди, күйүп жаткан өрттү өчүр,
Тындыр, жердеш, энебиздин санаасын!
* * *

Чолпону менмин дечү элең
Асманда толгон жылдыздын.
Булбулу менмин дечү элем
Ала-Тоолук кыргыздын.
Чолпон чыкпай жашынды,
Булбулдун үнү басылды.
Сарсанаа кайгым ашынды
Сагынып сендей асылды.

Акыл угат арзымды,
Айтат, сылап башымды:
— Таштаба үмүт ташыңды,
Көл кылба көздөн жашыңды.
Күчөт күрөш-эңишти,
Жеткир бери жеңишти.
Табыштырат жеңишиң
Аркак менен эришти!
Кайра айланып бир барып,
Көрөр күнүм болобу?
Өзүң менен тең карып,
Өлөр күнүм болобу?

КАРА ДЕҢИЗ

Көпкөк бетиң мелтиреп,
Жатуучу элең жайкалып.
Дүңгүрөдү замбирек,
Толкундадың чайпалып.
Сүрдүү флот, эр суучул
Турат сени кайтарып!
Мейлиң, толку күч алып,
Душман чөксүн түбүңө.
Туралбасын тик багып
Сенин шаңдуу сүрүңө.
Мина, снаряд жарылып
Кулак тунсун үнүңө.
Гитлер аттуу шум чыкты,
Тынч жаткысы келбеди.
Баштап укмуш кырсыкты
Элге тынчтык бербеди.
Аз көрүнүп жер бети
Айга колун сермеди...
Өз үйүнө сыйбады,
Тардык кылды Европа,
Жай издетип кыйнады,
Эли тартты көп жапа,—
Келе жатат кан кечип
Сени бойлоп бер жакка.
Толку, деңиз, толкундап,
Катылганды каптаган,
Сундурбай жоо тумшугун,
Абийириңди сактагын.
Балыктарга жем кылдым
Жоонун бери басканын.

КАРА ДЕҢИЗ МЕНЕН СҮЙЛӨШҮҮ

Мен Кара деңизге:

Кыргыздын сайрап учкан булбулу элем,
Кыдырып жер калтырбай көрүп келем.
Токтолбой бойлоп сени өтүп барам
Жоо жолун тосуп кандуу уруш менен.
Аз токтоп кайыгыңа минер белем,
Аралап толкунуңа кирер белем,
Болбосо бир кымча бел кыз колтуктап,
Мас кылчу магнолия гүлүн жыттап,
Сочиде ойлоп бир ыр сендей терең,
Эс алып, көңүл ачып жүрөр белем...
Кара деңиз мага:
Ойлонуп акын көпкө муңайбагын,
Ыр кылгын баатырлардын жоо сайганын.
Кошо жүр, канды кечип, кошо жоо сай,
Куткаргын гүл өлкөнүн бүт аймагын.
Анан сен Сочиге кел: дем ал, ыр жаз,
Колтуктап сүйгөнүңдү, багымда бас!

КАРМАШАМ

Кара булут калдайып,
Күндүн көзүн жапканы,
Кара жылан уу жайып,
Кабыргамды чакканы,
Сойлоп кирип үйүмө,
Кайра чыкпай жатканы,
Кыян жүрүп күнүгө
Кызыл кандын акканы,
Элдин сүйгөн арстаны,
Ойлонбостон башканы,
Таяк алып колуна
Жыланды башка чапканы
Болгон күнү эки жыл,
Менин айтар сөзүм бул:
Ажыдаар менен арбаштым,
Каруулашып кармаштым,
Чарчабадым, чыңалдым,
Шылкыйбадым, чыйралдым,
Чечилбедим, куралдым.
Толкуду тулпар кара атым,
Жетилди сынган канатым.
Качырып кирдим катуулап,
Карматып баатыр адатын.
Кан толуп саргыч иреңим,
Оңолуп жара жүрөгүм,
Кармасам кылыч жарашып,
Күчкө толду билегим.
Алышкан менен алышам,

Кармашкан менен кармашам.
Жармашканга жармашам.
Ок атса мен да ок атам,
От чачса мен да от чачам,
Бошотуп үйдү кайрадан,
Бермейинче кармашам.
Гитлер аттуу сур жылан
Өлмөйүнчө жармашам.
Жер алдына житирип,
Көммөйүнчө кармашам.
Жыландын башы жанчылып,
Камандын тили кагылып,
Жоголгондор табылып,
Эскиргендер жаңырып,
Бузулгандар түзөлүп,
Жыртылгандар бүтөлүп,
Баштагыдай бардык жер —
Болмоюнча кармашам.
Булут тарап күн тийип,
Бакка багбан гүл тигип,
Конушуна ар бир эл —
Конмоюнча кармашам!

ЖАДЫРА СҮЙГӨН БАГЫНДА

Жанаша чыккан эки гүл,
Кызыл, сары — татына.
Жыттадым алып мен бүгүн,
Чалкыды көккө көңүлүм:
Мас болдум атыр жытына.
Бет келип мурун көрбөгөн,
Бей тааныш эки карындаш:
Алыс жерден гүл өнгөн,
Атайы салып жиберген,
Ак кагазга жазып кат.
«Гүл жибердик, агай жан,
Гүлдөй жүрсүн дегейбиз!
Жеңип жоосун кармашкан,
Кайтып элге кайра аман,
Күндөй күлсүн дегейбиз!»
Табридада жүрүп мен
Таластын гүлүн жыттадым.
Кыялымда шул бүгүн,
Гүл жиберген сулуунун
Кучагында уктадым!..
Жанаша чыккан эки гүл,
Жадыра сүйгөн багында,
Жай келет жаркып биз үчүн,

Ар бир гүлдүн өзүнүн
Булбулу сайрайт шагында!

БИР ӨЗҮҢ

Көзүң күйүп балбылдап,
Таңдын чолпон жылдызы.
Алкымың суусун кандырат,
Арпанын кызыл кымызы.
Беттериңдин кызылы
Аравандын анары.
Канбаймын карап утуру,
Бурасың мынча санааны.
Сөзүңдөн бал тамчылап,
Самаркандын кишмиши.
Карасаң көзүң жаркырап,
Дербентин түнүк күзгүсү.
Булуттуу түндү качырып,
Күн тийгендей күлүшүң.
Жадырап сонун ачылып:
Бакунун кызыл гүлүсүң.
Жүрөгүмө от жаккан
Жаш сулуу, сен бир өзүн!..

БАРАТАМ

Кээде суу, кээде кызыл канды кечип,
Кубалап жоо артынан тынбай келдим.
Ар күнү атыш, чабыш болду кесип,
Адырын майдан кылдым далай жердин.
Алдыман тосуп чыгат: «баатыр!» дешип,
Алкышын алып келем далай элдин.
Куткардым мен көп элди, өмүр бердим,
Кавказды бүтүн көрдүм, Донду көрдүм...
Үйүнөн ким чыгарган болбой кыстап,
Туш-тушка чилдей тарап бытыраган.
Үңкүрдү үй кылышкан шаарын таштап,
Кайран эл, кандай күнгө учураган!
Калбаган кыйрабаган бир да кыштак,
Бир үй жок — тике турган, бузулбаган.
Дене жок — жанчылбаган, тытылбаган,
Көйнөк жок — айрылбаган, жыртылбаган.
Талаа жок — казылбаган, чукулбаган,
Жарадар миң жеринен тамтыгы жок.
Жыгач жок же күйбөгөн же сынбаган,
Нерсе жок — жүз жеринен тийбеген ок.
Бир туруп кышкы чилде кычыраган,
Бир туруп күн куйкалайт жалбырттап от.

Баратам баарын көрүп, ошондо да
Жаш келет көздөрүмө араң гана.
«Бул ким?» деп шек кылба калк, ичимде кек,
Баатыр мен сай толтурган жоо канына!
Баратам жолдо, белде жатып-түнөп,
Сыям бар, — душман каны, калем — найза.
Ураган дубалдарга өчпөсүн деп,
Жеңишти, жоокер атын жаза-жаза.
Баратам жазды күтүп, тынбай санаам,
Заматта көлдөй толкуп, оттой жанам.
Асынган мылтыгымды кайык кылып,
Толкундап Дондон өттүм, айтып салам.
Жарасын көп жүрөктүн айыктырып,
Оту өчкөн караңгы үйгө чырак жагам.
Токтолбой жоонун жолун шылып-шылып.
Жапжакын ажал түрса эки кадам,
Токтолбой бара жатам моокум канып,
Көрбөгөн эчен суудан ат сугарып.
Баратам, бара жатам күйүп, тердеп,
Арбыды араң-араң жолдун теңи.
Жүрөктөн толкуп чык ыр, болгун эрмек,
Жүргүзгөн алга карай сүрөп мени,
Жок чыгар эңсеген күн өзү келмек,
Жетейин, ыргытайын жоону сермеп.
Калган кез нан кеспеген калайга окшоп
Желдеттин колундагы бычак мокоп.
Баратам, бара жатам канат кагып,
Каныккан боз туйгундай чабыт слып.
Баратам берген жерди кайрып алып,
Боз адыр, дөңсө Донбас артта калып.
Деп коюп: «чакырдымбы, өзүңдө айып»,
Баратам улам бирин жетип сайып.
Алдымдан туман качып, күн ачылып,
Жаркылдап жан-жагына нур чачылып.
Баратам, бара жатам, бара берем,
Бошотуп Одессаны өтмөйүнчө,
Барбастан жолдо токтоп калат белем,
Дунайга, Измайлга жетмейинче,
Баратам, ой жок менде токтойт деген
Кармашкан жоонун башын кесмейинче.
Токтоймун, кайра батпай ай чыкканда,
Жүрөктүн жарасы бүт айыкканда.

УУРУ

Каздарын көрө коюп сазда жүргөн,
Сашанын айлын көздөй басты Вильгельм,

Карматпай каз каркылдап качкан кезде,
Колго алды автоматын карыга илген.
Салынган ок бүткөнчө тытыратты,
Кубалап каздын баарын бытыратты.
Жыгылган бирин көздөй учту Вильгельм,
Ыргытып колундагы автоматты.
Дегендей: «казды эмне атасың сен?
Беремин катылгандын жазасын мен!»
Капталдан чыга калды эр кызылдар,
Бары да темир минген, темир кийген.
Каталбай эч кай жерге кара башты,
Табалбай кирер ийнин Вильгельм шашты.
Унутту автоматын жерде жаткан,
Унутпай ала казды ала качты...
— Уруунун кебетеси, келбети ушул,
Шаштырды арстан эрлер чыгып чукул.
Жылмайды карап туруп карт Кузменко:
— Унутат чечкен шымын келгенде учур.

МЕН ЖАЗДЫМ

Капкара түрмөктөлгөн булут курап,
Туш-туштан жалын чыгып, түтүн бурап.
Солкулдап жүз миң киши таруу актап,
Жаткандай жер дүңкүлдөп, кулак тунат.
Жашынмак ойноп жаткан балага окшоп,
Келатып кээде чуркап, кээде токтоп.
Соо туруп, эмне үчүндүр кирдим бакка
Бир өңчөй жарадарды койгон топтоп.
Жалжылдайт бир жаш жигит, кайдан көргөм,
Төшүндө эки бирдей алтын орден.
Кара көз, кара тору, тоголок бет,
Ойлодум: «биздин жерден, биздин элден!»
— Атың ким? Кыргызсыңбы? — сөзүмдү укпайт,
— Жеңилби? Кайсы жериң? — жок үнчукпайт.
Жалдырайт, карайт мени деген өңдүү:
Жоо сайган баатыр менмин, ким куттуктайт?»
Мындай иш, үч жыл болду дайын мага,
Түшүндүм не болгонун айтпаса да.
Дүңк этип учуп түшүп жакынына,
Же бомба, же минасы жарылганда.
Кетемби тааныбастан тилсиз шерди,
Дурустап ким экенин билгим келди.
«Сиз ким?» деп жазып туруп, сундум кагаз,
Үнчукпай партбилетин алып берди.
«Искендер Шермат уулу», баары даана:
Чын эле Чүйдөн келген арстан тура.

Мен жаздым: «Колдо барды аябасмын,
Тартынбай керегинди менден сура!»
Окуду жазганымды, кайра сунду,
Күлүңдөп ийнин кысты, көзүм жумду.
Тизесин маңдайына жөлөп коюп,
Жүзүнө булут жыйнап ойго чумду...
Оюна түштү бекен сүйгөн гүл жар,
Бир күндө миң жалбарган элпек дилбар?
Ал эми тетир карап кетет дейби,
Башканын оюн кармап көргөн ким бар?
Ким билсин, ойго түшүп, ары-бери
Тумандан кутула албай кагый жейби?..
«Жапырып жоону кууган баатыр элем,
Жалдырап, карып болуп калдым дейби?..»
Эрдиги жоону аябай кыргандыгы,
Моздоктон, бүт Кавказдан куугандыгы,
Уктабай түн ичинде чалгын чалып,
Жүргөнү тоо, токойлуу Кубандагы...
Конокко союу үчүн кой жетелеп,
Ак үйгө кирген өңдүү бата тилеп,
Фрицти тирүү кармап келген чагын,
Артынан көрөбүз деп эл дүбүрөп...
Оюна түшүрдүбү ушул бүгүн
Мактоого сөз жетпеген алтын күнү?
Сөзгө алып, алаксытып, аз да болсо,
Көрөйүн жеңилдетип баскан жүгүн.
Мен жаздым: «жоого аттанган эрсин, — дедим,
Кайгыруу адаты эмес сендей шердин»
Окуду, чөнтөктөрүн сыйпалады,
Түшүндүм, издегенин, калем бердим.
Ал жазды: «кулак укпайт, эмне болот?»
Мен жаздым: «Эч нерсе эмес, бул оңолот»
Ал жазды: «тил сүйлөбөйт, кыймылдабайт»
Мен жаздым жаш үмүтүн нурга боёп:
«Коркпогун, айыктырат муну дагы,
Илимдин өрчүп, өнүп турган чагы.
Жаз келет, баштагыдай кайра бүрдөйт
Чынардын бомба тийип сынган шагы».

БИР

Аймуканов эр Сармат,
Мен бир кыргыз, сен казак.
Айырма жок бипбирдей,
Экөөбүз баскан бул казат.
Алсырап баспай теңселдик,
Ачуу, таттуу жеп көрдүк.

Узун-узун түндөрдү
Уктабастан өткөрдүк.
Окопту чоң казабыз,
Айрылбай бирге жатабыз.
Бери жылган фрицти
Бирдей мелжеп атабыз.
Ата бер, Сармат, ата бер!
Аңдып жоону жата бер!
Качан биз аны чакырдык,
Канын суудай чача бер!
Эки эл деп атап койсо да,
«Эшик» «бөлөк» болсо да,
Бири тоодо мал жайып,
Бири чөлгө консо да...
Аркы атабыз бир болгон.
Бир жайлаган, бир конгон.
Тойду бирге тойлогон,
Ойду бирге ойногон.
Оорукта калса бир калган,
Чалгынды чалса бир чалган.
Жанаша жүрүп ар качан,
Майданга барса бир барган.
Бир туугандар бириктик,
Бир жумушка кириштик.
Башка келген кайгынын
Бир экенин билиштик.
Атышып келген душман бир,
Айлыбызды бузган бир.
Жапаны сезген жүрөк бир,
Жакшылык күткөн тилек бир.

ОЙ

Аз күнгө чатыр жайдык мындай чыгып,
Ар күнү жаткан жерден жоону кырып,
Ашыгын сынагандай аңдып карайт,
Булуттун арасынан күн кылайып.
Толкундап көбүк чачып жатат Азов,
Запкы жеп ачууланган буурага окшоп.
Шарпылдап, журга урунат, ала салат,
Баатырдын ичиндеги кекти козгоп...
Мен болсом кээсин түйбай, кээсин туюп,
Көп тилде нечен түркүн ырлар угуп,
Жанында патефондун олтурамын,
Деңиздей уч-кыйры жок ойго чумуп...
Бир туруп, окту аралап отту кечем,
Бир туруп, кулач уруп, көлдөн өтөм.

Бир туруп, каршы алдыма келген дөөнү
Бир уруп, жардан алыс көмөлөтөм.
Жоо качып, мен артынан кубалаймын,
Жер жарып кыйкырамын, «ура-а» — лаймын!
Заматта кут орногон чекке жетип,
Буралтып тууну көккө булгалаймын.
Бир туруп эгин бышкан чөлдө жүрөм,
Бир туруп, ышкын чыккан төрдө жүрөм.
Бир туруп, кайык минип, тор түшүрүп,
Эркимче балык кармап көлдө жүрөм.
Олтурам өз үйүмдө ырлар жазып,
Баратам Ат-Башыга Долонду ашып.
Салкындап суу боюнда басып жүрөм,
Буралган сулуу менен колтукташып...
Түндүктөн муздак согуп шамал келет,
Шыбырап кулагыма ойду бөлөт:
«Эң мурун уруш менен деңизден өт,
Андан соң үйүңө кайт, жарыңа жет!».

ТЯНЬ-ШАНДЫКТАРГА

Алтын күнгө чагылышып канатым,
Араладым тоолоруңдун арасын.
Аба жуттум, кымыз ичтим, эс алдым,
Айыктырдым оң санымдын — жарасын.
Достор менен атка минип жарышып,
Черди жаздым: оодарышып, алышып,
Кеч киргенде келин, кыздар чогулуп,
Чүкө ойнодум билектерге чабышып.
Эркелесем эркелигим көтөргөн,
Менин энем — Кагылайын кыргыз эл!
Киндик кескен, кирим жууган, өстүргөн,
Тулпар токуп жоого атказган дагы сен.
Баатырларча жоо сайганга жарадым,
Найза болуп китеп жазчу каламым,
Барбаган жер, баспаган жол калбады,
Жатсам, турсам колдон түшпөй жарагым.
Жоо бүтө элек, кайра кетип барамын,
Аткарылат сенин койгон талабың.
Алп көкүрөк эрлер менен бир жүрүп,
Алышканга кызыл кыргын саламын.
Ач көз жоону кең Соң-Көлгө өткөзбөйм,
Арпа, Аксайдын көк шиберин тепсетпейм.
Кемпир, чалды ажыратып кымыздан,
Келин, кызга күндүн күнүн көрсөтпөйм.
Бир олтуруп айдай сулуу Урумкан,
Чүкө ойногон түндү кантип унутам.

Ошол сонун жылдыз жанган түн үчүн,
Жоону кырып, канды кечем, урушам!
Ат-Башылык антым ушул ишентер,
Иште, мал бак, бешенеден аксын тер.
Ук, келин, кыз, тура турсун селкинчек,
Иште талбай, жоокер элге жардам бер!
Эл, жакшы кал, кан майданга мен кетем,
Уйкуну кой, «аман кайра кел» десең.
Сүйгөн сулуу, тура турсун ак мамык,
Күтүп калды алды чалчык жер кепем...
Уруш бүтүп, эл өч алып Гитлерден,
Туу көтөрүп өңчөй баатыр жоо жеңген,
Кайткан күнү кайра келсем Нарынга —
Бул дүйнөдө бактылуумун дейт элем...

УГАСЫҢ

Кайдадыр мен шашылып кетип барам,
Кайрадан көрүшөбүз, кош бол дарыям!
Кебелбей ага бер да, кош бол, терек,
Нарындан кем көрбөгөн сүйгөн дарыям.
Жакшы кал, көк тиреген кербез Казбек,
Тура бер, кабар угуп күндөн, айдан.
Жакшы кал, гүл ачылган Кавказ жери,
Сактадым төрт ай бою жоодон сени.
Теректи сүйбөгөнгө кечирбедим,
Жанымда кошо жүрдү шердин шери.
Жоо колун алкымына жеткирбедим,
Баратам башка жакка, кош бол эми!
Жакшы кал, мисирейген Моздок чөлү,
Чөл элең, ачка жорткон улуп бөрү!
Той бердим жоону кырып, канга тойдуң,
Көңүлдөн чыгарбассың көпкө мени.
Денесин жоодон өлгөн досторумдун,
Калтырдым, жүрүү үчүн эстеп сени.
Калышты Омор, Кубат, баатыр Түмөн,
Мейманжан, Чоро, Саты бирге жүргөн —
Кан аккан кармашууда болду курман,
Арстандар элин сүйгөн, жерин сүйгөн,
Сакта чөл, досторумду жоону кырган,
«Бул жактан баатырлар» деп айтсын көргөн,
Жаркырап жаз келгенде мен да келип,
Үстүнө досторумдун гүлдөр эгип,
Айланта бак өстүрөм багбан болуп,
Той тартам бөбөктөргө алма берип,
Багымдын бутагына булбул конуп,
Ыр ырдайт, угасың, чөл боюң эрип.

КЕЛБЕЙТ ДЕБЕ

Аралап чер токойду, кокту-коону,
Жол кылып көк тиреген аска-зоону.
Бүркүттөй чабыт салып бара жатам,
Кубалап коён окшоп качкан жоону.
Каптаган сары байчечек мейкин Кубань,
Көк-жашыл тон жамынган көркөм Тамань.
Кыйбаган жан биргемден айрылгандай,
Кылчаңдап улам карап кетим барам...
Үй оокат, мал, дүнүйө ойго кирбей,
Тойбогон кийик уулап мергенчидей.
Тогуз ай токоюңда жоону аңдыдым,
Туш келсе атып жыгып онун бирдей.
Кош, Кубань, тирүү туруп унутамбы,
Назыкул, Асылкерим калган жайды!
Кош, Тамань, жакшылык күт, келбейт дебе,
Күн жетет сейил кылар, кетет кайгы.
Аралап чер токойду, кокту-коону,
Жол кылып көк тиреген аска-зоону,
Бүркүттөй чабыт салып бара жатам,
Кубалап, коён жүрөк качкан жоону!

БАРАМЫН

Сурайсың: «качан келесиң,
Тилегим качан бересиң?
Сагындым, жаным сени деп,
Көзүңдүн жашын төгөсүң.
Асмандан булут бүт тарап,
Алтын нур көктөн чачырап,
Жер жүзү күлүп жаркырап —
Күн тийген күнү барамын.
Купкуу кепин кийгени,
Каарылып түшүп тийгени,
Калчылдаткан дүйнөнү —
Кыш чыккан күнү барамын.
Байчечек башын көтөрүп,
Жасанып дүйнө безенип,
Жашыл килем төшөлүп —
Жаз келген күнү барамын.
Тепселген бакчаң гүл ачып,
Терезеден жыты аңкып,
Кайгы качып, сен жаркып —
Күлгөн күнү барамын.

ҮЧ БААТЫР ЖӨНҮНДӨ ЫР

1. Кубат Жуматаев

Күн ысык, күз айында Моздок чөлү,
Бозоргон боз топурак жердин өңү.
Дем алып көлөкөлөр бир жыгач жок
Күпкүндүз туш тараптан улуйт бөрү.
Тамызар таңдайына тамчу суу жок,
Таш жатат, басып көрсөң кыпкызыл чок.
«Башыңды көтөрбө!» — деп ызылдашат,
Мөндүрдөй көктөн түшкөн коргошун ок.
Эр Кубат — бала жолборс, тоо арстаны,
Ишке ашып эки болбой бир айтканы,
Фашистке кыргын салып кирди жиреп,
Боёду өз канына кармашканды.
Сай толуп кызыл канга, селдей акты,
Бере албай жоо туруштук тура качты.
Пүлемёт тытырады арт жагынан,
Каталбай курган башты көбү шашты.
Короодон кой чыккандай чыкты көп танк,
Көрүндү эл алдында берилген ант.
«Гранат! Ыргыт! Чыда! Бириң качпа!»
Кыйкырды жер жаңыртуу баатыр Кубат!
Качпастан кабыландар каруулашты,
Кай бири танк алдында калып жатты.
Кай бири түз өзүнө чуркап барып,
Шыкаалап жылчыгынан танкистти атты.
Кай бир танк буту үзүлүп турду токтоп
Кай бир танк күйүп жатты асманга окшоп.
Танк менен танк айдаган фриц күйүп,
Чыңырып чоң атасын жатты жоктоп.
Кубтта ок калбады, калбады эч ким,
Жоо камап тегеректи тосту бүтүн.
Ойлоду: «унуткарсын кантип элим
Кармашта өлгөн эрди мекен үчүн...»
Топтоду өлгөндөрдөн төрт граната,
Байлады бел кырчоого кыдырата,
Келаткан танк алдына жата калды,
Тепседи эрди зор танк былчырата...
Жарылып үйдөй темир тарсылдады,
Талаага октой учту чачыранды,
Ажалды оюн көргөн эрдин аты,
Миң жылга унутулгус ырга айланды.

2. Асылкерим

Дагы да адатынча чалгын чалып,
Душмандын ал жайынан кабар алып,

Кайрадан келе жатты кокту менен,
 Шырп эткен дабыш чыкса кулак салып.
 Жол менен бара жаткан жолоочуга,
 Айылдан ит үргөндөй жан жабыла,
 Арстанды тегеректеп тосту немец,
 Карады Асылкерим жан жагына...
 Курчаптыр автоматчан жүздөй адам,
 Кимдир бирөө үн катты: «жаныңды алам!»
 Жаш баатыр бир иш ойлоп ичи күйдү,
 «Аттиң ай, келер беле отуз кадам».
 Кыйкырды каракчылар: «көтөр колүң!»
 Жашырып азыр гана ойлогонун,
 Көтөрүп эки колун тура калды,
 Үн чыкты туш-туш жактан: «сонун, сонун!»
 Чуркашып келген кезде бары жакын,
 Эр жоокер батыратты автоматын.
 Немецтер боо жаткандай кыйраганда,
 Кайкыдан аша берди чуркап бачым.
 Курчады кайра жетип карышкырлар,
 Калбай ок автоматта кайрат кылар.
 Ойлоду жата калып амал-айла,
 Кутулар же болбосо өлүп тынар...
 Жашынбай кача берсем атышар деп,
 Турду эле, атты бирөө бутка мелжеп.
 Кайрадан жата калып «билдим» — деди —
 Максатың тирүү кармоо болсо керек.
 Эстеди келе жатып көргөн эле,
 Көмүлгөн бир мина бар ушул жерде...
 Бет алып ошол жакка сойлоду шер,
 «Өлсөң-өл, алтын башым кордук көрбө»
 Кечикпей издеп ошол жерди тапты,
 Кулады дал үстүндө, сулап жатты.
 «Дүңк!» деди, жерди чукуп асманга атты,
 Элтеңдеп каракчылар кайра качты.
 Жашынып даңгыр жолдон чыкпай карыш,
 Өстү эле ыплас жайдан жүрүп алыс.
 Акыры бүл эрдикке алып келди:
 Комсомол, чын тарбия, тоодой намыс.

3. Апсамат

Асманда бир бирине урунушуп,
 Ач калган карышкырдай улуп-уңшуп,
 Жарышты замбиректер жүз миңдеп ок,
 Тез жетсе байге алчудай жулунушуп.
 Үйдөй чым асманга учту, жер тытылып,
 Качырап карагайлар жатты сынып.
 Кайың, тал оңко-чоңко түшүп жатты,
 Атайын таштагандай жулуп туруп.

Үн чыгып туш-тараптан: «Ура-ура!»
Арстандар бири калбай тура, тура,
Жылтылдап он миң колдо сан-миң найза,
Жапырып чуркашканда жан жабыла.
Ийинден чыгып качкан кашкулактай,
Фашисттер чыкты окоптон, көрсүн шашпай.
Кылчайган аркасына бир жан чыкпай,
Качышты жо куралын таштай, таштай.
Кай бирөө окобунда жатты сулап,
Кай бири кол көтөрдү жан соогалап,
Кай бири жоготкондой атчу сөзүн,
Калчылдап ар кимге бир карап турат.
Жеткенин басып алып кабыргага,
Апсамат чуркай берди улам алга.
Кубалап качкан жоону баражатып,
Негедир көз чаптырды чокчо талга.
Бүркүттөн корголошкон кекиликтей,
Чогулуп бир топ немец турат кетпей.
Апсамат гранатын ыргытты эле,
Сегизи кол көтөрдү бир сөз дешпей.
Апсамат сегизин бир айдап келип,
Аскерче тура калып салам берип,
Айтты эле баштан аяк болгон ишти,
Командир толкуп кетти шерди көрүп.
Сегиздин бири офицер Отто Вильгельм,
Карышкыр көптү көргөн, көптү билген,
Оттого кызыл арстан суроо берди:
— Муну сиз түшүнтөсүз эмне менен?
— Ок калды ондон, бештен солдаттарда,
Максатка жетпейт элек кармашсак да...
Командир карап койду Апсаматка:
— Теңеп көр Осмоновго же Кубатка!

ДНЕПРГЕ

Батыштан жылан сойлоп өткөн эле,
Удургуп кара булут жеткен эле.
Айланып куулар учуп коно алышпай,
«Муз түрдү», «Муз каптады» дешкен эле.
Жатты эле мурун жүргөн кеме жүрбөй,
Калды эле мурун күйгөн чырак күйбөй.
Булутка далдаланган кышкы күндөй,
Сүз тартып карашты эле кыздар күлбөй.
Тындырбай кар учурган шамал айдап,
Гүл солуп жээгиндеги турган жайнап,
Кандайдыр алыс учуп кеткен эле,
Отурган ырчы булбул гүлдө сайрап.

Сур жылан кайра качты артын карап,
Баратат араң сойлоп башы канап...
Көрүнүп арасынан күн жылмайып,
Бириндеп кетип жатат булут тарап.
Качырып кайрат кылып түрдү шериң!
— Кыш кетти, жаз жаркырап келди! — дегин.
Тарастын кулап кеткен эстелигин,
Тургузам, өз ордуна келтиремин!
Нарынды сүйгөн өңдүү сүйдүм сени,
Ойлогон бүт оюмдун болдуң теңи.
Үстүңдү канга боёп атып жыгып,
Агыздым карагайдай фрицтерди.
Анткени — бир тууганды аягандай,
Аядым сени жоодон жан аябай.
Кызгандым ашыгымды кызгангандай,
Коргодум тыным албай, уйку канбай.
Азыр да сүйүктүүсүң Нарынымдай,
Кымбатсың жүрөгүмдүн жарымындай.
Достукту күн астынан көрсөтөсүң,
Жаркырап Днепрогэс жаңыргандай.

ЭЛИМ БАР

Араванда бир чынар бар көк мелжиген,
Алдынан өйдө көздөй ашкан мерген
Ак бараңдан, беш атардан аткан менен —
Эзелден кылда учуна ок жетпеген.
Бутагы көп, бири сынса бири чыгат,
Былк этпей, качан көрсөң чынар турат.
Элим — ошол чоң түп чынар, мен — бир бутак,
Мен өлсөм, элим тирүү, атым угат!..

АЛГА

Бозойду күткөн мисал сүйгөн теңи,
Жол карап күтүп турат Киев сени.
Жазбай ат касташканды, баатыр жоокер,
Токтолбой алга басар учур келди.
Куткардың гүл Кавказды, далай жерди,
Тааныды бүткүл дүйнө сендей шерди.
Онтотпой колтугунан көтөр эми,
Дүйнөгө Шевченкону берген элди.
Токтолбо, улам алга! Алга бачым!
Энебиз ышкоосүң деп каргабасын!
Кыз, жигит эмки майды туу көтөрүп,
Киевдин көчөсүндө майрамдасын!
Окопту унут, досум, алга баскын!
Аралап чер токойду тоолорду ашкын!

Өтүгүң мейли айрылсын, түшүп калсын,
Кетирбе качкан жоону, жетип аткын!
Тойбогон сур жыланды урдун башка,
Бир жолу турбас кылыч жанчып ташта!
Кыйкырып сен турганда кулап түшсүн,
Жол тосуп, көк тиреген жалама аска!

ЖИГИТТИК МИЛДЕТ

Бүркүтмүн деп жүрчү эмес,
Ала-Тоодо эрке ойноп,
Кабагымда кайгы жок,
Тоо жаңыртып күлчү элем.
Ал күндөр өттү зымырап,
Алдым мылтык колума.
Жамбашта күрөк кыңгырап,
Көтөрдүм көп жүк жонума.
Буга, булбул кайгырба,
Жигиттик милдет ушул да,
Эл башына кайгы-азап
Келген күндөр тушунда...

ШОФЁР

— Түмөнбаев Кушубак,
Кайдан келген эмесиң?
Көрөмүн күндө үч убак,
Кесибиң эмне ким өзүң?
— Алыскы кыргыз элденмин,
Ала-Тоодон келгенмин.
Айдаганым жүк тарткыч,
Шофёрмун да жоокермин.
Жоону атышкан эрлерге
Ок дары ташып беремин,
От күйүп жаткан жерлерге,
Күндө үч жолу келемин.
— Айт, Кушубак, чыныңды,
Атпадың жоону сен өзүң.
Жашырба менден сырыңды,
Эл сураса не дейсиң?
— Ар бир өлгөн фашисттин,
Жармы менин эмгегим.
Отун кечип уруштун,
Ок жеткирип бергеним
Кайсыл иштен кем дейсиң
Карап көргүн сен деймин.
Түшүнбөсөң түшүнбө,
Жоону кырган мен деймин.

— Айтчы, баатыр Кушубак,
Айтчы, баатыр билейин,
Азапка күндө учурап,
Акыры эмне тилегиң?

— Чегиртке жесе эгинди,
Өрт каптаса жеримди,
Жылан чагып белимди,
Шишик басса денемди,
Чегирткени бүтүрүп,
Каптаган өрттү өчүрүп,
Башын жанчып жыландын
Белимден уусун кетирип,
Шишикти денден таратсам,
Эркин согуп жүрөгүм,
Тоого чыгып дем алсам, —
Ушул менин тилегим!

— Айтчы, Кушубак, майдандан,
Көрдүң кандай сонунду?
Моокун канып бул жайдан,
Жыргаган күнүң болдубу?

— «Конокторго» «бадыраң»
Тартып бара жатканмын.
Чаң баскан бопбоз адырдан
Жаңы гана ашканмын.
Үч самолёт качырды,
Коркподуң да шашпадым.
Ого бетер айдадым,
Жол бүруксуп чаңдады,
Таптырбай жоону алдадым,
Бет алдым, жетип, далдааны,
Замбирекчи сүйүндү,
Өптү сылап башыман.
Түшүрүп бүттүм жүгүмдү,
Күйүп бүттү машинам.
Көп замбирек атылды,
Жер тытылып казылды,
Мен алпарган «бадыраң»
«Конокторго» тартылды...
Кол, аяк денден суурулду,
Топурак канга жуурулду.
Сан жетпеген фашисттин
Заманасы куурулду.
Машинам күйсө мейли деп,
Ошондо моокум бир канды.
Сүйүнүп чуркап декилдеп,
Ошондо сездим жыргалды.

Тойго ат сатып алгандай,
Жүк тарткычты жаңы алдым.
Тай минип чапкан балдардай,
Ары-бери чаң салдым.
Жарадар болгон майорду,
Алып бара жатамын.
Бычакча тилип абаны,
Жарып бара жатамын.
Жондо жорткон бөрүдөй,
Жоо жолумду тороду.
Туш-тушумдан көрүнбөй,
Аңдып калса болобу.
«Токто!» дешип кыйкырды,
Токтогуча өлөмүн!
Жүк тарткыч октой сызылды,
Токтобой үчүп жөнөдүм.
Шибеге менен сайгандай,
Үч жеримден ок тешти.
Арыкта сууну жайгандай,
Үч жеримден кан кетти.
Майорду тирүү жеткирдим,
Ошондо моокум бир канды.
Бул өңдүүнү көп көрдүм,
Көп сездим мындай жыргалды,
— Ушул болсо жыргалың,
Кайсыл болсун кууралың?
Өлүп калсаң не дейсиң,
Өрттөй жанган тууганым?
— Өлөрүмдө айтамын:
Жакшы калгын сүйгөн эл!
Өзүңдү жоодон сактадым
Үстүмө гүл ач, жүргөн жер.
— Ушунуң туура, тууганым,
Уча бер, алга түрбагын!
Кашка жолду чаң ызгыт,
Кайратың барда дуулагын!
«Бадыраңды» ташый бер,
Ачкарак жоо сугунат...
Дүңгүрөсүн кара жер,
Даңкың чыгат, угулат,—
Атыңды булбул ыр кылат.

* * *

Чөнтөгүмдө жүрөгүмдүн үстүндө
Жүрөсүң сен, алып көрөм мен күндө,
Жаныңда мен жаркырайсың, күлөсүң,
Жетет тебе, бул сен эмес, сүрөтүң.

* * *

Түндө жатып уктасам
Түшүмө кирдин Зукешим.
Ойгонсом жалгыз мен жатам,
Элестейт көзгө тиктешиң.
Ооба, сен алыс үйдөсүң,
Билбеймин кандай күндөсүң,
Кандай күндө жүрөсүң?
Куттуктаймын сегизинчи мартыңды,
Бир жүргөндө билбептирмин баркыңды.
Ортобузда он айчылык жол жатат,
Ойлоп сени, карап көрсөм артымды.
Жүрөгүмдү сүйүндүрүп ким айтат:
Кайра барып көрөмүнбү алтынды?
* * *

Баатыр Манас жердеген,
Батынып жоого келбеген,
Кыздары шайыр кең Талас,
Кыйлага даңктуу жер белең!
Оюң-кырың гүлдөгөн
Эмгекчи кыргыз эл менен
Ыр курап түркүн гүлүңдөн,
Оюма түшсөң, термелем!

К... ГА

Салам жазган алыстан акын досуң,
Жакалашкан дөө менен баатыр досуң.
От жагылган там үйдүн жүзүн көрбөй
Жер төлөөдө эсен-соо жатыр досуң.
Темиринен Оролдун үстөл коюп,
Коргошуну Актүздүн калам болуп,
Кагаз дедим чекесин жоолошкондун,
Сыя челек көзү анын... олуп, олуп...
Матырамын каламды, мен ыр чиём,
Радиом орустун замбиреги,
Түздөп коюп күпүлдөп окуп кирем,
Лирам менен толкундайт эр жүрөгү!..

КАНТИП БҮТТҮ

Зыпылдап канаты бар куштай учуп,
Жүк тарткыч тынбай өтөт уюлгутуп.
Аралап калың топто мен да барам,
Асманга көтөрүлгөн чаңды жутуп.
Талыкшып төшүн керип жатат Кубань,
Уктабай кыйналгансып кабак чытып.
Атылып мина, снаряд уңулдашат,
Асманда самолёттор дырылдашат.
Жарылып түшкөн бомба, жер солкулдап,

Жан-жакка жанып учкан чогуң чачат.
Көргөзбөй күндүн көзүн түтүн каптап,
Карагын, жоо жакын деп көзүңдү ачат.
Чекемден аккан терди бир шыпырып,
Токтодум дем алганы жолдон чыгып,
Көтөрүп, кангычакты жуттум сууну,
Белимден баклашкеди чечип түрүп.
— Калдыбы? Бир жуткурчу, өлүп барам...
Бир фриц келди алдыма колун сунуп.
Гитлердин «арстан» деген офицери,
Жалдырайт өлчү эмедей карап мени.
Алыптыр чынжыр тагып ит жетелеп,
Тамчылайт эки беттен аккан тери.
Мария, айдап келе жатса керек,
Шаштырат, тез ичкин дейт, кайнап кеги...
Суу бердим, бир чоң жутуп, айтты «рахмат»,
Орусча чала сүйлөп тамтаңдатат.
— Кай жакка уу кылганы баратасың,
Итиң бар айдоодосуң, не салтанат?..
— Туткунга, огум бүтүп, түштү башым,
Болбосо көрөт белем мындай азап...
Бул сөздү уккан кезде келди күлкү,
Гитлердин бир айтканы эске түштү —
«Орустун бүт эгини канча болсо,
Ошончо ок бар эле...» кантип бүттү?
Алаңдайт, орус кызы карап койсо —
«Арстаны» Европанын арстанбы, итпи?

СУУНУН ЖАРЫМЫ

Жыландай миң ийрилип агат Кубань,
Жымылдайт эч бир нерсе сезбегендей...
Жанында тал түбүндө мен олтурам...
Жан алгыч... бомба, снаряд, эске келбей...
Карасаң көңүл коюп... суунун жармы:
Кармашта курман болгон элдин каны...

МЕЙЛИҢ, КАБАР, ТАМАНЫМ

Мейлиң-мейлиң, таманым,
Сен ачыштың, карадым...
Каканактап канталап,
Кабармактан кабаргын —
Туу желбиреп салтанат,
Көкүрөк өйдө көңүл шат,
Качырып жоону уралап,
Алга жүр, алга! Алгалап,
Жаркылдап колдо жарагым,
Ачылып күндөй кабагым,

Жоо колун койдой жуушатып,
Тепсеп өтүп барамын.

БАЯГЫ ТААЛАЙ

Жоокерден жоокер сурады,
— Таалайды көргөн барбы жан?
Жылмайып күлдү курагы:
— Сен дагы бир жан жыргаган.
Гүл ачылып багында,
Алма бышып түрчү эле.
Жумуштан келген чагында,
Жубайың кымыз сунчу эле!
Алма бак калды Чүйүңдө,
Ачылып гүлдөр жайнаган.
Жубайың калды үйүңдө,
Жетишиң керек кайрадан...
Жетпейсиң, жигит, жол узак,
Батышты көздөй баспасаң.
Изине түшүп сонуркап,
Душманды мелжеп атпасаң.
Батышка жүр, жоону сүр!
Жакындайт сүйгөн кең Чүйүң.
Жеңишке жет, жайнап күл,
Эшигин ачат өз үйүң.
Желге ыргалат ак терек,
Эшигинде көгөргөн.
Алдыңдан тосот эркелеп,
Баягы таалай сен көргөн.

ЖАМГЫРДУУ КҮЗДӨ ТАЛААДА

Казандап учат жалбырак,
Парашюттай салбырап.
Жамгыр куюп, өлөң чөп
Нымданышат балбырап.
Туман басып жер бетин,
Жашырат дүйнө келбетин,
Жаңы келген келиндей,
Көргөзбөй шуру берметин.
Мунун баарын көзгө илбей,
Кайгыны сезип билгендей,
Уңулдайт, боздойт муздак жел
Ботосу өлгөн ингендей.
Сүйлөөгө тили күрмөлбөй,
Тикиет көзү ирмелбей,
Зордугуна тагдырдын
Сөз айтпай башын ийгендей...

Чатырчасын жамынып,
Жонунан ылдый суу агып,
Талаада турат жаш жоокер,
Жол тартчудай камынып.
Жок, жок... бекер турган жок,
Зордукка моюн сунган жок.
Жүрөгүндө жанып от,
Мылтыгына салып ок...
Жамгырдуу күздү тоготпой,
Жанына жоону жолотпой,
Ызырынат эр кыргыз,
Көрүнгөн менен ой жоктой.
Алга карай бассам дейт,
Арбашканды атсам дейт,
Атабыз Ленин чырагын
Ар бир үйгө жаксам дейт.
Атсам дейт жоону, атсам дейт,
Ала-Тоого кайтсам дейт.
Жолумдан чыгып жаш жарым,
Жеңдим деп жоону айтсам дейт.
Казандап учат жалбырак,
Парашюттай салбырап.
Атылат тынбай замбирек,
Жер жаңыртып заңгырап.
Атылат кечке атылат,
Жер-токой күйөт чатырап.
Уч-түбүнө көз жетпейт,
Жан билбейт качан басылат?
Ойлонот, жоокер ойлонот,
Көрүнбөй кең Чүй толгонот.
Ошондон да үмүт чоң,
«Жок болот Гитлер» деп коёт.

«А!» ДЕШЕР

Көмүрдөй кара чачы бар,
Балбылдаган кара көз.
Көөдөй кара кашы бар,
Буудай ирең, жылуу сөз...
Топурак өңдүү боз шинель...
Жылдыздуу тумак башында...
Суулугун чайнап эсирген
Азоосу тору астында...
Колунда сүрдүү автомат,
Салтанат кылып жеңишти,
Алдына салып койчо айдап,
Бир топ туткун фрицти...

Жол менен баатыр баратат
Чоң кыштакты аралап,
Келин, кыз тосуп карашат,
Фрицти каргайт табалап.
Баатырдан көзүн алышпайт,
Сөз кылышат ким дешип.
Жактырышат, таанышпайт,
Турушат мактап сүйлөшүп...
«Татарга да окшобойт,
Орус эмес... ким анан?»
Сүйлөшсөк дейт, токтобойт,
Жалжылдайт бир кыз буралган...
Кара деңиз тараптан,
Кар айдай шамал үңүлдайт,
Кыздар көрүп жараткан
Кыраандын тегин шыбырлайт:
«Төрөлүп» абал Төөжарда
Киндик канын төккөн эр,
Кой айдап, жайлоо барарда,
Малкалдыдан өткөн эр.
Жаңгагын чагып Аркыттын,
Карасуудан ичкен эр.
Үзүрүн сүрүп жаштыктын
Тегенеде өскөн эр.
Уясын издеп шумкардын,
Аскадан басып көнгөн эр.
Жакшысын Минип тулпардын
Бөрү уулаган мерген эр!»
— Жазбадым атын жолборстун,
Билбегендер бул ким дер.
Уча бер, ырым жол болсун!
Билгендер байкап «а!» дешер.

БИЗ ҮЧҮН

Селки, бозой жыйналып,
Секетпай, күйгөн ырдалып,
Бир жагында селкинчек,
Бой сергип кумар бир канып,
Убайымсыз жатканда,
Жымыйып карап жаштарга,
Жарык кылып жер бетин,
Жаркыраган асманда,
Ат-Башынын, Нарындын,
Ай, жылдызын сагындым...
Сагынсам кандай кылайын,
Саргайып тартпай убайым,
Көпкө келген иш экен,

Көңүлдүү жүр, жубайым!
Элди азапта кыйналтпай,
Кылычты канга сугарып,
Кадимки кабылан Сыргактай
Жоо бетинде тұрайын,
Жолотпой ары кубайын.
Анан кайтып барармын,
Амандашып калармын.
Бирге отуруп чүкө ойноп,
Билегиңди чабармын.
Жоолук таштап сен качсаң,
Жете берип мен чапсам...
Тараганда оюндан,
Колтугумда баратсаң,
Ат-Башынын айлуу түн
Алтын нур чачар биз үчүн!

УРУМКАНГА

Миң сулуу бир тең, сен бир тең
Менин сүйгөн сен эркем!
Күн ысып күйүп тердесең
Шамалың болбой сергиткен,
Каның катып чаңкасаң
Кашка суу болбой сайда аккан,
Же жадаган кезде сен кыштан
Отуң мен болбой жылыткан
Көралбай алыс жүрөмүн,
Кур калдым беле ырыстан?
Кайта барып бул жактан,
Каргыш тийген уруштан.
Оймоктой болгон оозуңдан,
Оттой жанган көзүңдөн,
Айнектей түнүк жүзүңдөн
Өбөр бекем, Урумкан?!

КАНАКЕЙ

1

«Бөлөктөй мени көрбөгүн;
Сүйгөнүм жалгыз сен дедиң...
«Жан бирге!».. дедиң жалбар
Жанаша жүрдүм алданып,
Ал күндөр өттү, жалжалым...
Мен алыс кеттим, сен калдың.
Артымдан издеп келбедиң.
Азабың тарттым билбедиң...

2

Жапайы чыккан талы жок,
Же багбан тиккен багы жок,
Какшыган талаа чөл көрдүм,
Күнгө күйгөн жер көрдүм...
Куйкалап ысык күн өттү,
Сызгырган майда тер кетти...
Кайда деп сени ойлодум,
Канакей сая болгонүң?

3

Кирген дайра суусу жок,
Каркылдап учкан куусу жок,
Элсиз адыр бел ашып,
Жүргөн кезде адашып...
Туз балык жедим, чаңкатты,
Тилим кургап кан катты...
«Жан бирге» деген эрмегим,
Канакей суусун бергениң?

4

Жерде аппак кар, сууда муз,
Каардуу кыштын өңү сүз,
Капталдан шамал урганда,
Кычырап чилде турганда...
Талаада жаттым үйүм жок,
Же кийген жылуу кийим жок...
Канакей бирге жатканың?
Канакей жууркан жапканың?

5

Ашуу аштым, жол тарттым,
Ай караңгы түн каттым,
Алым кетип жыгылдым,
Аңга барып тыгылдым...
«Түргүзүүчү барбы деп»,
Жардам күттүм эңгиреп,
Канакей чуркап келгениң?
Канакей алым көргөнүң?

УГУЛЧУ ЭЛЕ

Жары келип майдандан
Жаркырап күлдү Айшакан:
— Уктай албай жатчу элем
Узарып түн, атпай таң, —
Ойлогонум сен элең
Оюма келбей башка жан!..
— Сыйпалап кал таппасаң,
Эстебейт элем айтпасаң,
Жапар келе калганда

Жарк дей түшчү кавхар шам,
Урушта жүргөн мага да
Угулчу эле каткырсаң...

КАПАБЫ

Чыгыштан жумшак жел келет,
Чөптөрдүн башы термелет,
Урумкан эстеп жатабы? —
Күн күлбөйт булут чүмкөнөт,
Кабагын чытып бүркөлөт,
Унутту деп капабы?

АВТОПОРТРЕТ

КҮЗГҮГӨ КАРАП

Кара сакал Темиркул,
Кандай кылган ишиң бул? —
Карабапсың боюңа:
Сакалыңды кырбастан,
Же колуң менен жулбастан,
Коюптурсуң оюна...

Күмүш тонун жамынып
Күн нуруна чагылып,
Көктү тиктейт Ала-Тоо,
Кербесем калам сагынып.
Көк шибердүү төрүнөн
Кетсем деймин кагылып...

КАБЛАН КЫРГЫЗ

Азандан жалын бүрктү миң замбирек,
Асты-үстү боло жазды жер титиреп.
Фрицтер коён мисал буккан кезде,
Ураалап көтөрүлдү кол дүңгүрөп.
Жайылып жерди казып чыкты көп танк,
Командир ир алдыда колун баштап,
Жылтылдап сүрү укмуштуу болот найза,
Жан жактан жаналгычтай кирди каптап,
Немецтик бир замбирек катуу шашты,
Алдыда бара жаткан биздин танкты,
Аябай үстү-үстүнө атып жатты,
Болотту болот менен карсылдатты.
Көрдү да Байбол уулу эр Ырысбек,
Буйдалбай, кайда экенин түрбай издеп,
Түздөдү замбирегин замбирекке,
Чычала жанып учту жоону көздөп.
Үнү өчтү быркыраган замбиректин,
Жанында ата турган калбады эч ким.

Кулатты каблан кыргыз бир кирпичин,
Фашисттик тоодон калың бийик чептин.

САКТАБАЙТ СЕНИ ЖЕР КЕПЕҢ

Тийдин эл кыргыздай,
Кекиликтей качтыңбы.
Дем алдырбай, тындырбай,
Кетирдикпи шаштыңды.
Бүгүн сен качкан кекилик,
Мен ителги качырган.
Кутулуп көр бекинип,
Куулугуң жетсе, ант урган!
Ийинге кирсең, сууруймун,
Бел кылба таштын коңулун.
Заманыңды кууруймун,
Катканы ушул шорундун.
Сактабайт сени жер кепең,
Мыктап тепсем бузамын.
Кайда качпа — мен жетем,
Мыжыгам — кармап, тытамын!
Каныңды төгөм талаага,
Талаага кызыл гүл чыгат...
Ал гүлгө булбул отурса,
Эл эс алып ыр угат!

ТУР, ОКСАНА

Тур, Оксана, тургун сулуу, онтобой!
Жашыңды тый, үнүңдү бас, боздобой!
Тургун эми, бардык дартты козгобой,
Жардамы жок карып жанга окшобой...
Эмне мынча, ишенбестей карайсың?
Ой Оксана, дагы эмнени санайсың?
Эмнең ооруйт? Менден сура дабасын,
Айыктырам жүрөгүңдүн жарасын.
Ой Оксана, каны дары душмандын,
Аябастан ак үйүңдү бузгандын!
Ишен мага, өйдө түр да, башыңды
Адаштырган туман ойдон куткаргын.
Катарында жоону сүргөн көп эрдин,
Колтугуңдан сүйөгөнү мен келдим.
Тургун сулуу, зордукчудан өч алгын,
Мага дайын далай кордук көргөнүң...
Тур, Оксана, тургун сулуу, онтобой,
Жашыңды аарчы, үнүңдү бас боздобой!
Тургун эми, бардык дартты козгобой,
Жардамы жок карып жанга окшобой!

ТУУГАН ЖЕР, СЕНИ САГЫНДЫМ

Этеги жайык кызыл жар...
Эстесем ичим тызылдар.
(Жеңижок)
Эрки күчтүү турмуштун
Эркине көндүм, багындым,
Кыпкызыл от уруштун
Кечип жүрүп жалынын,
Төөжар менен Жүзүмжан,
Туулган жер, сени сагындым.
Отурсам, турсам оюмда
Акжол менен Тегене! —
Колотунда, оюнда
Ак алма бышкан жер эле.
Карасуу, Аксуу, Кожо-Ата
Кайсы жерден кем эле.
Жалгызкыр, Төөкыр, Капчыгай
Кой жайган жер жашымда.
Тизип койгон шурудай
Жүзүмү бышкан ташында.
Аркайып теке түрчү эле
Аскасынын башында.
Аркыт менен Арстанбап
Жаңгагы сайдын ташындай,
Күзүндө толуп кампа, кап
Келчү эле го жашынбай...
Аралап кетсем калчу эле
Солк дей түшүп жаш ыргай!..
Калың кара токойдун
Кайсы бирин айтайын...
Алмасын жеп чоңойдум
Ар жыл барып жай сайын...
Көп жыл өттү эсимде
Көл боюнда ак кайың...
Күндө келип Урумкан
Көлгө бетин жуучу эле,
Көркү күндөй кавхар шам
Көлөкөлөп түрчү эле...
Алдыман чуркап балача
Аппак колун сүнчү эле!..
Ак кайың аман бар бекен?
Турат бекен ийрикөл?
Урумкан азыр кайда экен,
Үй тиккен жайы кайсы төр?
Түш келбесе болгону
Гүл өнбөгөн суусуз чөл...

Жердеген жер Караван
Жемиши жерге чачылып,
Базар-Коргон, Араван
Багында гүлү ачылып,
Турат бекен тууган жер,
Тубаса көркүн ашырып?
Асман тиреп чокусу,
Шыбырашкан көк менен,
Булак суу агып коктусу,
Чаңкагандар эңсеген,
Качан көрсөң башынан,
Калдайып булут кетпеген...
Касиеттүү чоң Бозбу
Турат бекен чалкалап,—
Аблатун аттуу коктуну
Этеги менен калкалап?
Кайрылып кайра бир барсам,
Касташкан жоону талкалап...
Кыйкырат элем дүйнөгө
Ким бактылуу менден деп,
Кызыл тил даяр сүйлөргө:
Кыйышып чыгып бардык эп,
Дастан жазсам өз эрким,
Болбойт беле бардыгы эп...

КҮТӨ ТУР

Көгөрөт деңиз жээги саз,
Көкөлөп учат аккуу каз.
Көтөрүп мылтык жүгүрөт,
Көңүлүндө кайгысы аз.
Мен болсом сени санаймын,
Акууну чуркап караймын.
Көрдүңбү сен деп сураймын,
Курусун, аккуу тил билбейт...
Күмүштөй жүзү жаркырап,
Күнүгө калкып ай чыгат.
Кара көз келе жаткандай,
Караймын тосуп мен чуркап.
Сураймын айдан: көрдүңбү?
Ал-жайын анык билдиңби?
Өзүмдөн кабар бердиңби,
Унчукпай ак ай күлүңдөйт...
Чыгыштан жортот салкын жел
Жоолугуң менен желпип сен
Олтурган өңдүү бетимди,
Айланып карайм дагы мен.

Чөптөрдүн башы кыбырайт,
Бир нерсе дешип шыбырайт.
Токтобой шамал зымырайт,
Түшүнбөйм сөзүн, түшүнбөйм..
Каз болуп учуп келбедин,
Ай болуп чыгып көрбөдүң.
Сен үчүн баары бир окшойт:
Жүргөнүм тирүү, өлгөнүм?
Санаага батып заматта,
Жетпеген жандай талапка,
Каранып эки тарпка,
Табалбай сени изденем.
Чыгыштан жоокер баратат,
Кыштактан кыздар карашат,
Биринин сөзүн бири укпай,
Жигиттин жашын талашат.
Жүгүрдүм: «курдаш, токтой көр!
Көрсөң, билсең айтып бер!»
Билет экен жаш жоокер,
Жок экен жери жүрбөгөн.
Кыргыздын даңгыр жолунда,
Мөңкүгөн Нарын боюнда,
Жолукту сенин сүйгөнүң,
Ар качан сенсиң оюнда!
Бир гана сен деп кайгы жейт,
Тезирээк жоосун жеңсе дейт,
Тезирээк кайтып келсе дейт,
Тилеги сенсиң сулуунун.
— Күтө тур, сулуу, аз калды,
Биздин чабуул башталды.
Талкалап бардык бөгөттү,
Кыйратам зоока — аскарды!
Анан мен — баатыр жоо жеңген,
Ак шумкар канат сермеген!
Багыңа барып гүл эгем!
Ай жүзүңдүн нурумун!

Ошко

Балача бийлейт элем ачык айтсаң,
Кайрадан эми сени көрөм качан?
Суусунан Ак-Буураңдын качан ичип,
Тоосунан Алайыңдын качан ашам?
Укпайсың, унчукпайсың, капасыңбы?
Же мени түшүнө албай жатасыңбы?
Же болжоп, билип алчы дейсиң го сен,
Ачылбай сандыгыңда жаткан сырды.

Ар кай жерде бир кыргыз,
Көп кездерде мен жалгыз.
Бирок, көп жоо кууганым,
Анткени орус тууганым!

БААТЫРДЫК УШУЛ ТУРБАЙБЫ

Эдилден кайра качты жоо,
Перекопко жеткиче
Кезигип эчен кокту-коо,
Эчен суудан өткүчө
Артынан куудук бир жылдай —
Дем алдырбай, тындырбай.
Миң сыйрылып, миң түштү
Таманымдын териси.
Миң ачышып, миң бүттү
Жарамдын оозу. Эр киши
Барк кылбайт дешет мындайды
Баатырдык ушул турбайбы!

ЭРИНБЕЙ КӨРДҮМ

Үч жыл болуп баратат,
Үйдөн чыгып жолдомун.
Дагы да узак жол жатат,
Тез жетсем деген ойдомун.
Эдилдин башын жоо кылдым,
Эченин көрүп фашисттин,
Алыштым, качан жыгылдым? —
Өлсөм баатыр небесмин.
Теректи бойлоп жол бастым,
Кезикти алар мында да.
Каруулаштым, кармаштым,
Кашаты бийик жылгада.
Дондон өтүп кубалап,
Миусту кечип тирештим.
Ат койдум эчен уралап,
Оодардым, эндим, күрөштүм:
Дубалдай күчтүү жер кепе,
«Сүттүү суу» коргон болгон жок.
Көрүнгөн чөптүн түбүнө
Бөдөнөдөй корголоп.
Араң жетти Херсонго,
Коёндон коркок эл ушул.
(Мактандырган курал го
Шер көрсөтүп бир учур).
Тоолорунда Кавказдын,
Токоюнда орустун,

Сыноосунда кармаштым,
Сагылашкан согуштун:
Фрицти көрдүм эринбей,
Бой көтөргөн эл болот,
Акылсыз сулуу келиндей
Көөдөнү бар, башы жок.

* * *

Кыргыздын бир чүрпөсү Апсамат эр,
Тоо кулап токтоналбай титиреп жер,
Туш-туштан миң замбирек атылса да,
Бул эрдин арстан окшоп жатышын көр
Төшөлгөн дөңгөчтөргө төшүн такап,
Кыргынды тоготпостон уктап жатат.
Үч күнү уктабастан согушкан ал,
Душманды түшүндө да мелжеп атат.

Арасында арчанын олтурамын,
Болбогонду ой менен болтурамын.
Бул дүйнөнүн толбогон казынасын,
Күмүш менен алтынга толтурамын.
Кара деңиз чайпалат, толкун чачат,
Кармап алып оюмду ала качат.

КОМСОМОЛ БИЛЕТИ

Кыш айы. Чоң Будапешт. Көчөдө кар.
Кең көчө жүрүүчүгө ийинден тар.
Ок учуп, бомба түшүп, кулак тунат,
Жуушаган кой мисалы жаткандар бар.
Сүргөндө чыгыш жактан жаңыдан таң,
Шашылыш алды жакка бара жатам,
Сымаптай мелт-мелт этет көзүмдөн жаш
Жан кыйган арстандарды араласам.
Тытылган дубалдарга далдаланам,
Мышыкча тешиктерден өтө калам.
Туш келдим аңтарылган дарбазага:
Эр жатат бутун сунуп чалкасынан.
Көргөндөй бир тууганды боло түштүм,
Бир колу мыкчып жатат жүрөк үстүн.
Бир колу пулемёттон ажырабай,
Байкатат зор айбатын биздин күчтүн.
Көздөрү карап жатат чыгыш жакты,
Ал жакта Москва бар элдин бакты.
Кан каткан эриндери сөз айткансыйт;
«Кайран эр кармаш менен ажал тапты».
Байкасам өңү тааныш көргөн жандай,
Карадым көздөрүнөн көзүмдү албай.

Жаткансыйт сынап мени күлүмсүрөп,
Дегенсийт: «Жыл өткөн жок унуткандай»
Эңкейип колун көрсөм алып өйдө,
Уюган кан толуптур чеңгелине.
Аңтарып ок көзөгөн төш чөнтөгүн,
Көз салдым комсомолдук билетине.
Жаш ээси жетпегендей тилегине,
Жабышкан барактары бир бирине,
Жүрөктөн аккан го? — өтө кызыл,
Жүккандай кызыл боёк иреңине.
Түз көзөп өткөн экен орто жерин,
Жоо огу жаш баатырга бузуп пейлин.
Бир башка калчылдадым токтоно албай,
Боорумду жырткан өңдүү бирөө менин.
Ачышты туз жапкандай жүрөк жарам,
Көргөндө билетинен атын араң:
«Сагынбек Түнгатаров...» ошол өзү,
Жөн эле кыздай сулуу жалжылдаган.
Бир жүргөн бир бөлүктө бир жыл ашык,
Ашканбыз Альпыларды бирге басып.
Бир болгон үч күн мурун окобунда,
Узакка олтурганбыз сөз сурашып.
Чабуулда узак жолго бир чыккандай,
Окопто — үйдө бирге олтургандай.
Сезилчү бир ажайып жакындык күч,
Башкача сыйлашканбыз бир туугандай.
Жыл мурун бир болгонбүз Одессада,
Арыз берген комсомолго Сагын анда.
Тартынбай чыгып сүйлөп жыйналышта
Сөз берген арыз колго аларында:
— Согушка кирип жүрөм түк жазганбай,
Фашистти атып жүрөм чил аткандай.
Кырамын өзү келген ачкөз жоону,
Колхоздун адырынан чөп чапкандай.
Душманга пулемёттон жалын чачам,
Сөз берсем, орундаткам мен ар качан.
Комсомол билетинин урматына,
Дал эртең баатырларча эсеп ачам.
Эсепке алган өңдүү эмгек күндү,
Эсепке кийиремин атсам бирди.
Билети комсомолдун мендик деймин,
Бир «оңко» тургузганга атып миңди.
Бул сөзүн так аткарган өзү айткандай;
Серпишкен зор кармашта тоо арстандай.

Тиссанын* боюндагы бир согушта,
Кыйраткан беттешкенин чөп чапкандай.
Чабуулга көтөрүлгөн фашисттерди,
Жаткырды кайра жерге, чилдей терди.
Такылдап пулемёту ажал бүркүп,
Издеди, тирүү жоону эсептеди.
Эрчиде көпүрөнү окко тутуп,
Кулаткан качкан жоону оңколотуп,
Элестеп көз алдымдан али кетпейт
Жатканын көкчепкенди Дунай жутуп.
Ошондо газетага мактап жазган:
«Кырган эр кууган жоосун куткарбастан,
Сагынбек пулемётчу — баатыр кыргыз
Бир өзү фашисттердин миңин аткан».
Дал ошол тоо арстаны ушул жаткан,
Ким чыдап карайт муну ыйлабастан.
Бир болсо чыдап карар душман гана,
Кас душман, жүрөгү муз, боору таштан.
Энеси көздөрүнөн кан агызар,
Атасы сакалынан жаш тамызар.
Уулуңар эрдик менен өлдү десе,
Кайрадан кайрат кылар, мактанышар.
Жок, эле, сүйгөн кызы, алган жары,
Жаш эле жыйырмага чыккан жаңы.
Эл үчүн курман болду жоо бетинде,
Сүргөндө эми гана өмүр таңы.
Байкалат карап көрсөм иреңине,
Жетпестен кеткен өңдүү тилегине.
Боюма кайрат жыйдым кайра баштан,
Бир карап комсомолдук билетине.
Сагынбек комсомолго берип өзүн,
Мекенге коргон кылган баатыр төшүн.
Анан, бул тоо шумкары өтөбөсө,
Милдетин өмүрүнүн ким өтөсүн?
Таң ата чабуул болуп немецтерге,
Чабуулда ок жаңылган Сагын эрге.
Бек апчып билет салган төш чөнтөгүн,
Жаш баатыр жыгылыптыр ушул жерге.
Көргөндө кас душманын түрчү беле!
Ар качан боо түшүргөн, жоо бет келсе,
Азыр да койдон бетер жуушатыптыр,
Ким жетсин тилегине бул жетпесе.
Комсомол билети бар канга баткан,
Жаш берен артык көргөн өз жанынан.

* Тисса — Дунайга куйган чоң суулардын бири. Эрчи — Венгриядагы бир шаар, Будапешттин түштүгүндө, Дунайдын боюнда.
Көкчепкен — немец солдаттарына коюлган лакап аттардан.

Эл үчүн, мекен үчүн ушул билет,
Эрдикке Сагынбекти шыктандырган.
Лениндин сүрөтү бар ушул билет,
Кайратка кайрат кошот, акыл берет.
Ар качан көргөн кезде бул билетти,
Ленинче эл камкору болгун, келет.

КУБАТ

Гвардиянын саясий жетекчиси
Кубат Жуматаев жөнүндө поэма

АВТОРДОН

Бул дастанды жазмак элем мен эчак,
Кечигипмин даабай жүрөк тартынчак.
Тартынбаган согуштарда кан күйгөн,
Ыр алдында боло жаздым коркунчак.
Бул иш үчүн өзүмдү өзүм кармадым,
Кечиксем да ыр кылычын кармадым.
Кечирип кой, жандан азиз окуучум,
Күнөө болсо көп кечигип калганым.
Кечирип кой, Кубат сүйгөн жемиш бак,
Кечирип кой, өз энемдей Арстанбак!
Кечирип кой, жан биргемдей кыргыз Тоо!
Кубат сени сөз кылчу эле ардактап.
Кечир мени, кең Суусамыр, жашыл төр,
Туйлап аккан түнүк суулуу өзөндөр!
Кечир мени, Сары-Булак, Эркин-Сай,
Жаш кезинен Кубат жүргөн түзөңдөр!
Силер менин зор күнөөмдү кечсеңер,
Кечер болсо эр Кубатты тууган жер.
Көз алдымда жоодон өлгөн жаш баатыр,
Ал да менин бул күнөөмдү кечирер.

АРНОО

Жаралгандай жылдыздан,
Сый алгандай турмуштан,
Кыздан бетер жалжылдап,
Сулуу туулган кыргыздан.
Жүрөгүндө кара жок,
Көзү күйгөн жалын чок.
Кайраты күч болоттой,
Карап турбас, колу шок.
Өктөмдүгү орустай,
Турбачудай тоо бузбай,
Пейилинин кеңдиги,
Биздин ата конуштай.
Канкор менен урушкан,
Кайтпаган каршы туруштан.

Өткүрдүгү бүткөндөй
Өзү чапкан кылычтан.
Чабышканды чапкандай,
Атышканды аткандай,
Эгер көрсө эрдигин
Ленин алкыш айткандай.
Баатыр туулуп кыргыздан,
Согушка барган чыгыштан.
Алышканды бир чапчып,
Ак жолборсчо ыргыткан.
Жердин шери эр Кубат,
Сендейлер элден туулат.
Эрдигиңди эскерип,
Жаздым муну сага арнап.
22-июль, 1941-жыл

* * *

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде».

Эл сөзү

Кеч кайтып обкомдун бюросунан,
Кандайдыр таң атырды үктай албай.
Көздөрү балбылдады жүмүлбастан,
Өчпөстөн ак өргөөдө күйгөн шамдай.
Бир кезде радиодон үн жаңырды,
Сүйлөдү тааныш диктор каргылдана,
Бурулуп карап жатты Кубат аны,
Бир башка иш болгонсүйт Москвада.
Ал диктор бүткүл элге айтты кабар:
— Фашисттер кол салышты биздин жерге,
Ууруча антын бузуп киришти алар,
Катылат алын билбей күчүк шерге.
Биздин иш адилет иш, биз жеңебиз,
Тургула жоого каршы баатырлардай.
Башынан кармашканды жеңген элбиз,
Жок болот ач көз душман тарпы калбай.
Кандайдыр чуркачудай турду Кубат,
Кийинди, бетин жууду шашкалактай:
Башына келип жатты ойлор чубап,
Чачырайт эки көзү карагаттай.
Айшанын чуркап барды дарчасына,
Оюна алган беле ар нерсени.
Жок, бирок батынбастан ойготууга,
Аз убак карап турду терезени.
Аңгыча сизди белем сулуу Айша,
Карады парданы ачып жан биргесин.
Апаппак он бешинде толгон айча,
Ачып чоң, терезеден көрсөттү өзүн.

— Айшаке, жаным Айша! — деди Кубат,
Келгендей көпкө чейин коштошууга.
Айтпастан башка бир сөз карап турат,
Чамасы жоктон бетер кол созууга.
Болгонун биле коюп бир шумдуктун,
Шашылыш чуркап Айша чыкты бакка,
— Кандай сөз! Неге келдиң? Эмне уктуң?
Эч качан келчү эмессиң бул убакта?
Ушинтип сурап Айша Кубатынын
Сүйөндү келишимдүү эр төшүнө.
— Башталды кандуу согуш, кызыл кыргын,
Жоо келди социализм өлкөсүнө.
— Кайсы жоо?
— Фашист Гитлер каракчыдай
Тымызын басып кирди бир сөз айтпай,
Жоо жолун торош керек карап жатпай,
Жигиттин милдети да мылтык атмай.
Жетишер секретарлык эми мага,
Иштерин обкомолдун тапшырамын.
Андан соң военкомго барамын да,
Жанымды аябаска ант кыламын.
Келгеним өзүң менен кезигүүгө,
Айдайым, аман тургун көрүшкөнчө, —
Жоо качып, бошотулуп сүйгөн мекен,
Жеңишти куттукташып өбүшкөнчө!
«Бул менден чын эстелик болсун» деген,
Кат жазып сүрөтүнүн аркасына,
Ал азыр алынгандай жүрөгүнөн,
Тапшырды ай чырайлуу Айшасына.
Сүрөттү алып Айша тиктеп турду,
Танцада үч күн мурун болгон бирге.
Бир да сөз айталбады бой титиреп,
Мезгилсиз муз тоңгондой жаз гүлүнө.
— Кош! — деди Кубат анда сунуп колун,
— Кош! — деди айдай сулуу каргылдана.
Билдирип бир сөз менен бардык оюн,
Мончоктой мөлтүлдөдү жашы тама.
«Кош!» — деген ушул сөздө айтылды бүт:
Күн күйүп жер өрттөнгөн согуштарда.
Унутпай жүрөр деген таттуу үмүт,
Мындай ой мүнөздүү да жаш кыздарга.
«Кошкун!» — деп кыз оозунан чыккан бул
Барабар тапшырмага мекен берген:
Каптаган каракчыны кайра куу тез,
Алыс куу ата конуш биздин жерден.
Тамган жаш мөлт-мөлт этип кыз көзүнөн,
«Тарттырбай таалайымды келген жоого!

Корккону эр жигиттин өлгөнгө тең,
Кармашта кайра качпа» дегени го.

ЭСКАДРОНДО

Аттуу полк Одессанын ар жагында,
Эки күн түрдү күтүп буйрук албай.
Атчандар көз салышат аттарына,
Ишенген канатына жагалмайдай.
Экинчи эскадрон... Кубат анда,
Чыгыштан учуп жеткен турумтайдай,
Саясий жетекчинин кызматында,
Сагаттай күнү-түнү иштейт тынбай.
Жоокерге партиянын айтат сөзүн:
Коркунуч тууган учур эл башына.
Ажалдын огу тиктейт эрдин төшүн,
Карабай колуктунун көз жашына.
Беттешти өмүр, ажал маңдай-тескей,
Арбашып жылан, торгой тиктешкендей.
Жоолошту түн менен күн көзгө келбей,
Тынуу жок, бири кыйрап, бири жеңбей.
Маселе турат алда эки түрдүү:
Же жашоо, же өлүмгө моюн сунуу.
Же жеңүү кас душманды, же жеңилүү,
Же өрчүү өсүп тукум, же кырылуу.
Өлмөк жок, өлтүрмөк бар катылганды,
Кутузов Наполеонду кыйраткандай.
Көп тууган мекен — эне баатырларды,
Жеңүүчү тууларынын сүрү кандай.
Жеңилбес, ким болуптур жер жүзүндө,
Жеңилет Гитлер дагы. Келген — кетет.
Кирген суу тартылгандай күз келгенде,
Көпкөндүн жели чыкчу мезгил жетет.
Бизде бар самолёттор, замбиректер,
Ок да бар миң-миллион жоону аткандай.
Бомба бар жарылганда жер титирер,
Көр даяр бардык фашист бүт баткандай.
Күзгүдөй түнүк биздин койгон максат:
Лениндин улуу туусун кербей колдон,
Советтик түзүлүштү калуу сактап
Көз артып, алкын бузган ач көз жоодон.
Алдырбоо заводдорду кайра баштан,
Тарттырбоо помещикке элдин жерин.
Унутпай таалай үчүн суудай аккан,
Бул жерде эмгекчинин маңдай терин.
Эч кимдин тоочуна көз артпайбыз,
Биздин ой, биздин максат тоодон бийик,

Бирөөнүн шыбагасын талашпайбыз,
Айсызга нур чачабыз күндөй тийип.
Алдынан баатырларча чыксак коркпой,
Токтотуу жүргөн селди кыйын эмес,
Ат койсок Невскийдей, Суворовдой,
Канчалык көп болсо да жоо тең келбес.
Түзүлгөн бул эскадрон көп улуттан,
Орус бар, татар да бар, кыргызы бар,
Билбеген айта турган: «бир туушкан»,
Баарынын маңдайында жылдызы бар.
Баары да бир табактан аш жегендей,
Бардыгы бир уядан учушкандай.
Баары да бир эмчектен сүт эмгендей,
Суусунду бир чөйчөктөн жүтүшкандай.
Талпынат чабыт карап канат кагып,
Бардыгы бир мүнүшкөр таптагандай.
Алашкыс кенен, даңгыр жолго салып,
Бардыгын бир жетекчи башкаргандай.
Баарынын тилеги бир, ою бирдей,
Көп тилде бир пикирде сөз сүйлөшөт.
Тууган эл, өсүп-өнгөн, сүйгөн жерге
Баарыбыз аткаруучу иш бир дешет.
Аларга Кубат ага, Кубат ини,
Ар бирин аяп турат бир туугандай,
Болсо да Кубат жапжаш, кайсы бири
Уялат улук көрүп атасындай.
Кубаттын эки болбойт айткан сөзү,
Ал сөздү бир касиет бардай угат.
Кубатты бардыгы да сыйлайт дечи,
Ал үчүн жан кыюуга даяр турат.
Аркадий эскадрондун командири,
Кубатты кадыр кылат агасындай,
Билинбейт кими кичүү, кимиси үлүү:
Эненин эгиз тууган баласындай.
Экөө да бир-бирине ишенишет,
Ага-ини бирине-бири ишенгендей.
Бир жатып, тамакты да бир ичишет,
Баратса: бири жолборс, бири шердей.
Аркадий кайтып полктун штабынан,
Угузду мындай буйрук эскадронго:
— Жүктөлдү өтүп ары — суу жагынан,
Түн катып, чабуул жасоо Тирасполго.
Максат бул: жоонун бардык күчүн билүү,
Чалгындоо согуш менен от кечкендей.
Оңойбу жоо катарын бузуп кирүү,
Жаңылсаң — жок болгонун өрт өчкөндөй.

Абадай, суудай керек сактык бизге,
Жүрөбүз түн ичинде алга карай.
Уккула, тыюу салам сүйлөшүүгө,
Абайлап бастыргыла, кийин калбай.
Эч кимиң командасыз мылтык атпа,
Чекпесин тамекини эч бириңер.
Кокустан душман туюп калган чакта,
Солкунтсун кара жерди дүбүртүңөр.
Ураалап ат койгула, сууруп кылыч,
Сезилсин бараткандай армия бүт,
Кезиксе шылып өтүү биздин жумуш,
Фрицтер жандарынан үзсүн үмүт.
Байкалсын тоо көчкөндөй, сел жүргөндөй,
Көрүнсүн көздөрүнө энелери.
Болушсун кылган өңдүү үйүн көрбөй,
Билишсин кандайлыгын шердин шери.

* * *

Түн ичи. Бир добуш жок. Айлана тынч.
Көчкөндөй башка жакка эч ким калбай.
Эскадрон жолго чыккан, барат тымтырс,
Аттарда туягынан үн чыгарбай.
Аркадий, жанындагы теңтуш Кубат,
Көргөндүн көңүл черин тараткандай.
Жанаша бастырышып бара жатат,
Будённый, Ворошилов бараткандай.
Алдынан башка дозор чыкты кайра,
Жол салып, алып кабар алды жактан.
— Эң алды биздин колдун ушул жайда,
Коргонуу сызыктарын куруп жаткан.
Фрицтер токтошуптур кыштактарга,
Эч ким жок элсиз жерде жолду тоскон,
— Тийбестен, катылбастан биз аларга,
Өтөбүз арт жагына токтолбостон.
Буйдалбай эч кай жерге жүрө берди,
Алчулар тойдон байге алышкандай.
Түштүктөн Слободзейди имерилди,
Чабыттап учуп чыккан шумкарлардай.
Постторун, жоолошкондун өттү жандай,
Токойго кирди бойлоп Днестрди.
Жүрүштү тирүү жанга байкаттырбай,
Пардадай жамынышып айсыз түндү.
Четине Тирасполдун жетишкенде,
Жолукту эки солдат автоматчан,
Патрулдар «келе жаткан ким? — дегенче,
Жумушун бүттү кылыч Кубат чапкан.
Курчашты четки турган үйдү барып,
Сындырып терезесин, баштап Кубат

Киришти үч-төрт жоокер фонарь жагып,
Үстөлдө арак-шарап жайнап турат.
Жатышат мас эсэстер аркы-терки,
Согушта көмүлбөгөн өлүктөрдөй.
Ойгото Кубат бирин бутка тепти,
Ал чоочуп кол көтөрдү сөзгө келбей.
Андан соң ойготушту жаткандарын,
Бардыгын тургузушту бир катарга.
Калчылдайт билбей алар не кыларын,
Жалдырайт алы келбей сөз айтарга.
Мүйүздөн ажыраган уйдан жаман,
Турушту куралы жок шылкыйышып,
Кебете-көрүнүшү: ашканада
Май аңдып колго түшкөн ууру мышык.
Жан курсун кандай кымбат, кандай ширин,
Көздөрү өтүп барат автоматтан.
Түшүнтүп Кубат айтты: «Көрөт үйүн,
Жашырбай сураганда чынын айткан».
Айтышты кайдалыгын штабынын,
Немецтик «калп айтпаган» салтын бузбай.
Айтышты кайсы жерде не бардыгын,
Фюрерге берген антты эске алышпай.
Заматта түшүп калды чаң-тополоң,
Байкоосуз асман кулап жарылгандай.
Туйганы качып жатты Тирасполдон,
Кур десе чечип койгон шымын албай.
Быркырап сынып жатты терезелер,
Кагышкан бир-бирине хрусталдай.
Өз жерин жандай сүйгөн баатыр жоокер,
Турмакпы душманына бүлүк салбай.
Жарылып гранаттар ыргытылган,
Чыгарды таш-талканын тийген жердин.
Кан агып армиянын штабынан,
Үзүлдү кол-буттары фашисттердин.
Тытырап тынышпады автоматтар,
Бул түнү бүтүрүүчү иши көптөй.
Коркууну үнүтүшкан азаматтар,
Тартынбай кирип барат каптап өрттөй.
Түн көрдү баатырлардын кыргын салып,
Жоо менен жолборсторчо кармашканын,
Аркадий, Кубат экөө кирип барып,
Штабдан алып чыкты кагаздарын.
Иш бүтүп, эскадрон чыкты шаардан,
Аркадий эсептеди атчандардан;
Бешөө бар башын таңган колун таңган,
Уч жоокер мекен үчүн кыйган жанын.

Калганы бардыгы да аман-эсен,
Эскадрон толкуйт көлдөй бөксөрбөгөн.
Турбайбы согуштарда дагы нечен,
Чеп мисал жоону шаарга өткөрбөгөн.
Сүрүлдү чыгыш жактан агарып таң,
— «Кайткыла, кечиктиңер, тез!» — дегендей,
Аркадий жол баштады кайра баштан,
Кайтууну эми гана эстегендей.
Жол берди карт Днестр өз жээгинен,
Энедей далдалады калың токой.
Жел согот сылагандай беттеринен,
Карашат ак кайыңдар эски достой.
Мынакей Стободзея калды солдо,
Бурулду эскадрон чыгыш жакка,
Түндөгү байкабастан өткөн жолго,
Кайрадан жылга менен түшкөн чакта.
Кокустан пулемёттор тытырады,
Дозорлор учуп түштү аттарынан.
Аркадий бир кыйкырып кылыч алды,
Шамалдай сызды баары арт жагынан.
Кылычын Кубат дагы сууруп алып,
Шуңгуду эң биринчи барчын куштай,
Тепсетип окопторун кирди жарып,
Көрсүнчү шашкан фриц тура качпай.
Шилтеди ак албарсты оңго-солго,
Алмадай ыргып түштү бир нече баш.
Кутулуп эскадрон чыкты жолго,
Ким тосмок тоодон ылдый куласа таш.
Дал ошол учкан таштай ылдам өтүп,
Далайы ок тийгенин сезишкен жок.
Бир кезде Кубат өзүн начар сезип,
Кучактап аттын жалын калды токтоп.
Аркадий кайра тартып келди жетип,
Боз туйгун өз барчынын аягандай.
Карады бүт денесин, киймин чечип,
Сыркоону адис доктор карагандай.
Ок көзөп өткөн экен акыректи,
Кайшты тешип өткөн шибегей.
Кан агып, кайран эрдин шайы кеткен,
Жыгылып бара жатат тилге келбей.

ГОСПИТАЛДА

Бир нече күндөр өтүп келгенине,
Жаткан кез госпиталда баатыр Кубат.
Кубанып дарманына киргенине,
Халатчан коридордо басып турат.

Сүйлөшөт ар нерсени жарадарлар,
Өздөрү көзү менен көрүшкөндө,
Фронттон, армиядан айтат кабар,
Ал жактан ушул азыр келишкендей.
Бири айтат: келе жатат душман бери,
Сел жүрүп, жер калтырбай каптагандай.
Чын эле Түндүк-Бугдан өтүшөбү,
Арыктан бир секирип аттагандай?
Бири айтат: оңой олжо таттуу болбос,
Татыбайт арзан баанын шорпосу да.
Көркөөнүн эч нерсеге көзү тойбос,
Акыры канжар тиет колкосуна.
Билишет биздикилер не кыларын,
Тактика — чегиндик артка бир аз.
Жыннактап эл күчүнүн баш-аягын,
Алган соң башталбайбы чын салгылаш.
Бири айтат: сакташ керек армияны,
Тагдырын бул согуштун ошол чечет.
Днестр артта калса, эртең аны,
Биздин кол бир чабуулда кайра кечет.
Жер калса, бошотулат кайра баштан,
Эл калса, тылдан жоого сокку берет.
— О, бул чын, айыгалы кайгырбастан,
Өч алчу зордукчудан учур келет.
Ойлоду баатыр Кубат эскадронун,
«Аркадий азыр кайда жүрөт экен?
Түшүрүп баштагыдай жоо ойронун,
Кылыччан Чапаевче кирет бекен?»
Ушинтип турган кезде, сурап аны,
Тезинен бүтүрүүчү жумуш бардай,
Киргени госпиталдын комиссары,
— Кайда — дейт, — Жуматаев? — чочугандай.
— Мен! — деди салт боюнча баатыр атчан,
Какайып тура калып соо кишидей.
— Олтурун, алыс кетпей кроваттан!
Бурулду, сөзүн толук түшүндүрбөй.
Кечикпей кирип келди бир генерал,
Корпустун командири мурун көргөн.
Аркадий кошо кирди арт жагынан,
Күлүңдөйт көзүн албай Кубат эрден.
Генерал колун берип куттуктады:
— Мекенге ак иштеген кызматыңыз
Мына! — деп чөнтөгүнөн орден алды, —
Жарашсын эр төшүнө «Кызыл жылдыз».
Советтер Союзуна кызмат кылам,
Ишенсин өз уулуна Ата Мекен.

Бул жерде күндөр чубап өтүп жатат,
Айыгып эскадронго кайра кетем.
Бул жылдыз мекенимдин сыйы берген,
Бул өзү ишеничи тууган элдин!
Мен уулу баатыр элдин жеңип көнгөн,
Ак иштейм каны барда жүрөгүмдүн.
Генерал кош айтышып, чыкты кайра,
Көрүнүп атасындай эркелеткен.
Оңойбу жолугушуу мындай жайда,
Денеде жылуу барда кетпес эстен.
Аркадий айтты көп сөз күрбүсүна,
Ким өлүп, ким бардыгын айтты койбой:
— Канжардай кадалуучу колкосуна,
Сайылчу көздөрүнө чогойнодой...
Душмандын үшүн алып эскадрон,
Жашоодо даңкка бөлөп Ата Журтту
Далай Ганс ажал тапты биздин колдон,
Далайы суу ичем деп ууну жутту.
Келгенин эскадрондун жакын жерге,
Өткөнүн таң атарда Түштүк-Бугдан,
Чыкканын дем алууга бир аз күнгө,
Досуна айтып берди калтырбастан.
— Айтпаса, унутупмун бир нерсени,
Корккондо фриц өзүн унуткандай,
Бир сулуу жазган окшойт эстеп сени,
Мына кат, окуп жибер мукактанбай.
Алганбыз сен бул жакка кетер замат,
Сактадык кайдалыгың так биле албай.
Конвертти ачты Кубат кол калтырап,
Сүйгөндөн, сүрдөгөндөн шашылгандай.
Кол тааныш. Жазуу тааныш. Айшасынан!
Унутту жаратынын ооруганын.
Байкалды качкан өңдүү калбай арман,
Көргөндөй болуп кетти өзүн анын.
Тургансыйт сөз сүйлөшүп терезеден,
Жаркырап түн ичинде чыккан айдай.
Жагымдуу эркелеген мүнөз менен,
Күлгөнсүйт Кубатынан көзүн албай.
Көрүндү жүргөн өңдүү бакта бирге,
Таңшыган булбулдардын үнүн угуп...
Аңдышып көпөлөктү конгон гүлгө,
Баргансыйт Кубат ага колун сунуп.
Сезилди кинодо бир олтургандай,
Баштарын тийгизишип бир-бирине.
Сырдашып жаш көңүлүн толтургандай,
Айшасын Кубат теңеп тийген күнгө.

Бир башка кубанычтуу сокту жүрөк,
Ак колун Айшасынын кармагандай.
Кагазды дирилдетет кол титиреп,
Алыста сүйгөндөн кат алган кандай?
Бек басты окуп болуп жарасына,
Бул катта айыктырчу дары бардай.
Сүйлөдү кат маанисин курдашына,—
Согуштук сыр эмес да жашыргандай.

АЙШАНЫН КАТЫ

Амансыңбы жан курбум,
Алдым жазган катыңды.
Көбү сенсиң оюмдун,
Сактайт жүрөк атыңды.
Бардык оюм-тилегим;
Кубандыруу өзүңдү.
Ар күн эстеп жүрөмүн,
Ар бир айткан сөзүңдү.
Фабрикада иштеймин,
Трикотаж чыгарам.
Иштөө ыгын издеймин,
Бекер эмес убарам.
Тынбай иштеп жүрөмүн,
Жүргөн өңдүү майданда,
Толкуп согот жүрөгүм,
Деген өңдүү «тайманба»
Тайманбаймын иштөөдөн,
Талпынармын бош келбей.
Жоонун чебин издеген
Жолборс жүрөк жоокердей.
Бара жатат алдыда,
Комсомолдук бригадам,
Жеңиш күнүн алдыга,
Жакындатып бир кадам.
Эсен болсоң угарсың,
Менин дагы атымды.
Бир кубанып аларсың,
Сылагандай чачымды.
Айтчы, неге жазбайсың,
Кайсы ченде жүрөсүң?
Ачык неге айтпайсың?
Өзгөрдүбү мүнөзүң?
Мен баягы Айшамын,
Сенде бардык тилегим.
Жашырбастан айтамын;
Сен деп согот жүрөгүм!

Бул катымдын сыясы,
Жүрөгүмдүн канынан.
Бул катымдын кагазы
Боор этимден алынган.
Кат менен кошо өзүңө,
Кетти менин көңүлүм.
Бал-шекер коштум сөзүмө,
Татып көргүн өмүрүм.
Алыстан жакын сезсин деп,
Боорум кетти кат менен.
Сагынбай кармап жүрсүн деп
Колум кетти кат менен,
Эсиңе мени ала жүр,
Кылыч сууруп чапканда,
Окоптон ок атканда,
Алга бара жатканда.
Кылыч чапсаң туура чап,
Жоонун мойнун кыя чап!
Аткан огуң тийсин так,
Корко көрбө жалтактап.

Жалал-Абад, 1941, Айшаң.

Аркадий кош айтышып досу менен,
Көңүлдөн чыкпай турган бир сөз айтты:
Мааниси кандай сонун, кандай терең,
Деңизде бара жатып жазган катпы?
Кат эмес, мунун өзү айтылган сөз,
Мекендин оттой ысык жүрөгүнөн.
Тапшырма, үмүт, тилек — жөн сөз эмес,
Сен ага кайра кат жаз калтырбай жөн.
Мекендин чын элеси сүйгөн кызың,
Жаралган өз жеринде сулуу гүлдөн.
Жеңишти күтөт сенден ал жылдызың,
Күткөндөй гүл ардайым нурду күндөн.
Кубаттын элестеди көз алдына.
Гүл терип, тоого чыгып жүргөн күндөр.
Дапдайын угулгансыйт кулагына,
Гүл терген кыздар созгон назик үндөр.
Көрүндү Арстанбаптын жаңгактары,
Энедей жолун тосуп, күчак жайган.
Шаркырайт тоонун түнүк булактары,
Кыздардын үнүн улап алда кайдан.
Шоодурайт үй артында бийик чынар,
Жашырган эки жашты нечен ирет.
Келерин дагы нечен күткөн чыгар
Талпынган талапкерге бакыт тилеп.
Жакындан угулгансыйт ыр добушу,
Токоңдун «Жаш кыялы» жан эргиткен,

Күркүрөйт сайга батпай Нарын суусу...
Күүсүндөй үч ичектин кыргыз черткен.
Москва мээрин төгөт күн астынан,
Калтырбай баарын текши карагандай.
Балбылдайт жылдыздар да жарык чачкан,
Бактыны балдарына каалагандай.
Бүт өлкө көз алдынан өттү чубап,
Байгеде бара жаткан күлүк аттай.
Тууган жер түк эсинен кетпей турат,
Коюлган көзгөзмөгө кымбат заттай.
— Чын деди баатыр Кубат эми гана,
Жаңыдан бир нерсеге түшүнгөндөй,
Биз сүйгөн кымбат нерсе ушул тура,
Бир жипке токсон шуру тизилгендей.
Турган үй, бут жууган суу, уктаган жер,
Сен баккан жол астына чыккан жекен,
Жемиш бак, атаң тиккен агызып тер,
Бардыгы кошулганда — аты — Мекен!
Сүйгөн ыр, сүйлөгөн тил бала кезден,
Түбүндө сүйгөнүңдүн биринчи өпкөн.
Ак кайың, өмүр бою кетпес эстен,
Жаныңдай көргөндөрдүн аты — Мекен!
Чоң Москва нурун чачкан, билим берген,
Кыргызды өз уулундай эркелеткен, —
Фрунзе, Дзержин көчө көзгө үйрөнгөн, —
Энедей сүйгөн жердин аты — Мекен!
Тилеги жандай сүйгөн мекенимдин,
Айшамдын ушул мага жазган каты.
Бул мага мени тууган өз элимдин:
«Фашистти кыргын деген» тапшырмасы.
Аткарам мага берген тапшырмасын,
Буйругун командирдин аткаргандай.
Ач көз жоо чакыртпастан өзү келген,
Жалпаят, танке басып таптагандай.
Москваны буздурбаймын тирүү туруп,
Волгадан суу ичирбейм фашисттерге.
Булганбай Нарын дайра агат тунук,
Жоо барбайт киндик каным тамган жерге.
Кыйылбайт бийик чынар бизди күткөн,
Өткөрбөйм жоонун колун ал тарапка,
Тепселбейт жүзүмзарлар эл гүлдөткөн,
Курт түшпөйт атам тиккен жемиш бакка.
Ырларын ким айтмакчы Токтогулдун,
Батынып ким кесмекчи кыргыз тилин.
Үзөмүн кезмекчинин созгон колун,
Кармашта көпкөн жоонун кагам жинин.

Фрицтер темир эмес качпагандай,
Берлинди таштай каччу күн да келет.
Токтогул ырдай берет баштагыдай,
Кыргыздар өз тилинде сүйлөй берет.
Ушинтип, баатыр атчан, өз ичинен,
Ойлонду көп нерсени бир заматта.
Бекитип келген катты күмүшүнөн,
Кулады ак мамыктуу кроватка.

АТКЫЧТАР РОТАСЫНДА

Айыгып чыккандан соң госпиталдан;
Табылбай жакын жерден эскадрону.
Полкуна аткычтардын Кубат барган,
Ар дайым келмек беле ойлогону.
Барбады эскадронго кайра баштан,
Минбеди коён сурду желдей сызган.
Жөө баскан оңой өтмөч тоодон-таштан...
Жашынган түлкүдөн куу ач көз душман.
Жай айы. Калың токой карагайлуу,
Жанында Холм шаарынын, былкылдак саз.
Жер экен коргонууга өтө жайлуу,
Жылгысыз карыш жерге, минбесе каз.
Саясий жетекчинин милдетинде,
Кубат эр ротада ушул жерде.
Бир гана ой анын оттуу жүрөгүндө.
Маймылдай күйүк сары фрицтерге...
Ажалдын чогуу чачуу эртели-кеч
Дыйкандар чегирткеге уу чачкандай.
Жек көрбөй желмогуздан алынбас кек,
Кырсам дейт чалгы менен чөп чапкандай.
Жарымы ротанын кыргыздардан,
Кемел бар, Төлөгөн бар, Арзымат бар,
Чыгыштан туйгунзардай учуп барган
Коркууну билишпеген азаматтар.
Ротанын командири Алексей эр,
Достошкон Аркадийдей Кубат менен.
Чын достук — күрөшкөнгө кайрат берет,
Дос канат, көккө бийик учам десең.
Алексей Кубат экөө басса бирге,
Көрүнөт орус, кыргыз бириккендей.
Бул достук — бербес достук түк эч кимге,
Бул бекем болот менен ширеткендей.
Чын эле кандай жоого кечүү берет,
Кошулуп Волга, Нарын акса чогуу?
Арстандай бул экөөнө ким тең келет,
Кааласа кулатпайбы аскар тоону.

Фашисттер Калининден кайра качып,
Токтошкон Холмго жетип, коргонушкан.
Танктери жыла алышпай сазга батып,
Турган кез, жолукпай деп оңой душман.
Оңой жоо калган окшойт Европада,
Калгандай балалык чак алда кайда.
Көп фриц эрдик кылган Бельгияда
Бул жерде тарп болушту, калып сайда.
Былк этсе, жалп эттирет снайперлер,
Аңдышат башын өйдө көтөртпөстөн.
Өрт кечкен, өкүм өскөн кызыл шерлер
Кыйнашты күр дегенде жөтөлтпөстөн.
Асмандан үй үстүнө түшкөн таштай,
Снаряд күп дей түшөт. Далай фриц
Бүркүттөн коргологон кашкулактай,
Ийинден чыкпай жатат... «Баатыр» имиш.
Асманды каптайт кээде самолёттор,
Мөндүрдөй ок чачылат катюшадан.
Жер бетин жүндөй сабайт миң-сан октор,
Дене жок оорубаган, ачышпаган.
Ачышат эске түшүп ажал, күйүт,
Берлинди көрбөчүдөй эми кайра,
Ачышат кайгы-муңу тоодой үйүп,
Калчудай томолонуп башы сайда.
Ачышат көргөн кезде өлгөндөрдү,
Эч качан айыкпачу жара бардай.
Карашат табыты жок көмүлгөндү,
Кузгундар өлгөн итти карагандай.
* * *

Блиндаж чоң бөлмөдөй бийик, кенен,
Казылган чеп кургандай жер алдынан.
Үстүнө ат белиндей дөңгөчтөрдөн,
Коюлуп эчен катар, бек жабылган.
Бир гана жаман жери: булак бардай,
Суу чыгат туш-тушунун бардыгынан.
Түгөнбөй котелоктон төксө тынбай,
Бөксөрөт, кайра толот улам-улам.
Жасаган казык кагып кровать бар,
Кыйшайган бир стол бар орто жерде,
Турушат Кубат, Сергей азаматтар,
Тургандай эки тууган үйдө бирге.
Картаны жайып коюп дасторкондой,
Карашат сайгылашып калем менен.
Бир жерде бир укмуштуу иш болгондой,
Ойлорду ойлошконсүйт эчен терең.
— Мына бу кичине суу бир тегирмен,
Бул жерде токойчунун үйү турат.

Суу бойлоп окоптор бар көрүнбөгөн,
Барганды байкатпастан майып кылат.
Үйүндө турбайт эч ким токойчунун,
Ал үйгө барса болот байкатпастан,
Ал жерден билсе болот токой сырын,
Көрүнөт ары-бери бара жаткан.
Кай жерде батарея орногонун,
Кай жерден бизге карай атышканын.
Кай жерден бизден алар коргонорун,
Кай жерде байкоочулар жатышканын...
Так билүү керек бизге ушул кезде,
Иш кыйын мунун баарын билип албай.
Ким бармак биз барбасак мындай ишке
Карайлы бул жумушта жеңиш бардай.
Алексей айтып муну ойлоп калды,
Кимдерди жиберүүнү ойлогондой.
Картага кайра баштан көзүн салды,
Кара! — деп өз эркине койбогондой.
— Бул ишке тандаш керек жигиттерди,
Күрөшкө балбандарды тандагандай.
Шамдагай, оттон, октон коркпос эрди,
Жашынып, жанын коргоп калбагандай...
Тандайлы. Сүйлөшөлү иштин жайын,
Туугандар үй-оокатын сүйлөшкөндөй.
Аларга башчы болуп мен барайын,
Окопто жата берип күн өткөрбөй.
Алексей макул көрдү Кубат сөзүн,
Тапкандай ойдогуну айттырбастан.
— Тандагын жоокерлерди билип өзүң,
Аз эмес азаматтар такшалышкан.
Кубанды Кубат бир чоң сый алгандай,
Жолдоштун ишенгени оңой бекен.
Энеси өз уулуна карагандай,
Ишенип карап турат сүйгөн мекен.
Тандады беш кишини сындан өткөн,
Күлүңдөйт автоматчан Фёдор сержант.
Чалгынга барып келип жүргөн көптөн,
Оюнда турат дайым берилген ант.
Төлөгөн тойго бара жаткан өңдүү,
Камынып бир заматта жетип келди.
Ал өзү бүгүн түнү түш көргөнбү? —
Өтөм деп партияга арыз берди.
— Алгыла партиянын катарына,
Жоо менен коммунистче кармашайын.
Жолдоштор, ишенгиле ушул сага,
Төлөгөн иш көрсөтөт барган сайын.

Кокустан мекен үчүн болсом курман,
Мүрзөмө коммунист деп жазгыла кат.
Мейли анда, Төлөгөндө болбойт арман,
Коммунист болуш керек эр заамат.
— Куп! — деди Кубат ага, — сен өзүңдү
Эсепте партиянын мүчөсү деп,
Билебиз кайтпас баатыр мүнөзүңдү,
Душманын биздин элдин көрөсүң жек.
Жек көрсө ким канчалык эл душманын,
Ал сүйөт ошончолук өз мекенин.
Бирок, сен бир нерсени унутпагын,
Коммунист бардык иште өйдө экенин!
Коммунист патриоту ата журттун,
Мүнөздүү коммунистке түруктуулук.
Бирок, ал бир улутка эмес туткун,
Душманы коммунисттин улутчулук.
Социализм жеңген өлкө биз коргогон,
Мекени ушул болот коммунисттин.
Түшпөгөн Ленин туусу биздин колдон,
Элеси бардык жоону жеңчү күчтүн!
Арзымат, Иван, Кемел, — жаш жолборстор,
Чалгынга эчен жолу барып келген.
Ар качан бир жүрүшкөн эски достор,
Өтүшкөн нечен саздан жан өтпөгөн.
Беш жоокер, Кубат башчы болду даяр,
Чабыттап уча турган шумкарлардай.
Автомат, граната алышты алар,
Алышты бирден канжар унуткарбай.

ТИЛ

Жүрүштү токойлорду аралашып,
Аңчылар аң уулашып бараткандай.
Токтошот ар кай жерге, бара жатып,
Из чалып, карышкырды карашкандай.
Шырт эткен бир да дабыш угузушпай,
Барышат, бул арада бир жан жоктой.
Түн жүрүп эрежесин так бузушпай,
Өтүштү, жол бергендей калың токой.
Улактай секиришти жеңил гана,
Оп тартып өткөрбөгөн эчен саздан,
Көздөшкөн токойчунун үйү мына,
Айланта текшеришти түрүшпастан.
Бир жан жок кыбыраган, кайда кеткен,
Айсыз түн өзү жалгыз өкүм сүрөт.
Кишидей кеп жол басып үйгө жеткен,
Кылчактап Кубат баатыр имерилет.

— Арзымат, кирип үйдү чыккын карап,
Тактайын такылдатпай акырын бас.
Мелтирейт аңдыгандай айлана жак,
Мерген бол баскан изин байкаттырбас.
Кубаттын бул айтканын уккан жоокер,
Буйругун командирдин эки кылбай.
Алынган томогосу куштан бетер,
Акырын кирип кетти карап турбай.
Аз өтпөй кайта чыкты айтып кабар:
— Эч ким жок, бул үй бизди күткөн белем?
Үстүнө чыга турган тепкичи бар,
Чатырга чыкса болот, ичи менен,
— Баары бир ал чатырдан күзөтчүгө,
Көрүнбөс айлана жок караңгыда.
Чыккыла ошондо да үй үстүнө,
Аңтарып чатырчаны карагыла.
Арзымат, Иван экөө кетти кайра,
Чыкчудай алган ишти акырына.
Барышты калган үчөө басып сайга,
Түн жолдош элдин сүйгөн баатырына.
Суу агат болор болбос үн чыгарып,
Ыр жазып күңгүрөнүп акындардай.
Карашы өткүр көздөр түндү жарып,
Байкалат өйүзүндө адам бардай.
Көрүндү баскан бирөө ары-бери,
Туруудан бир орунда тажагандай.
Ойдуңдун өйүзүндө ар кай жери,
Дүмпүйөт үймөктөрдөй алда кандай.
— Дал ошол батарея, — деди Кубат, —
Ар күнү бизди карай атып жаткан.
Жылышты арт жагына ошол замат,
Көрүнгөн күзөтчүгө катылбастан.
Арзымат, Иван экөө кайра чыгып,
Алаңдап жолдоштордон адашкандай.
Карашып турушуптур кайрат кылып,
Жок издеп көз чаптырып карашкандай.
Жок, бирок беркилер да кечигишпей
Келишти жөрмөлөшүп сай тараптан.
Көрүндү кубанычтуу кезигиштей,
Келгендей эки тууган эки жактан.
— Эч ким жок чатырчада, — деди Иван,
Ал жерден көрүнгөндөй күндүз баары.
Жүргүзсө байкоо ишин боло турган,
Үй бийик, жапыс турат туш тарабы.
— Жүргүлө, — деди, Кубат, — үй үстүнө,
Жатабыз чатырчада эртең, кечке.

Үй үстү биздин ишке болсун күбө,
Өлөрбүз чыны менен ажал жетсе.
Болбосо эртең кечке баарын көрүп,
Барабыз кайткан өңдүү олжо менен.
Чөп эмес бул фашисттер турган өнүп,
Жер эмес чет-учу жок жаткан кенен.
Билебиз кайсы жерде не бардыгын,
Кыштактын моруларын санагандай.
Картага түшүрөбүз анын баарын,
Болобу жакын жерден карагандай.
Таң атты. Бүт айлана болду жарык,
Чоң үйгө бир чоң чырак жагылгандай.
Дардайып өйүз-бүйүз көрүндү анык,
Жоголуп, кайра жаңы табылгандай.
Үй үстү чатырчадан Кубат карап,
Өйүздөн бир нерсени издегендей.
Көзүнө улам-улам дүрбүнү алат,
Кыйналат аны бирөө күчтөгөндөй.
Тигине, түндө көргөн ойдун турат,
Илгертен көрүп жүргөн тааныш жердей.
Көрүндү ар жагынан түтүн булап,
Суу кайнап кара кухня турат тердей.
Коркоюп түтүн чыкчу морулардай,
Чыгышты карап турат замбиректер,
Көрүнүп тарп издеген жорулардай,
Кашатта катар-катар турат чептер.
Суу бойлоп казылыптыр траншейлер,
Кең эмес карышкырдын ийининен,
Кухняга бирден чуркайт жөө аскерлер,
Өлүктөй былк этпеген түнү менен.
Көрүнөт дүмпүйүшкөн блиндаждар,
Окшотуп дөңсөөлөргө үстүн жапкан.
Көрүнөт корккондорго көптөй алар,
Байкалат салынгандай миң-сан капкан.
Көрүнүп көк чеп баскан дөбөлөрдөй,
Турушат танкелери былк этишпей.
Турушат жылбай калган немелердей,
Унчукпайт калган өңдүү ок жетишпей.
Бардыгын шашпай көрүп баатыр Кубат,
Түшүрдү картасына белги жазып,
Байкатпай жылып кетүү эсте турат,
Заматта эчен түркүн ойлор басып.
Аңгыча Фёдор келди өтө шашып,
Көргөндөй бир жаңылык дүрбөлөңдүү,
Артынан Кемел кирди өңү качып,
Ажыдаар арбап кирип келген өңдүү.

— Жасаган тешиги бар чыгыш жактан,
Байкоочулар бул жерде турса керек?
— Үч солдат бизди көздөй автоматчан,
Сымдарын телефондун сүйрөп келет.
Жарышып, Фёдор, Кемел кабарды бул,
Айтышты, арттан бирөө кыстагандай,
Көрүндү жоо үйүндөй чатыр ушул,
Сезилди кулак түпкө муштагандай.
— Бул чатыр байкоочунун орду тура,
Биз жакты карайт тура күндүз келип.
Кемел, сен бул картаны алып чурка,
Сайга түш, кадамыңды чоң-чоң керип.
Чабуулга даярдык бар фашисттерде,
Тилегин таш катыруу керек бүгүн.
Өрттөнсүн танкелери ушул жерде,
Күйгүзүп, сапыралы көккө күлүн.
Бузулсун пландары там көчкөндөй,
Ашпасын ойлогону иш жүзүнө.
Тез чурка буттарыңа өчөшкөндөй,
Тапшырдым чоң жумушту бир өзүңө.
Байгеге чапкан аттай чуркап бергин,
Биз сени калкалайбыз арт жагыңдан.
Колунан ар иш келет сендей эрдин,
Кезиксе чоң кечкенден тартынбаган.
Кемел эр чыгыш жаккы терезеден,
Жепжеңил ыргып түшүп, кирди сайга.
Илбирстей арыш керген жүрүш менен,
Заматта узап кетти алда кайда.
Фрицтер сезген да жок, туйган да жок,
Эч нерсе жакын жерде болбогондой.
Атайын бирөө жардам кылган окшоп,
Иш болду бул бир сонун ойлогондой.
Үч фриц көтөрүшкөн артынчагын,
Жыландай чубалжытып зым тартышып.
Келишти каранышып эки жагын,
Өз ара сүйлөшпөстөн үн катышып.
Кандайдыр токтогондой батына албай,
Токтошту үй жанына келип жакын.
Көрүүгө жүрөк даабай тартынгандай,
Карады бири барып үйдүн артын.
Анан, ал белги берди колу менен,
«Эч ким жок, үй дагы бош, кир», — дегендей.
Киришти ылдам басып бардыгы тең,
Чыгышты чатырчага сөзгө келбей.
Чыгышты эки солдат, бир лейтенант,
Барышты жасап койгон тешигине.

Тешиктен шыкаалашып ошол замат,
Киришти иштеп жүргөн кесибине.
Бир солдат аппаратты коюп жерге,
Чөк түшүп, телефонду бураганда.
Бизге чын, ишенбестей көрбөгөнгө
Иш болду арзый турган мактаганга.
— Хальт! — деди баатыр Кубат автоматчан,
Кишидей жерден өңүп чыга калган.
Берки үчөө ителгидей жетти чапчаң,
Фашисттер айрылгандай акылынан...
Колдорун көтөрүштү, рейхстагда
Гитлерди фюрердикке шайлагандай.

Турушту, куралдарын алган чакта,
Казыкка тилдеринен байлагандай.
Арзымат, Фёдор, Иван ары-бери,
Цирктеги тез иштеген акробаттай.
«Дүйнөнү кайра куруу» фрицтерди,
Жоошутту көп минилип бүткөн аттай.
Колдорун арттарына чырмап байлап,
Толтурду ооздоруна чүпүрөктөн.
Тойбогон Европага көздөр жайнап,
Тилдери кутулүштү сөз сүйлөөдөн.
«Тил» деген ушул болот, — деди Кубат,
Бир эмес «үч тил» алдык фрицтерден.
Чатырдан ылдый үйгө түштү чубап,
Чыгышты Кемел түшкөн терезеден.
Бир гана токойчунун үйү күбө
Арт жактан кубангандай карап турат.
Куштардай кайра тарткан түнөгүнө,
Баатырлар баратышат, баштап Кубат.
Үч фашист — эки солдат, бир лейтенант,
Базары жүрбөй калган соодагердей
Алдыга түшүп алып кетип барат,
Өткөндөй жүргөн кези ээ-жаа бербей.
Саздардан имерилип өткөн кезде,
Кокустан жер солк этип качырады.
Бүрккөндөй бирөө аны, ыргып бетке,
Чополор туш тарапка чачырады.
Жыгылды үч туткундун бирөө кулап,
Камгактай бир жак буту учту көккө.
Койгондой ичегисин бирөө чубап,
Кызарып арт жагында жатат өпкө.
Төлөгөн бир жак колун калды таппай,
Күпкүндүз карап туруп уурдаткандай.
Үзүлдү карысынан эч ким атпай,
— Бул мина! — деди Фёдор. Таңды шашпай...

ЧАБУУЛ

Атылды замбиректер солкунтуп жер,
Ыргытты снаряддын миңин бирден.
Аркырайт миң-сан мотор андан бетер
Жанынан түңүлгөндөй жаңы көргөн.
Самолёт кыркы кайтса, кыркы барып,
Мөндүрдөй төктү көктөн бомбаларды.
От бүрктү катюшалар кыргын салып,
Фугастын тийген жери соо калабы?
Чукулду блиндаждар казган ордой,
Көмүлдү траншейлер топуракка.
Түбүнө көмүр калап, от койгондой,
Ысыды сайдагы суу бир заматта.
Танкелер күйүп жатты үймөк чөптөй,
Качырап сынып жатты карагайлар.
Көп фашист Берлинин кайра жетпей,
Табышып даяр мүрзө, калышты алар.
Атылып замбиректер аш бышымга,
Көгарттын ташынан көп термит учту.
Пехота көтөрүлүп атакага,
Күчтүү үн «Ура-а! — лаган жер солкунтту.
Оңойбу жердин ыгын билген киши,
Эр Кубат өзү көргөн жолго салды.
Ротасы Алексейдин эң биринчи,
Жоо чебин бузуп суудан өтүп барды.
Үйү жок токойчунун күндө көргөн,
Дөбөдөй күл үйүлүп түтөп жатат.
Көп фашист кол көтөрүп траншейден,
Чыгышты, көз жалдырап жан соогалап.
Жок, бирок ошол кезде тирилгендей,
Бир дзоттон кашаттагы атып калды.
Төгүлдү пулемёттон ок мөндүрдөй,
Эми көр деген өңдүү атышканды.
Фрицтер кол көтөрүп тура калган,
Кыйрады чапкан чөптөй чалгы менен.
Жыгылды учуп окко ротадан
Беш жоокер, ичинде бар Кемел берен.
Арзымат көрө калды дароо дзотту,
Жапжакын одураят жеңдей тешик,
Не кылсын мындай кезде аяп окту,
Дагы да жакыныраак сойлоп жетип...
Бир дискин автоматтын бошотту бүт,
Тешиктен чаң ызгытып жар көчкөндөй,
Фашисттер, үзүлгөндөй акыркы үмүт,
Тынчышты тынчытчу ажал кездешкендей.
Бүт рота көтөрүлдү кайра баштан,
Көрүнүп талааны сел каптагандан.

Аттады окоптордон тайманбастан,
Ак жолборс андан алыс аттагандай.
Бүткүл полк бир заматта өттү суудан,
Өткөндөй какшып жаткан сайдан аттап.
Бекинип жата берип тирүү калган,
Эс-эстер, үрккөн койдой аяк таштап...
Качышты арка жагын карабастан,
Кубаттар кубалашып атып барат.
Жазганга бул көрүнүш өзү дастан,
Айтканга сөз табылат жетпес санат.
Чеп бузган күчү менен жолдоштордун,
Бошоду, «эс-эстерден» токойлуу жон.
Суу бою: батарея турган ойдун,
Тамтыксыз казылыптыр бомбалоодон.
Жарымынан чарт үзүлгөн замбиректер,
Чагылган тийип сынган жыгач окшоп,
Журттагы көңдөй быкшып зор танкелер,
Турушкан жерлеринде турат токтоп.
Толуптур траншейлер өлүктөргө,
Боёлгон көк чепкендер кызыл канга,
Жер жүзүн ээлемекчи фрицтерге,
Жолто көп жолборс жүрөк Иван барда.
— Бардыгын көрүп турган бийик мына,
Билгенге темир чептей токойлуу жон.
— Эс-эстер уктап жаткан блиндажда
Көмүлүп калышыптыр ошол бойдон.
Бул жондон жоону кууган баатыр жоокер,
Коёбу бардык жерден кубалабай.
Келгендер чакыртпастан кайра кетер,
Тийбеген сыңдырым нан дубанадай.
Эми бир жыйнап күчтү, урсак сокку,
Торопец, Холм, Новгород бошотулат.
Фашистке мүрзө болуп колот-кокту
Жолунда кача турган даяр турат.
Ушинтип толкундады баатыр Сергей,
Кубатты кучактады бекем кысып.
Бир башка сагынгандай көптөн көрбөй,
Сезишти бирин-бири оттой ысык.

БЕЛЕК

Чыккан кез дивизия дем алышка,
Турган — жер — калың токой, жашыл шибер
Чыккандай ысык үйдөн салкын тышка,
Жыргашат эс алууда жоокер эрлер.
Ротасы Алексейдин суу боюнда,
Тазалап жаткан эле куралдарын.

«Чакырат сизди дароо дивизияга»,
Билбедим кандай чукул жумуш барын».
Бул сөздү байланышчы айтып келди,
Атайын издеп жүрүп, Кубат эрге —
Баткандай кызыгына, жазып черди,
Көлчүктө кайырмакчан турган элге.
— Мен билсем: орден келди сага бүгүн! —
Кубанды жаш баладай эр Алексей.—
Жубасың, керектүүнү таба келгин,
Көп болсун ротабызда баатыр сендей!
— Билербиз не болсо да анда барып,
Жуугандан качмак белем, консо сыймык.
...Чын болду барган кезде айдан анык:
Бир эмес: катар келген эки сыйлык.
«Кызыл туу» орден экен биринчиси,
Экинчи — белектер бар кыргыз элден.
Белекти келтиришкен жети киши,
Кошулуп айдай сулуу Айша келген!
Тагынып катарлатып ордендерин,
Көрүнүп Ала-Тоонун кыраанындай.
Кубантты өкүлдөрүн өз элинин,
Ар күнү болор беле жыргал мындай.
Балбылдап таңдын чолпон жылдызындай,
Айшасы Кубатына колун сүндү.
Жалтылдап Кара көлдүн күндүзундай,
Чачтары далысына түшүп түрдү.
Кубат да Айшасынын алды колун,
Жүпжумшак, тазаланган кебездей ак.
Эй чиркин, ушул туруш кандай сонун,
Тургандай гүлүн ачып эки бутак.
Болушту адашкандар табышкандай,
Болгондо көрүшүүдөн түңүлгөндөй,
Турушту турмуштан сый алышкандай,
Махаббат экөөнө тең жүгүнгөндөй.
Беттери албырышты жүгүрүп кан,
Кыш күнү от боюнда отургандай.
Жүрөктөр дүкүлдөштү кубангандан,
Жаштыктын жанып турган оту кандай.
Беттешкен согуштарда тартынбаган,
Жоосунан корунбаган эр азамат.
Кайраты чагылгандай чартылдаган,
От кечкен кайра тартпай өткүр Кубат:
Тартынбай тааныштырды досторуна,
Айшасын — таң чолпонун — тоонун гүлүн
Жаркылдайт конгон өңдүү өз колуна,
Жаңылбай таалай кушу ушул бүгүн.
Кечирим сурагандай жолдоштордон,

— Эгерде руксат болсо? — деди күлүп,
Ким тыймак, жан биргесин алды колдон,
Сүйлөштү сууну бойлой басып жүрүп.
— Аз жаздым катты сага, кечирип кой,
Уккансың, билбесең да согуш жайын.
Кат жазуу мурункудай болгондо оңой,
Секундга сени кантип унутайын.
— Ойлобо, таарынды деп, жаным мени,
Мен муну билбегидей баламынбы?
Бул азыр күтүү кайда ар күн сени,
Ар күнү эңсесем да карааныңды.
Уктасам: түшүмдөсүң бир гана сен,
Ойгонсом: ойлогонум кайра сенсиң,
Чын айтчы: кандай укмуш сыйкыр менен,
Конушун жүрөгүмдүн ээлегенсиң?
Карачы деген өңдүү жалжылдашын,
Кубаттан оттой жанган көзүн албай,
Акырын көкүрөгүнө койдун башын,
Ал жерде эс алуучу курорт бардай.
Айшасы кара жибек чачтарынан,
Жыттады, суроосуна жооп кайтарбай.
Өссө да сөзгө чебер жаш жагынан,
Калгандай ыгын билип сөз айталбай.
Жок, Кубат жооп кайтарбай оозу менен,
Жигиттей чындап сүйгөн кумар көзүн.
Жалындап жанып турган жүрөгүнөн,
Билдирди берер жообун, айтор сөзүн.
Чын ою, сүйгөн көзү айтып турат:
«Жалжалым, жаным биргем, сөзүмдү уккун.
Түткүнгө көп фрицти алган Кубат
Эчактан бери карай сага түткүн.
Мен эмес, сөздүн чыны: ээлеген сен,
Конушун жүрөгүмдүн толук бойдон.
Сен жеңип, аягыңа баш ийген — мен,
Өзүңө — махабатым олжо болгон.
Мен эмес, сөздүн чыны «сыйкырчы» — сен,
«Азгырган», «айландырган» жигит башын.
Өзүң бил: каргайм десең, алкайм десең,
Тосомун сен ыргытсаң тоонун ташын.
Өзүңдөн кат келгенде сүйүнөмүн,
Кат менен өзүң кошо келген окшоп.
Укпасам кабарыңды — күйүнөмүн,
Адатым: кирпич какпай таңды тосмок.
Кучактап «чоп! эткизди оң бетинен,
Киргилсиз суудай таза сүйүү кыстап.
Чоң аккуу мойнун созуп суу четинен,
Жаштардын шат күлкүсүн турду тыңшап.

Сүйөнгөн кырчын талга пион гүлдөй,
Сүйөнүп Кубатына Айша сулуу,
Жаркырап жаз айында тийген күндөй,
Жашартып жар көңүлүн айтты муну:
— Асынып автоматты, шинель кийип,
Фронтко келсем дедим арт жагыңдан.
Барбадым военкомго өзүм билип,
Батынып чыга албадым айтканыңдан.
Кат жаздым, кат менен бир келалбадым,
Конвертке батканым жок бүктөлүп он.
Жүрөктү каттагандан бере албадым,
Бир келүү туруп алды кетпей ойдон.
Антсе да иште болдум, жүрдүм алда,
Айшакең кантип элден кийин калсын.
Ойлодум: мен согушка барбасам да,
Жардамга мен жасаган буюм барсын.
Кыздарга айттым бир сөз: «жан курдаштар»,
Топтойлу жылуу кийим жоокерлерге»,
Бул сөздү кубатташты бардык жаштар.
Иштедик станокто батып терге.
Артык баш толуп жаткан буюм жасап,
Миңдеген мээлей, байпак алдык топтоп.
Жыргалдын алды: түйшүк, эмгек, азап,
Тапмак жок жоголгонду барбай жоктоп.
Бир күнү чакыртыптыр обком мени,
— Майданга жөнөтүлөт элден белек,
Атайын делегаттар барат, — деди, —
Эр жүрөк жигиттерди көрүп келет.
Алдыңкы кишилери өндүрүштүн,
Барышат баатырларга белек алып.
Сиз дагы, белек менен өзүңүздүн,
Келсеңиз кандай болот кошо барып.
...Ордунан чыккан үчүн тилегеним,
Ката албай, кубанчымды, толкундадым.
Сен дагы кубанарсың, сүйгөн теңим,
Мынакей сага келип олтурамын.
Өзүңдү сагыныпмын аябастан,
Карындаш бир тууганын сагынгандай.
Көрүндүң, жоголгонум кайра баштан,
Кубантып, аман-эсен табылгандай.

* * *

Дивизия командири турган үйгө
Гвардия баатырлары чогулушту.
Баргандай берекелүү бейпил Чүйгө,
Кубат баш, бир топ кыргыз олтурушту.
Согуштан тынч турмушка өтүшкөндөй
Үстөлдө жайнап турат бардык нерсе,

Каалашкан эки жашка той түшкөндөй!..
Чыны бул: тойдон өйдө миң бир эсе!
Төгүлгөн мейиздери Аравандын,
Албырып анар турат кызыктырып,
Коюптур Фрунзенин алмаларын,
Болгонбу апрелде бышыкчылык?
Коюлган сары майы Тянь-Шандын,
Келгендей көчүп мында уй фермасы,
Көрүнөт дасторконго баатырлардын,
Кастарлап коюлгандай шыбагасы.
Коюлган нечен түркүн таттуу тамак,
Эт турат ысылыкка бышырылган.
Түрушат бардыгы да элди карап,
«Барсыңбы, — деген өңдүү, — жеше турган»
Алексей, Кубат, Айша олтурушат,
Күйөө-кыз, күйөө жолдош олтургандай.
Урушту унуткандай көңүлдөр шат,
Салтанат, көрсөң моокуң бир кангандай.
Генерал, аны баары күтүшкөндөй,
Шамдагай, кирип келди, баары турду.
Бары да тамчы койбой ичишкендей,
Ширеге рюмкалар толтурулду.
Генерал аталарча айтты сөзүн:
— Жараткан эл достугун партиябыз
Соо болсун, он миң жылга өмүр сүрсүн!
Жолунан тайбас үчүн ант кылабыз.
Бүт элге, партияга өмүр тилеп,
Алгыла бүгүн бир чоң той болгондой.
...Соккондой бардыгында жалгыз жүрөк,
Сөз болду бардыгы тең — ойлогондой.
Бул өзү милдеттүүдөй ар бирине,
Тартынбай жеп жатышты бардыгы да.
Оңойбу ойноп-күлүп баары бирге
Алышса бардык элдин бактысына.
Сөз алды дивизия комиссары:
— Айтарым агаңарча мен силерге:
Алгыла, гвардия баатырлары,
Жалындуу алкыш айтып кыргыз элге.
Кыргыз эл — бир тууган эл абал баштан,
Мына бул мейизиндей таттуу тууган.
Оруска кыйын күндө жардамдашкан,
Бекем эл бир сөзүндө катуу турган.
Баатыр эл Кубат өңдүү уулдары бар,
Душманга кыраан куштай атырылган.
Былк этпей койгон жерде чептей турар,
Коргоого Ата Журтун чакырылган.

Өткүр эл тийген жерин кыйып түшкөн,
Өкүм эл чабышканын корголоткон.
Кезиккен жоосу жандан үмүт үзгөн,
Өктөм эл жаралгандай күйгүзчү оттон.
Кыргыздын ден соолугун каалагандар,
Таткыла таттуу даамын сүйүп берген.
Ысылык: жайнаган эт, пияз, анар,
Жол тартып кыргыз кызы алып келген.
Генерал сөз узатты Кубат эрге,
Баатырдын айтчу сөзүн каалагандай.
Карады өйдө туруп Кубат элге,
Кыйышпас жан жолдошун карагандай.
— Жолдоштор, көп ырахмат сөздөрүңө,
Жылытты жүрөгүмдү айтканыңар.
Айтамын ысык алкыш өзүңөргө! —
Куш элем, туйгун кылып таптадыңар.
Мен алам өмүр тилеп, орус элге,
Кыргызды эркелеткен баласындай.
Айтамын он миң алкыш мен силерге,
Кымбаттар көздөрүмдүн карасындай.
Уккула! Өкүлдөрү тууган элдин:
Айткыла тургандарга менден салам!
Мекенге алдыңарда ант беремин,
Антымдын ар сөзүнөн кубаттанам.
Мына бул кызыл алма Чүйдөн келген,
Кыпкызыл боёлгондой өз каныма.
Багында сүйгөнүмдүн бышкан белем,
Арналып алыстагы ардагына.
Бул алма чыккан жерди тепсетпейбиз,
Акшыйган алкы бузук ач көз жоого,
Алмадан бөбөктөрдү өксүтпөйбүз,
Автомат турган кезде биздин колдо!
Душманга тийбей калбайт мен аткан ок,
Келгенин кетирбестен жуушатамын.
Тургузган он беш оңко мерген окшоп,
Мен атсам ар бир окту түз атамын.
Кармашта куткарбаймын качкандарын,
Кармасам пулеметту: боо түшүрөм.
Калп болбойт менин ушул айткандарым;
Кагышсам же өлөмүн, же өлтүрөм.
Актаймын элдин койгон ишеничин,
Ак сүтүн өз энемдин актагандай.
Жактаймын партиянын улуу ишин,
Атанын айткан сөзүн жактагандай.
Олтуруш аяктады түн жармында,
Сезилет асманда күн батпагандай.

Ыр турат анда ырдалган кулагымда.
Алиге унутулбайт жаттагандай.
Вокзалда делегаттар поезд күтөт,
Узатып Кубат барган ойлогондой.
Канткенде Кубат калып, Айша кетет,
Сүйлөштө шарты кабыл болбогондой.
Жаңыдан тааныш болгон кишилердей,
Басышат колтукташып ары-бери,
Акылга бири көнсө, бири көнбөй,
Кысталып кыйналгандай иреңдери.
Ойлойсуң: «мынча неге кыйналышкан,
Ой басып кууратканбы күнү-түнү?» —
Ким билсин көрүшөрбүз кайра баштан?
Же ушул эң акыркы көрүшүүбү?
Карашат эки жашты туш тараптан,
Пенонун күмүш кымкап кайыңдары.
Ай карайт жаңы чыгып келе жаткан,
Билинбей кайгырганы, кубанганы.
Упузун карагайлар катып таштай,
Карашат кыймылдоодон эрингендей.
Капалуу суз тартышат унчугушпай,
Кандайдыр сыр жашырган келиндердей.
Ким билсин тынч турабы аяшкандан,
Каалашпай ажырашын булбул-гүлдүн!
Карашат: токой-жерден, ай-асмандан,
Законун сүйбөгөндөй бөлүнүүнүн.
Ким билсин таң калышып карашабы?
Жарашып эки жаштын бир басканын?
Карашып же болбосо турушабы
Ай, күндөй бул экөөнүн нур чачканын?
Ким билсин, ойлошобу: «ушул бойдон,
Жанаша чыккан гүлдөй турса дешип, —
Сүйүшкөн биринчи күн чыкпай ойдон,
Өмүрдү өткөрүшсө биргелешип?»
Же булар не болорун билип алып,
Аяшып турат бекен ичтеринен?
Жаңыдан гүл ачканда, күчөп арман,
Жолугуу жок болорун сезет бекен?
Тарсылдап поезд келди кечикпестен,
Токтоду аттар туура тартылгандай.
Шашылып делегаттар түштү тезден,
Жөнөөнүн командасы айтылгандай.
Айшасын олтургузду вагонуна,
Эч качан мындан кийин көрүшпөстөй.
Жабышып жандай көргөн жалжалына,
Өөп жатты мындан ары өбүшпөстөй.

Кайыр кош, аман-эсен жеткин элге,
Салам айт бардыгына, дос-тууганга,
Кайыр кош, кайра баштан көрүшкөнчө,
Кайтамын жоонун туусу кулаганда.
Кааласаң менин ылдам барышымды,
Иштегин, ишиң менен жардам бергин!
Жайылтып социалисттик жарышыңды,
Ишенгин эмгегине бардык элдин.
Андан соң кош айтышты баары менен,
Кысышты бирин-бири колдон алып.
Тааныштар кандай ысык элден келген,
Жыргатты эрдин жанын оттой жанып.
Айшасы бир дагы сөз айталбастан,
Көздөрүн жалжылдатты жаш кылгырган.
Оңойбу мезгил закым өтүп жаткан,
Жашытты эр Кубатты карап турган.
Паровоз катуу булкуп вагондорун,
Кубатты «солк» эттирди «түш!» дегендей.
Эңкейип Айшасынын кысып колун,
Вагондон ыргып түштү күч келгендей.
Козголду тилсиз поезд добуш катпай,
Жөнөдү чыгыш жакка кылчайбастан.
Айша да калган өңдүү бир сөз таппай,
Жоолугун булгап барат үнчүкпастан...
Мончоктоп беттеринен кулады жаш,
Ачуу жаш туз чылаган суудан жаман.
Бул жаштан белги болор из да калбас,
Жеңишти бир тойлошсо эсен-аман.
Айшанын оюндагы ушул чыгар,
Албыртып буулуктурган сөз айттырбай.
Жакуттай жанган көздөн жаш тыйылар
Бул күндөр калса дагы унуталбай.
Көрүнбөй поезд кетип узап алыс,
Жашынды жашыл вагон көздөн далда.
Оңойбу жары кетип, өзү калыш,
Калгандай жетпей артта, алда кайда.
Жашынды Айшасынын жоолукчасы,
Жүрөктүн желегиндей желбиреген.
Жашынды назик сүйкүм, кара чачы,
Сүйүүнүн жиптериндей үлбүрөгөн.
Ак бети далдаланды күн баткандай,
Көрүнбөйт түк эч качан болбогондой.
Кубаты, жашык жанды ыйлаткандай,
Артынан карап турат ойго тойбой.
Издеген ашык өңдүү сагынганын,
Жүрөгү Айша менен кетип үйгө,

Согушта сактачудай эрдин жанын,
Кайраты өзү менен калды бирге.
Кош поезд! Бүгүн кетсең жарын алып,
Артынан, жыккан күнү душман туусун,
Жеңиштин жер жаңырткан күүсүн чалып,
Баатырын жеткире көр колуктунун.

ЭШАЛОНДО

Түн ичи. Турган кези жамгыр төгүп,
Чакалап куйган өңдүү көктөн жерге.
Жол алды. Дөбө жатат төөдөй чөгүп,
Көп иштеп кыйналгандай батып терге
Эзилет жердин бети, белден баткак,
Жуурулган суюк камыр жамынгандай.
Көргөзбөйт ал дөбөнү аскер каптап,
Дүбүрөйт бир тарапка камынгандай.
Алексей, Кубат экөө бирге басып,
Карашат жоокерлерин текшергендей.
Турушат баары даяр катар тартып,
Алыска сапар тартчу кез келгендей.
Дөмпөйүп буюм баштык жондорунда,
Автомат жылдырылган төштөрүнө.
Мекендин тагдыры бар колдорунда,
Ишенет бир тууган эл өздөрүнө.
Андыктан турушпайбы козголбостон,
Сымаптай суу тамчылап каштарынан.
Суук өтүп, суу болууну ойлобостон,
Ызгаардуу түн кечирип баштарынан,
Алексей айтып турат Кубат эрге:
— Таң атпай түшсөк болду эшалонго.
Мекенге керек чыгар башка жерде —
Жөнөдү дивизия узак жолго.
Жөнөдү аркестрисиз, узатуусуз,
Бапылдап тартылган керней-сурнай.
Айсыз түн, жамгыр, туман жарык нурсуз,
Тоо көчсө кала турган бир жан туйбай.
Бир гана жибек талдар башын ыргап,
Узатты кол булгаган селкилердей.
Ойноду симфония суу шылдырап,
Кай күүнү аткарганын эч ким билбей.

* * *

Күн ачык. Мээ кайнаткан саратан жай.
Паровоз... Платформа чиркелишкен
Бир тынбай бара жатат учкан куштай,
Бир башка кечикчүдөй зарыл иштен.
Толтура бардыгында жоокер эрлер,
Ырдашып тоо жаңыртып бара жатат.

Артына жашырылып эчен жерлер,
Алыстап көздөн далдаа өңүн катат.
Алексей шахмат ойноп Кубат менен,
Тиктешип, мээлешкендей атчу жердин.
Баратат жүрүш ыгын ойлоп терең,
Жоругун ойлогондой жоокерлердин.
Улам бир фигураны жылдырышат,
Маневр жасагандай согуштарда.
Ат аттап каршы жактын ыркын бузат,
Бузгандай жоонун чебин согуштарда.
Тактайдан улам бирден пешка чыгат,
Ок тийип жоо солдаты кулагандай.
Экөө тең көзүн албай карап турат,
Согушуп жаткандарды карагандай.
Ушинтип баткан кезде кызыгына,
Ысыкта боргулданып түшүп терге,
Кат алып почтальон келди мына,
Арналган күрбусунан Кубат эрге.
Ойнолбой шахмат калды тактайында,
— Конвертти жыртты Кубат карап турб
Жарк этип тааныш жазуу ачканында,
Келген кат жазылыптыр мына мындай:

КЫМБАТТУУ ДОСУМ КУБАТ

Амансыңбы, жан досум!
Асылы элең жолдоштун.
Кайра бизге келер деп,
Канча күнү жол тостум.
Сурап бизди таппастан,
Туралбапсың шашпастан.
Барыпсың башка бөлүккө,
Баатыр өскөн жаш арстан.
Аткычтарга барыпсың,
Автоматты алыпсың.
Кырсык сепкен фашистке,
Кызыл кыргын салыпсың.
Биз менен бир кезиңде,
Айткан сөзүң эсимде:
«Кайсы жерде жүрсөм да,
Каршы турам кесирге.
Атка минип чапсам да,
Аты жок жөө бассам да,
Найза менен сайсам да,
Мылтык менен атсам да.
Мелжегеним соо болбойт,
Огум бекер жоголбойт

Мен сайган жоо жыгылат,
Мен чапкан жоо оңолбойт».
Ажалдан, октон жазганбай
Аралап кылыч чапкандай.
Аттууну да билипсиң, —
Болуптур өзүң айткандай.
Баатыр эне төрөгөн,
Барчын куштай көрөгөн,
Сенин бир эр жоокериң —
Бала барчын Төлөгөн:
Жолборс жүрөк эр уулдан,
Жоого мылтык сундурган.
Жоболоңдо көп жүрүп,
Бир жак колун жулдурган.
Мени менен бир жатат,
Сүйлөшүп кээде таң атат.
Эби менен иш кылган,
Эрдигиңди көп айтат.
Госпиталда биргебиз,
Эригип кепке киребиз,
Жоосун аңдай уулаган,
Жомогуң айтып күлөбүз...
Эми менден сөз сура,
Менден сага керектүү,
Карк алтындай нүкура.
Айта элегим көп тура,
Сенден кийин көп жүрдүм,
Салгылашка көп кирдим.
Атчандардын кимдигин
Кылыч шилтеп билдирдим.
Херсондун бери жагында,
Каховканын жанында,
Эскадронуң таанылды
Кырчылдашуу чагында.
Чаңды көккө сапырып,
Ат коюп кирди жапырып.
Чаң-тополоң түшүрдү,
Жоону кайра качырып.
Сен үйрөткөн жаштардан
Бирөө жок эрдик кылбаган.
Аккансыды кан селдей,
Биз каптап өткөн жылгадан.
Макталган менен Темирлан,
Мынчалык жоону кырбаган —
Боо түшүп калды фашисттер,
Үндөрү өчтү ырдаган.

Эр жүрөк полк сыйланды, —
«Кызыл туу» орден сый алды.
Сен кармаган шаңдуу туу,
Желбиреп бийик буралды.
Баарыбыз да сыйландык,
Сыйлык менен нурландык.
Уят болбой кармашта
Намыс сактап кубандык.
Андан кийин, июлда,
Ростов шаары алынды.
Адаттагы жумуштай,
Чалгынга карай бардым да..
Беттешип калдым жоо менен
Райым кылып көрбөгөн
Капыстан чыккан кезинде
Камынар убак бербеген.
Ойлоого чоло жок болду,
Жамгырдай төктүк окторду.
Түйүлттүк түйнөк болгондой,
Тура калган «шокторду»
Аттан түшө калгыча,
Бой жашырып алгыча,
Кырсыктуу жоого кырсыктуу
Кызыл кыргын салгыча...
Он жеримден ок тийди,
Он жеримди ок тилди.
Түшкөндөй сууга өз денем
Өз каныма киринди.
Ошондон бери жатамын,
Ойго күндө батамын:
Каракчыны каргадай
Атпаганга капамын.
Бирок, бактым чоң экен,
Колу-бутум төртөө тең
Кесилбестен сакталды, —
Кайра жоокер мен эртең!
Аман болгун жан досум!
Артыгы элең жолдоштун.
Узап алыс калды деп,
Унутуучу болбоссуң?
Досуң Аркадий.
Көргөндөй болуп кетти жан жолдошун,
Аркадий тургансыды күлүп карап:
Чоң өтүк, жер шиленген шинель узун,
Жарашкан шыңга бойго, бийик кабак.
Жылмаят адатынча көз айырбай,
Жаркырайт убайымсыз жаш баладай.

Колдорун бекем кысат сагынгандай,
Куттуктап жүрөгүнөн ак санатай.
Бир туруп ат койгонсуйт кылыч сууруп,
Коркууну намыс көрүп Чапаевдей:
Жок кайра отургансыйт кеңеш күрүп,
Картага үңүлгөнсуйт түндө жатпай.
Досунун амандыгын билип Кубат,
Кубанды жоголгону табылгандай.
Көңүлү көтөрүлүп толкунданат,
Кынналган көп санаадан арылгандай.
Айланып нечен ирет карап катты,
Баратты турган өңдүү тааный албай.
Жок, анан шашып аны бүктөп жатты,
Алыстан достун жазган каты кандай!

МЕКЕН ҮЧҮН

«Эр жигит үйдө туулуп, жоодо өлөт»

Эл сөзү

Калмактын талаасында дивизия,
Бул жерге келип жеткен куштай сызып,
Күнөстүү жаркыраган Түштүк мына,
Чакыят күн асманда оттой ысык.
Боз адыр... тамчы суу жок суусагандар,
Ак мөңгү, көк кашка суу көздөн учат.
Жыгач жок көлөкөлөр ысыганда,
Тер агып ыксыратат, уйку басат.
Бет алып Моздок шаарын бара жатат,
Сергейдин ротасы эң алдыда.
Билбеген айта турган: «Кайда шашат?»
Жүргөн эл кай тараптан? Не бар мында?
Алдында баатыр Кубат, баатыр Сергей,
Ээрчишип жолго чыккан эки шердей.
Чаң жутуп, таңдай кургап, чеке тердей
Баратат тың басышып, сыр билдирбей.
Жөө басты бир күн, бир түн, тыным албай,
Жол калды арт жагында жүз чакырым.
Жүрүштү жөө басууда өчү бардай,
Көрсөттү Моздок чөлү оюн, кырын.
Как деген каргасы жок эрме чөл бул,
Жоо кайда? Фашист кайда? Фриц кайда?
Кайжерде жолду тороп чыгып чукул,
Жолугуп кырчылдашат кайсы сайда?
Чалгынчы ача куйрук аркырады,
Мынакей дал үстүндө жоокерлердин.
Фёдорду баатыр Кубат чакырганы:
— Андагы танк аткычты бери бергин!

Кош шыйрак чоң мылтыкты ак барандай,
Орнотту зенит кылып каптал жерге.
Ок салып, түздөп туруп берди кармай,
Ажалды жумшагандай желдеттерге.
Танк аткыч тытырады жалын бүркүп,
От чыкты моторунан «Раманын»
Анакей тик сайылып келе түшүп,
Билгизбей ойногонун, кулаганын.
— Жок, бул чын өлгөн, — экен — деди Кубат.
Койнуна кубанычын батыра албай.
Асманга бардыгы да карап барат,
Эч качан болбогонсуп мурун мындай.
Аңгыча жерге түштү ача куйрук,
Аралаш кара түтүн жалбырттап от.
Өлүүгө болгон өңдүү катуу буйрук,
Учкучтар самолёттон бөлүнгөн жок.
Асмандын бир бөлүгү түшкөн өңдүү,
Жалындап кыпкызыл от бир дөбөдөй,
Самолёт түшкөн жерде күйө берди,
Колонна кете берди барып көрбөй.
— Жоо жакын, байкаш керек, — деди Сергей.
Токтолбой бара жатып алга карай.
Бир секунд ойлонууга убак бербей,
Көрүндү алды жактан бир чоң сарай.
Жарк этти планшета Сергей алган,
Карады топографтык картасына.,
Чын эле Алфатово жакын калган,:
Кыйкырды буйрук берип аркасына:
— Баскыла, чубашпастан, жайылгыла!
— Сен оңго! Сен ортого! Сен бул жакка!
Алгыла автоматты колуңарга,
Буйруксуз бир да бириң мылтык атпа!
Таруудай ок чачылып жакын жерден,
Пулёмет тилге кирди ошол замат.
Жаткыла, алыс-алыс, бирден-бирден! —
Сергейдин камкор тааныш үнү чыгат.
— Жылгыла, бирок, тынбай алга каран!
Аткыла пулеметтун турган жерин.
Жап болсун анын жаагы кум тыккандай,
Кыргыла пулемётчу желдеттерин!
Жылышып алга карай эки тарап,
Жолукту жоолошкондор теке-мандай.
Чагылып ысык күнгө курал-жарак,
Атылды автоматтар арып-талбай.
«Ураа!» — лап Баатыр Сергей тура калды,
Мекенден аябастан таттуу жанды.

Ротасы көтөрүлдү ээрчип аны,
Беттешкен баскынчыга кыргын салды.
Кыйкырды бир мезгилде Кубат туруп
— Уккула командамды менин берген!
Жүрөктөр зырп этишти бул сөздү угуп,
Түшүндү айрылганды Сергей эрден.
Жок бирок, ал өлгөн жок жараланды,
Ок тешти көкүрөгүн кайран эрдин.
Чакырып Кубат тезден санитарды,
Тапшырды жандай сүйгөн командирин.
Согушуу токтолгон жок минутага,
Жоо колу аркасына кайра качты.
Кубат баш жоосун сүргөн ротага,
Улантты алга жүрүп салгылашты.
— Алдыда турган дөңдү ээлеш керек,
Буйрук бар, милдеттүүбүз аткарууга.
Ал дөңдүн ар жагынан агат Терек,
Дөң керек душман сырын аңтарууга.
Ушинтип алга Кубат буйрук берди,
Токтоосуз бүт ротасы жүгүргөндө
Эшилтип жоокер буту кумдак жерди,
Жетишти жеңиш бардай ошол дөңдө.
— Казгыла окопторду, болсун терең
Минадан, снаряддан сактангандай.
Танк минип жан алгычтай сүрдүү келген
Душмандан коркуп эч ким качпагандай.
Жоокерлер оюп кирди кара жерди,
Үй жасап ушул жерде кыштакчудай.
Чоң үйүп брустверин иреттеди,
Эч качан аны кайра бузбачудай.
Танк жайнап чыга келди душман жактан,
Жайылган койлордой көп, келе жатат.
Миалар дүпүлдөдү туш тараптан,
Баары да ушул дөңдү мээлеп атат.
Курчады элүүдөй танк өтүп артка,
Ортодо калды рота: калды Кубат.
Башталды кызыл кыргын бир заматта,
Кубаттар болот чептей бекем турат.
— Жетсечи биздин артполк ушул кезде,
Согушту сезер эле танк минген Ганс.
Көп нерсе мындай кезде түшөт эске:
Танк бузар кубаты зор куралдар аз.
Ар качан бирге жүрүп бөлүнбөгөн,
Ротаны бөлүп салды дивизиядан.
Бөлгөндөй бир кишини үй-бүлөдөн
Бөлгөндөй жаш баланы агасынан.

Аркада замбиректер эшелондон
Алиге түшүрүлүп үлгүрбөгөн...
Чыгарбай ушуларды Кубат ойдон,
Душманды атып жатты турган жерден.
Арзымат сойлоп чыгып окобунан,
Бир танкы шише менен уруп калды —
Ыргытты үч-төрт жолу удаасынан,
Танкенин бензин багы жалындады.
Беренди капталган жоо куткарбады,
Жыгылды төшүн апчып колу менен.
Досуна жоокер Иван чуркап барды,
Окопко кайтышпады ал экөө тең
Танктерге далдаланып эң көп солдат,
Дөбөдө жакындашып келе жаткан.
Иштетти автоматын Фёдор сержант,
Ок качан бекер учкан ал эр аткан.
Танктерди алга өткөрүп аткан эле,
Бир тобун томурайтты чил аткандай.
Жан чиркин ушунчалык таттуу беле;
Бир тобу кайра качты жакындашпай.
Жүрөктө көптөн бери кайнады кек,
Көрүндү көк чепкендер чочкодон жек.
«Арзымат, Иван үчүн өч алам» — деп
Эр Фёдор эриндерин тиштеди бек.
Жөнөдү танкты көздөй алга жылып,
Мергенчи аюу аңдып бараткандай.
Бир танкке гранатты уруп, уруп,
Өзү да жерди бербей талашкандай:
Жыгылды жүздөмөндөп, талашып жер,
Түрткөндөй арт жагынан бирөө аны.
Кербөгөн мүдүрүлүп чапчаң жоокер,
Ал жерге жабышкандай тура албады.
Өзүнүн гранатынан осколка учуп,
Тийди бейм кайран эрдин жүрөгүнө?
Өлсө да урган жоосун кан жуткузуп,
Жаш кыраан жетти күткөн тилегине.
Үзүлүп гусеницасы үйдөй танктын,
Ордунда ошол чоң танк калды туруп.
Ал чоң танк, ал кара танк жоосу калктын,
Эр турмак душманына найза сунуп.
Анык эр найза сунуп жоого турган,
Дал ушул баатыр сержант Фёдор өзү.
Көп күчтүү илгеркинин найзасынан
Фёдордун гранаты. Бул чын дечи.
Оңойбу кыйратканы болот чепти,
Ок өтпөс, найза тешпес курч болотту.

Тоо жылып келаткандай чоң эмени
Керилип бир урганда тык токтотту.
Кыргынды эки тарап бирдей тапты,
Үймөк чөп, күзгү талаа күйүп жатты.
Түрүлүп, түтүн басты туш тарапты,
Тийген күн тиктей албай жүзүн жапты.
Кишинин танк тебелеп ойногондой,
Ок учуп, жыгып жатты чөп оргондой,
Моздоктун боз талаасы канга тойбой,
Шимирди аккан канды тамчы койбой.
Атышып эки тарап секунд тынбай,
Кыйылды жаш жигиттер кырчын талдай.
Кубаттын ротасы бири калбай,
Өлгүчө эрдик үчүн туулгандай...
Былк этпей турган жерден каруулашты,
Дөбөнү калтырбастан фашисттерге.
Жолотпой окопторго салгылашты,
Атышып, кыргын салып желдеттерге.
Ар бири жоокерлердин бекер өлбөй,
Беш-ондон жоо солдатын ала жатты.
Бузулган танктар турат дөбөлөрдөй,
Темирге темирди уруп карсылдатты.
Коргоду ар бир ташты, каршы жерди,
Короону карышкырдан коргогондой.
Ойлodu баккан-көргөн тууган элди,
Өз уулу өз энесин ойлогондой.
Аяды ач көз жоодон ар бир чөптү,
Ажалдан өз баласын аягандай.
Карады жыгылганы аяп көктү,
Сүйгөнүн коштошордо карагандай.
Ок атты бакыт тилеп Ата-Журтка,
Кыйкырды ок тийгени жан берерде:
— Жолдоштор! Берилбесин бул жер жатка,
Улуу даңк, улуу урмат биздин элге!
«Эс-эс» тер кыйкырышты куру бекер;
— Ой, рус! Өлбөйм десең колду көтөр...
Кубаттар бекем турду андан бетер,
Туткунга түшкөнү жок бир да жоокер.
Өлүмдү андан көрө артык көрдү,
Мекенге көөнү таза, жүзү жарык.
Жыгылды кучакташып тууган жерди,
Ыргытып гранатты тура калып.
Тирүүлөй кеткичекти жоо колуна,
Ажалдын ачуу тузун таткан жакшы.
Душмандын чыдагыча кордугуна,
Мекендин турпагында жаткан жакшы.

Курчоодо Кубат калды ротада,
Ок тийген, осколк тийген — жараланган.
Кан аккан, суусап бүткөн, алсыраган,,
Өңү жок таң эртеңки жаркыраган.
Дөбөдө бир танк жылып келе жатат,
Көргөндөй жалгыз эрдин жаткан жерин.
Күркүрөп түптүү жерди солкулдатат,
Кубат да ойлоп жатты: «Жакын келгин!»
Ойлоду, эсине алды башканы да,
Демейде кебелбеген баатыр Кубат.
Ойлоду көп нерсени бир заматта,
Бардыгы көз алдынан өттү чубап.
Жаркырайт чоң Москва, жайнап көп эл,
Баратат метродо поезд сызып.
Жаш жигит бирге отурат сулуу менен,
Гүл мисал жаштык чиркин кандай кызык!
Жарашып завод турат Фрунзеде,
Атылып көк түтүнүн көккө бийик,
Чарчабай тер агызып иштегенге,
Бакыттын жаркыраган күнү тийип.
Арстанбап, Жалал-Абад, Сары-Булак,
Гүл ачкан жемиш бактар, жийде бурак.
Жарашып куштар таңшып, үн угулат,
Дарчадан сулуу Айша тыңшап турат.
Күткөндөй Кубатынын келер чагын,
Жол карайт, чолпон көздөр күйүп-жанат,
Ал каалайт сүйгөнүнүн эр атагын,
Сүйгөнүм баатыр дейт да сыймыктанат.
Ал турат башка жакты карабастан,
Эрдикке баа берүүчү калыс окшоп,
Тургансыйт кабар күтүп майдан жактан,
«Туткунга түштү» сөздү уккусу жок.
«Кош!» — деген бир сөз айтты кайран жигит,
Мааниси жердей кенен, көлдөй терең.
Жеңиштен, салтанаттан үзбөй үмүт,
Бардыгын түшүндүрдү бир сөз менен.
Коштошту жолдор менен басып өткөн,
Коштошту жери менен өсүп-өнгөн.
Коштошту жаштар менен теңтуш өткөн.
Коштошту эли менен баккан-көргөн.
«Кош!» — деди дивизия, жоокерлерге,
Суранып өлтүргөндөн өч алууну.
Тепсетпей Моздок чөлүн желдеттерге,
Бүт жерди, бардык элди куткарууну.
«Кош!» — деди энесине, атасына,
Колхоздо жумуш иштеп элде калган.

Кош! — деди айдай аппак Айшасына,
Жалжылдап жүрөгүнө от жандырган.
Кыйкырды: «бул дөбөнү бербегиле!»
Ал дөбө бардык жердин киндигиндей.
Окоптон чыгып тосуп жонун күнгө,
Чоң ишке киришкенин билдиргендей.
Жыйнады окоптордон граната,
Белине барын илди кыдырата.
Шыңгырап урунушат кыймылдаса,
Жүгүрдү, танк алдына калды жата.
Кычырап кыйган жыгач кыйылгандай,
Үн чыкты, чоң кара танк калды токтоп.
Токтоду ошол замат кыймылдабай,
Карайды фашизмдин мүдөөсү окшоп.
Дал ушул минутада чыгыш жактан,
Бир башка, жерди асманды дүңгүрөтүп,
Үн чыкты замбиректен карсылдаткан, —
Келиптир арка жактан артополк жетип.
Учушту снаряддар улуп-үңшүп,
Ургандай ташты ташка карсылдатып,
Асманда бир-бирине урунушуп
Абаны чагылгандай жалтылдатып.
Сайгандай таамай тийип көп снаряд,
Ширенке тарткан өңдүү жылт дей калат.
Самандай кырмандагы танк өрт алат,
Качалбай танкисттери куйкаланат.
Өрттөнгөн танк көрүнүп анда-мында,
Заматта жыбырады жылдыз жерде!
Дүйнөдө орус аттуу эр турганда,
Коёбу жаза бербей кылмышкерге.
Танк минген, болот кийген Фриц качты,
Качалбай өрт ичинде көбү шашты.
Кан агып далайлары алсырашты,
Жыгылып тикенекти кучакташты.
Угулду орустардын сүрдүү «Ураа!» —
Айбаты жоо жүрөгүн болкулдатты.
Аткычтар атакага өткөн тура,
Талааны тоо көчкөндөй солкулдатты.
Дөбөнү фашисттерге тепсетпестен,
Кубаттын дивизиясы жетип барды.
Ошол күн, ошол дөбө кетпес эстен,
Кетпестен көп окуя эсте калды.
Кубатты чыгарышып танк алдынан,
Достору эрдигине таң калышты:
«Кыйраткан болот чепти кандай балбан!
Сактаптар колдон бербей ар-намысты!

Коммунист коммунистче туруптур бек!
Коргоптур эл таалайын душманынан.
Эр жигит — элдин уулу! Мында жок шек,
Ал дайын үйдөй танктын бузганынан...»
Кантсе да үндүн ээси эмессиңби:
Кубулжут, тоо булбулу, сайра, сайра!
Калк үчүн курман болгон эр эмеспи,
Кубаттын атын ата кайра-кайра!